

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Cultuur naar vermogen: aard, gebruik en toepasbaarheid van generiek instrumentarium voor ondersteuning van de Nederlandse cultuur

Kerste, M.; Poort, J.; Rosenboom, N.; Weda, J.

Publication date

2011

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kerste, M., Poort, J., Rosenboom, N., & Weda, J. (2011). *Cultuur naar vermogen: aard, gebruik en toepasbaarheid van generiek instrumentarium voor ondersteuning van de Nederlandse cultuur*. (SEO-rapport; No. 2011-32). SEO Economisch Onderzoek. <http://www.seo.nl/pagina/article/cultuur-naar-vermogen/>

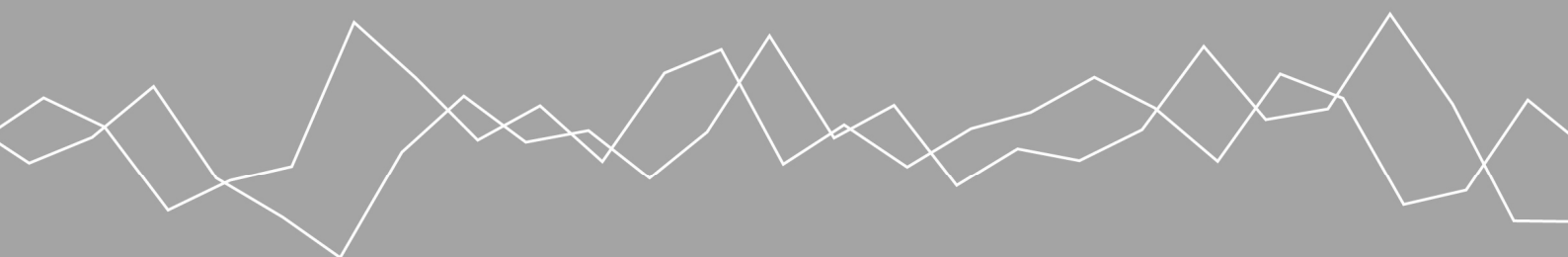
General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Cultuur naar vermogen

seo economisch onderzoek

Amsterdam, juni 2011
In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Cultuur naar vermogen

Aard, gebruik en toepasbaarheid van generiek instrumentarium voor
ondersteuning van de Nederlandse cultuur

Marco Kerste
Joost Poort
Nicole Rosenboom
Jarst Weda

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2011-32

ISBN 978-90-6733-608-6

Copyright © 2011 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
2 Inleiding	1
2.1 Achtergrond onderzoek	1
2.2 Onderzoeksvragen	2
2.3 Afbakening onderzoek	2
2.4 Onderzoeksmethode.....	3
2.5 Leeswijzer	3
3 Financiering van cultuur	5
3.1 Investeringsbeslissingen	5
3.2 Eigen versus vreemd vermogen.....	5
3.3 Overheidsingrijpen en financieringsinstrumenten.....	8
4 Financieringsinstrumentarium	13
4.1 Ordeningskader	13
4.2 Matching & multiplying.....	16
4.3 Overheidsleningen.....	23
4.4 Overheidsparticipaties	32
4.5 Ontsluiten vermogen zonder kapitaalverstrekking overheid	33
4.6 Conclusies	44
5 Gebruik van het generiek instrumentarium door de cultuursector	49
5.1 Matching & multiplying.....	50
5.2 Overheidsleningen.....	54
5.3 Ontsluiten vermogen zonder kapitaalverstrekking overheid	61
5.4 (Potentiële) nieuwe instrumenten	66
5.5 Ervaringen, belemmeringen, conclusies	68
6 Analyse en aanbevelingen	75
6.1 Externe effecten en <i>merit goods</i>	75
6.2 Informatiescheefheid en transactiekosten.....	76
6.3 Overheidsfalen.....	79
Referenties	83
Bijlage A Lijst van gesprekspartners	85

Samenvatting

Veel instellingen en projecten in de culturele sector worden gesubsidieerd. Daar zijn legitieme redenen voor te geven. Maar nu de sector wordt uitgedaagd alternatieve financieringsbronnen aan te boren, blijken er diverse belemmeringen te bestaan. Subsidies hebben de behoefte aan andere vormen van financiering vaak verdrongen. Ook spreken de culturele en financiële wereld nog onvoldoende elkaars taal. Het bestaande financieringsinstrumentarium van de overheid kent bovendien enkele belemmeringen, waardoor benutting door de culturele sector achterblijft. De creatieve bedrijfstakken zoals de mediasector, architectuur en vormgeving zijn daarbij marktgericht, maar ook daar valt winst te behalen.

Onderzoeksvraag en afbakening

Dit onderzoek beoogt meer zicht te verkrijgen op instrumenten die de culturele en creatieve sector kunnen ondersteunen bij het verwerven van financiering. Het richt zich primair op het generieke instrumentarium van de rijksoverheid en heeft betrekking op de verschillende sectoren binnen de culturele en creatieve sector, te weten erfgoed, musea, podiumkunsten, beeldende kunsten, letteren, film, nieuwe media, vormgeving en architectuur.

Op basis van interviews en documentenstudie is het bestaande instrumentarium in kaart gebracht en geanalyseerd. Daarbij is onderzocht wat de kenmerken en eisen van de verschillende instrumenten zijn, wat de rol van de overheid is en in hoeverre de instrumenten geschikt zijn voor de culturele en creatieve sector. Ook is gekeken wat er bekend is over het gebruik van het bestaande instrumentarium door deze sector: in hoeverre wordt het instrumentarium al benut? Wat zijn eventuele knelpunten daarbij? Zijn er lacunes in het instrumentarium?

Pure subsidies evenals giften en sponsoring door de private sector blijven daarbij buiten beschouwing. Het gaat om instrumenten waarbij de rijksoverheid, de private sector of beide optreden als verschafter van leningen of risicodragend kapitaal (vreemd of eigen vermogen).

Bestaand instrumentarium

De onderstaande figuur geeft de bestaande instrumenten weer die binnen de reikwijdte van dit onderzoek vallen. Schematisch worden daarbij de rollen van de overheid en de private sector aangegeven. Financieringsinstrumenten die enkel toegankelijk zijn voor bedrijven en personen in de culturele en creatieve sector zijn vetgedrukt. Met symbolen is aangegeven of het desbetreffende instrument alleen toegankelijk is voor één of enkele discipline(s) binnen de culturele en creatieve sector. De overige, niet-vetgedrukte regelingen zijn generiek en hebben geen sectorale afbakening. Deze staan dus in beginsel open voor de cultuursector, mits de aanvrager aan de gestelde voorwaarden kan voldoen. Wel kennen sommige instrumenten een minimale of maximale omvang van de financieringsbehoefte waarop ze gericht zijn.

Het merendeel van de instrumenten bestaat uit verschaffing van vreemd vermogen (leningen) door de overheid of het stimuleren van kredietverschaffing door het verlagen van risico via borg- en garantstellingen. Met de overige regelingen richt de overheid zich op informatieverschaffing en op het op- en uitbouwen van relaties tussen ondernemers en investeerders. Vermogensverschaffing door de overheid gebeurt zelden geïsoleerd: informatieverschaffing, coaching en begeleiding zijn vaak belangrijke aspecten van regelingen.

Ordering van het geïnventariseerde financieringsaanbod

		Bijdrage overheid			
		Vreemd vermogen	Eigen vermogen	Giften (subsidies)	Overig
Bijdrage markt	Vreemd vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit • Filmfonds* • CoBO Fonds* • Fonds Nieuwe Media / Gaming† 		<ul style="list-style-type: none"> • Valorisatie-programma • Materiaalfonds‡ • Mondriaan Stichting§ 	<ul style="list-style-type: none"> • BMKB • Groeifaciliteit • GO • Triodos Cultuurfonds • Durfkapitaalregeling • Leningen Restauratiefonds** • Ondernemers-kredietdesk • Kapitaalplaza.nl
	Eigen vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit 		<ul style="list-style-type: none"> • Mondriaan Stichting§ 	<ul style="list-style-type: none"> • Groeifaciliteit • GO • Business Angels Programma • Kapitaalplaza.nl
	Geen	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuurlening (WWIK) • Microkrediet • Innovatiekrediet • Bbz kredieten • Hypotheken Restauratiefonds** 	<ul style="list-style-type: none"> • Participatiemijnen ROM's 		

Bron: SEO Economisch Onderzoek

* Enkel toegankelijk voor de filmsector

† Enkel toegankelijk voor de sector nieuwe media

‡ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst en vormgeving

§ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed

** Enkel toegankelijk voor de erfgoedsector

Knelpunten en belemmeringen bestaande instrumenten

Uit het onderzoek rijst het algemene beeld dat de culturele sector momenteel in transitie is waar het gaat om het vinden van financieringsbronnen. Subsidies vormen een belangrijke bron van financiering, die behoefte aan andere financieringsbronnen vaak wegneemt. Zij worden gezien als 'zacht geld' dat niet terugbetaald hoeft te worden en waaraan de voorkeur wordt gegeven boven kredieten die moeten worden terugbetaald. Hoewel men zich terdege bewust is van de noodzaak van een cultuuromslag en van meer ondernemerschap, is de weg nog niet gevonden naar financiering uit de markt en naar de instrumenten van de rijksoverheid gericht op het aanboren van financiering. Binnen de (nieuwe) media en de vormgeving, architectuur en film is men over het algemeen al meer gewend aan een marktgerichte manier van denken en werken.

De cultuursector ervaart drempels om naar een bank te stappen en heeft moeite een goed businessplan te schrijven. Banken, op hun beurt, spreken niet de taal van de culturele ondernemer. Daarbij bestaat onderscheid tussen instellingen en projecten die inherent verlieslijdend zijn en projecten die meer mogelijkheden hebben tot het terugbetalen van krediet met of zonder rendement. Een scherpe scheidslijn tussen potentieel rendabele en financierbare instellingen en inherent verliesgevende instellingen valt echter niet te trekken.

Een factor die daarbij een rol speelt, is de onvoorspelbaarheid van het succes en daarmee van het rendement van bijvoorbeeld producties in de filmsector en in de podiumkunsten. De neerwaartse risico's zijn vaak te groot om volledig te kunnen vertrouwen op private financiering. Een ander

knelpunt vormen de eisen van sommige subsidieregelingen, die instellingen ontmoedigen financieel zelfstandiger te worden. Zo golden er in het verleden beperkingen aan de opbouw van eigen vermogen. Die beperkingen zijn inmiddels bij het Rijk afgeschaft, evenals bij veel gemeenten. Dit blijkt echter onvoldoende bekend. Ook gelden er beperkingen voor het combineren van financieringsinstrumenten. Zo mag een culturele instelling niet tegelijk gebruik maken van een lening tegen lagere rente vanuit het Triodos Cultuurfonds en van een Borgstelling MKB. Ook de bekendheid met het bestaande instrumentarium laat te wensen over, zowel in de culturele sector als in de creatieve bedrijfstakken.

Aanbevelingen

Externe effecten

Subsidies in de cultuursector en de creatieve industrie zijn economisch te legitimeren door het bestaan van externe effecten. Zo heeft de maatschappij als geheel baat bij spillovers van innovatie, van de aantrekkingskracht van cultuur voor toeristen en van de betekenis van erfgoed, musea en podiumkunsten voor de woonaantrekkelijkheid van steden. Door deze externe effecten kan een gat ontstaan in de exploitatie van cultuurprojecten of –bedrijven, de zogenaamde ‘onrendabele top’. Subsidies zijn dan een geëigend instrument. Financiering met vreemd en eigen vermogen is in dergelijke gevallen geen substituut voor subsidie, maar mogelijk wel een complement.

Hoewel het huidige instrumentarium dus vooral uit reguliere subsidies bestaat en subsidies tot op zekere hoogte economische gelegitimeerd en noodzakelijk blijven, zijn ook andere instrumenten denkbaar om belemmeringen uit hoofde van externe effecten aan te pakken. Zo kunnen instrumenten erop gericht zijn de externe effecten te ‘internaliseren’ door partijen die profiteren van de externe effecten daarvoor te laten betalen en zo kosten en baten bij elkaar te brengen.

Informatiescheefheid en transactiekosten

Aanbieders van financiering hebben veelal minder informatie over de specifieke kenmerken en risico's van ondernemen in de cultuursector dan de bedrijven uit de sector die de financiering aanvragen. Het helpt daarbij ook niet dat men onvoldoende elkaars taal spreekt. De transactiekosten om financiering rond te krijgen zijn bovendien relatief hoog voor de vele kleine bedrijven in de sector. Onderpand kan fungeren om informatiescheefheid en gerelateerde problemen te verkleinen. Door onderpand in te zetten, loopt de vrager van financiering zelf risico en geeft daarmee een signaal af over het vertrouwen in de eigen onderneming. Vaak ontbreekt het bij cultuurbedrijven echter aan ‘hard’ onderpand zoals onroerend goed. Museumcollecties kunnen zeer waardevol zijn maar mogen niet worden gehypothekeerd. Eigen vermogen kan worden gezien als (impliciet) onderpand, maar is doorgaans onvoldoende om als zodanig te functioneren.

Deze belemmeringen zijn grotendeels niet specifiek voor de cultuur- en creatieve sector. Wel is het zo dat veel bedrijven binnen de cultuursector tot de groep behoren die wordt geconfronteerd met deze belemmeringen. Vooral voor starters of kleine bedrijven en voor innovatieve bedrijven zijn tal van generieke instrumenten beschikbaar om de mogelijkheden te vergroten om aan eigen of vreemd vermogen te komen. Tevens zijn er instrumenten gericht op het verkleinen van informatiescheefheid via coaching. Over het algemeen staan de generieke regelingen open voor de cultuursector en worden belemmeringen in voldoende mate afgedekt. Voor zover er dan onderbenutting is van deze instrumenten door de culturele en creatieve sector, is dit niet gelegen

in het ontbreken van instrumenten maar in verdringing van de financieringsbehoefte door subsidies en een mismatch tussen de taal van de financiers en die van de sector. Toch kunnen sectorinstrumenten zoals de Cultuurlening Klein toegevoegde waarde bieden omdat informatiescheefheid kan worden verkleind door het opbouwen van sector kennis. Het zou echter zinnig zijn dit zo veel mogelijk gebundeld of in samenwerking te doen, zodat sector specifieke kennis wordt gebundeld of uitgewisseld. Informatieoverdracht en begeleiding van de vragers van financiering zijn daarbij van groot belang.

Een tweede punt betreft het gebrek aan generieke matchingsinstrumenten. De overheid verstrekt via diverse instrumenten leningen en brengt in een enkel geval eigen vermogen in, maar er is geen verplichting voor private partijen hier eigen respectievelijk vreemd vermogen tegenover te zetten. Veel banken zijn huiverig om in de cultuursector te investeren. Een expliciete koppeling aan inbreng van eigen vermogen door de overheid of fondsen zou hierbij kunnen helpen en aansluiten bij de belemmeringen die hieraan ten grondslag liggen.

Overheidsfalen

Ingrijpen door de overheid kan leiden tot verstoring van de markt. Hier moet rekening mee worden gehouden bij de keuze voor het overheidsinstrumentarium. Idealiter wordt de hoogte van subsidie vastgesteld om de onrendabele top af te dekken en voor zover er positieve externe effecten zijn. Omdat op voorhand moeilijk is in te schatten wanneer er sprake is van een onrendabele top en hoe groot deze is, herbergen reguliere subsidies het risico onnodig hoog te zijn. Deze verminderen vervolgens de noodzaak om op zoek te gaan naar privaat kapitaal, en ontnemen daarnaast de druk om (maximaal) rendement te behalen.

Het ligt voor de hand eerst te kijken waar belemmeringen kunnen worden opgelost die direct besloten liggen in de inrichting van instrumenten. Een belangrijk voorbeeld betreft de expliciete of impliciete belemmeringen om eigen vermogen op te bouwen. Een mogelijkheid is om subsidieontvangende bedrijven die winst maken juist te dwingen dit (deels) te gebruiken om eigen vermogen op te bouwen. Hiermee kunnen bedrijven die wel rendabel zijn op termijn makkelijker vermogen aantrekken – met subsidie wordt als het ware de weg naar commercialisering overbrugd. Een volgende stap zou kunnen zijn meer nadruk te leggen op instrumenten die prikkels verschaffen om rendement te behalen. Dit kan door de overheid als mededragers van risico te positioneren zodat zowel neerwaarts als opwaarts potentieel wordt gedeeld met de sector, maar ook door de markt een grotere rol te geven in het bepalen van de onrendabele top, bijvoorbeeld via het uitschrijven van tenders. Opvallend is in dat kader dat er geen instrumenten zijn gevonden waarbij eigen vermogen wordt ingebracht door de overheid om privaat vreemd vermogen te stimuleren – dit zou een logische functie kunnen zijn indien banken terughoudend zijn en eigen vermogen als ‘onderpand’ willen.

Een tweede vorm van overheidsfalen betreft reguleringsonzekerheid. De grote afhankelijkheid van overheidsbeleid, en van publieke middelen in het bijzonder, kan een belemmering vormen voor het aantrekken van financiering. Reguleringsonzekerheid leidt er toe dat het ook voor het wel rendabele deel van investeringen in de cultuursector moeilijk kan zijn om privaat vermogen aan te trekken. Een mogelijkheid om meer reguleringszekerheid te verschaffen is om de beheerders en verstrekkers van overheidsmiddelen op afstand van de overheid te zetten of te werken met geormerkte mechanismen zoals bij revolving funds.

2 Inleiding

2.1 Achtergrond onderzoek

In zijn brief aan de Tweede Kamer van 6 december 2010, schetst Staatssecretaris Zijlstra van Cultuur de contouren van het nieuwe cultuurbeleid van het kabinet.¹ De Staatssecretaris stelt dat de cultuursector steeds meer op de overheid gericht is geraakt, waarbij de overheid het particulier initiatief heeft overgenomen. Hij bepleit meer cultureel ondernemerschap en particulier initiatief. Er zal een meer investeringsgerichte aanpak in de sector komen waarbij verbreding van het instrumentarium het uitgangspunt is.

Deze lijn past ook in de bredere context van het beleid zoals geformuleerd in de brief Bedrijfslevenbeleid.² Daarin wordt een verschuiving van specifiek naar generiek beleid aangekondigd, terwijl verschillende regelingen zullen worden samengevoegd in een nieuw op te zetten *Innovatiefonds*, waarvoor gestreefd wordt naar een startkapitaal van enkele honderden miljoenen.³

Op dit moment zijn er reeds verschillende initiatieven, zowel binnen als buiten de cultuursector, die cultuurinstellingen kunnen ondersteunen door het aanbieden of samenbrengen van financiering. Denk hierbij aan het instrumentarium van de cultuurfondsen⁴, maar ook aan microfinanciering, borgstellingen voor het Midden- en Kleinbedrijf (MKB), overheidsgaranties voor risicodragend vermogen (achtergestelde leningen en aandelenkapitaal) en financiering voor innoverende projecten vanuit het Ministerie van EL&I. Wel staan, afgezien van de in de brief Bedrijfslevenbeleid aangekondigde intensiveringen, bezuinigingen op stapel over de volle breedte van de Rijksoverheid en ook bij decentrale overheden. Niet alle nu bestaande generieke instrumenten zullen dan ook ongewijzigd blijven bestaan.

Op basis van een inventarisatie van initiatieven die zijn gericht op investeren in cultuur en creativiteit, en die met steun van de overheid tot stand zijn gekomen, concludeert Stichting Nederland Kennisland (2008) dat investeringen voornamelijk vooral gericht zijn op de creatieve industrie. Kennisland merkt op dat gesubsidieerde kunstinstellingen veelal moeite hebben om aan financiering te komen omdat de activiteiten van deze instellingen een hoog risicoprofiel hebben en rendement uitblijft. De nadruk ligt verder op bancaire financieringen; risicokapitaal is slechts in beperkte mate aanwezig. Er is volgens Kennisland dus nog een wereld te winnen in de cultuursector in het aanboren van private financiering, waarbij een initiërende rol van de overheid van groot belang lijkt.

---

¹ Zijlstra (2010).

² Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (2010-2011)

³ Dit geldt ook voor een aantal van de in dit onderzoek besproken instrumenten, zoals de SEED-faciliteit.

⁴ Te weten het Fonds Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst en de Mondriaan Stichting (binnenkort gefuseerd tot het Mondriaan Fonds), het Nederlands Letterenfonds, het Nederlandse fonds voor podiumkunsten, het Stimuleringsfonds voor architectuur, het Nederlandse Fonds voor de Film en het Fonds voor Cultuurparticipatie.

2.2 Onderzoeksvragen

De centrale doelstelling van dit onderzoek is meer zicht te verkrijgen op instrumenten die de culturele en creatieve sector (kunnen) ondersteunen, anders dan directe subsidies. Hiertoe heeft het Ministerie van OCW de volgende centrale onderzoeksvraag gedefinieerd:

Welke generieke instrumenten zijn er bij de overheid die ten goede (kunnen) komen aan de culturele en creatieve sector, buiten directe cultuursubsidies?

Als uitwerking van deze hoofdvraag zijn, onder een drietal hoofdthema's, de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Instrumentwerking:
  - Wat zijn de kenmerken, omvang, doelgroep en werking per instrument?
  - Wat zijn de succes- en faalfactoren van deze instrumenten?
  - Welke rol speelt de overheid?
  - Hoe past het instrument binnen de EU-staatssteunregels en het mededingingsrecht (indien van toepassing)?
2. Instrumentgebruik:
  - In hoeverre wordt het generieke instrumentarium gebruikt door de cultuursector?
  - Zijn er disciplines en/of type afnemers die nu niet of nauwelijks gebruikmaken van het instrumentarium terwijl ze wel voldoen aan de voorwaarden?
  - Welke verschillen in gebruik zijn er tussen de verschillende disciplines en type afnemers?
  - Welke belemmeringen zijn er voor het gebruik (bekendheid, voorwaarden etc.)?
3. Toepasbaarheid:
  - Welke instrumenten kunnen worden gebruikt of uitgebreid worden naar de cultuurfondsen?
  - Wat betekenen de verschillende soorten instrumenten voor de rol van de overheden/fondsen?
  - Zijn bepaalde instrumenten meer geschikt voor de ene discipline of het ene type afnemer dan voor andere?

2.3 Afbakening onderzoek

Het onderzoek heeft betrekking op de verschillende sectoren binnen de culturele en creatieve sector, te weten erfgoed, musea, podiumkunsten, beeldende kunsten, letteren, film, nieuwe media, vormgeving en architectuur.⁵ Waar mogelijk en relevant worden de bevindingen onderscheiden naar deze sectoren. Naast verschillen tussen cultuursectoren is het soms relevant om onderscheid te maken naar het *type* afnemer – een individuele maker, culturele organisatie, gezelschap/ensemble etc.

---

⁵ Dit sluit nauw aan bij de bredere definitie van de creatieve industrie van het CBS, zoals ook gehanteerd in Ministerie van OCW (2011).

Het onderzoek richt zich primair op het *generieke instrumentarium* van de *rijkssoeverheid*. Decentrale overheden, zoals provincies, stadsregio's en gemeenten, worden in beperkte mate beschouwd. Directe subsidies vallen buiten het bestek van dit onderzoek, evenals puur private initiatieven (financieringsinstrumenten uit de markt waarbij geen overheidsbetrokkenheid is) en de filantropische sector.⁶ Fiscale maatregelen zoals belastingvrijstellingen worden alleen tot de reikwijdte van het onderzoek gerekend wanneer ze op financiering gericht zijn. Algemene fiscale maatregelen zoals heffingskortingen zijn dat niet; zij zijn te beschouwen als maatregelen ter verlaging van de belastingdruk of gefiscaliseerde subsidies voor bepaalde activiteiten. Ook niet-financiële instrumenten, zoals algemeen beleid gericht op het bevorderen van ondernemerschap, blijven in beginsel buiten beschouwing, tenzij dit beleid erop gericht is ondernemers of instellingen en financiers met elkaar in contact te brengen.⁷

Een meer systematische afbakening van de reikwijdte van het onderzoek wordt gegeven in Hoofdstuk 4, wanneer het instrumentarium dat *wel* binnen het bestek van dit onderzoek valt wordt gecategoriseerd.

Voor de volledigheid zij vermeld dat de vraagstelling van dit onderzoek is gericht op instrumenten *anders* dan directe subsidies en dat in de analyse niet expliciet is gekeken naar de voor- en nadelen van het verstrekken van subsidies aan de culturele en creatieve sector. Wel worden op sommige onderdelen ervaringen vermeld met subsidies, voor zover subsidies gevolgen hebben voor de behoefte aan en mogelijkheden voor het verwerven van andere vormen van financiering. De uitkomsten van dit rapport mogen niet worden geïnterpreteerd als een analyse van het nut van subsidies.

2.4 Onderzoeksmethode

De bevindingen van dit onderzoek zijn in belangrijke mate gebaseerd op interviews. In totaal is met ruim dertig personen gesproken, die actief zijn bij organisaties die instrumenten uitvoeren, fondsen, brancheorganisaties en instellingen en ondernemers in de culturele en creatieve sector. Bij de keuze van de benaderde gesprekspartners is onder meer gebruikgemaakt van de informatie verkregen uit eerdere gesprekken. Binnen het bestek van dit onderzoek was het niet mogelijk volledig dekkend te zijn over alle fondsen en sectoren. Aan de hand van die interviews en aanvullende deskresearch is het bestaande instrumentarium in kaart gebracht, en is tevens onderzocht hoe bekend het bestaande instrument is bij de culturele en creatieve sector en waar knelpunten liggen bij het gebruik van het instrumentarium. De lijst van gesprekspartners is te vinden in Bijlage A.

2.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 3 van deze rapportage geeft een theoretisch kader voor het duiden van de rol van financiering en financieringsinstrumenten in de culturele en creatieve sector. Vervolgens wordt in

---

⁶ Dit geldt ook voor 'georganiseerde filantropie', zoals het Prins Bernhard Cultuurfonds en de cultuurbestedingen van de goededoelenloterijen (zoals de BankGiro Loterij).

⁷ In dit rapport worden de termen 'instelling', 'organisatie' en 'bedrijf' door elkaar gebruikt. Met 'bedrijf' wordt dus niet specifiek bedoeld op een op winst gerichte organisatie.

de Hoofdstuk 4 het bestaande generieke instrumentarium gecategoriseerd en beschreven. Hoofdstuk 5 gaat in op het gebruik van het onderzochte instrumentarium door de culturele en creatieve sector, de ervaringen en de knelpunten. Tevens geeft het hoofdstuk de suggesties weer voor verbetering en voor aanvullende instrumenten die uit de interviews naar voren kwamen. Hoofdstuk 6 analyseert het bestaande instrumentarium in samenhang, identificeert ontbrekende instrumenten en formuleert conclusies en aanbevelingen.

3 Financiëring van cultuur

3.1 Investeringsbeslissingen

Net als in elke andere sector staat of valt de ontwikkeling van de cultuursector en de creatieve industrie, en het mogelijk benutten van kansen, met de beschikbaarheid van financiële middelen. Zoals reeds aangegeven in het vorige hoofdstuk is een van de uitgangspunten van het cultuurbeleid om de rol van de overheid te beperken en een omslag te creëren van subsidies naar een meer (private) investeringsgerichte aanpak. Een eerste vraag is daarom hoe private financiers – *angel investors, private equity*, bedrijven, banken, et cetera – bepalen in welke (cultuur)projecten ze investeren en waarom.

Een algemeen geaccepteerde manier om te beoordelen of projecten economisch zinvol zijn, is de beoordeling van de kasstromen van een project aan de hand van de Netto Contante Waarde (NCW) methodiek. Hierbij wordt de netto contante waarde van een project berekend door de toekomstige kasstromen (Kasstromen, KS) contant te maken, waarbij investeringen negatieve kasstromen zijn. Het contant maken van de kasstromen gebeurt op basis van het geëiste rendement (r).

$$\sum_{t=0}^n \frac{KS(t)}{(1+r)^t}$$

Volgens de NCW-methodiek is elk project dat een NCW groter dan nul heeft economisch zinvol. Het projectrendement is dan namelijk groter dan het geëiste rendement. Daarnaast kan de methodiek gebruikt worden in het keuzeproses wanneer sprake is van meerdere projecten met een positieve NCW: de combinatie van projecten met de hoogste NCW geniet de voorkeur.

In het bepalen of een project economisch zinvol is, staan dus het verwachte rendement (de toekomstige kasstromen) en het geëiste rendement centraal. Het geëiste rendement is rechtstreeks gerelateerd met het risico: bovenop de risicovrije rente en een vergoeding voor (verwachte) inflatie wordt een risico-opslag geëist, waarbij een hoger risico vanzelfsprekend een hoger geëist rendement impliceert. Risico en rendement moeten dan ook steeds in samenhang bekeken worden.

3.2 Eigen versus vreemd vermogen

Investerings kunnen gefinancierd worden door extern eigen of vreemd vermogen.⁸ In het geval van eigen vermogen koopt een investeerder een aandeel in een bedrijf en wordt mede-eigenaar, waarmee normaliter recht op (gedeeld) zeggenschap en winstdeling wordt verschaft. Eigen vermogen kan via de kapitaalmarkt worden opgehaald, door middel van het uitgeven van

⁸ Een derde optie is interne financiering, waarbij bijvoorbeeld ingehouden winsten worden gebruikt voor investeringen. In dit rapport ligt de nadruk op externe financiering.

aandelen, of rechtstreeks tussen bedrijf en investeerder (onderhands). De laatste categorie bevat bijvoorbeeld investeringen door Venture Capital bedrijven, Private Equity bedrijven en institutionele partijen zoals pensioenfondsen. Bij vreemd vermogen worden financiële middelen tijdelijk verstrekt tegen bepaalde voorwaarden, waaronder de te betalen rente en het aflossingsschema. Er is geen sprake van eigendom. Ook dit kan gebeuren via de kapitaalmarkt, met obligaties als meest bekende verschijningsvorm, of onderhands. Bij dit laatste moet vooral gedacht worden aan bancaire financiering (leningen).

Zoals hierboven geconcludeerd, spelen risico en rendement een belangrijke rol bij het bepalen of investeringsprojecten zinvol zijn. Dit geldt zowel voor het verstrekken van eigen als vreemd vermogen. De verschillende verstrekkers van vermogen hebben echter hun eigen risico-rendementvoorkeuren. Verschaffers van eigen vermogen eisen een deel van het rendement. Hoe hoger het rendement van een onderneming of project, hoe hoger de vergoeding en vice versa. Zij lopen hierdoor een relatief hoog risico en stellen daarom hoge rendementseisen. Voor Venture Capital bedrijven speelt dit veelal nog sterker dan voor aandeelhouders. De reden hiervoor is dat het businessmodel van Venture Capitalists er volledig op is gericht om juist die risicovolle projecten te selecteren die een hoog opwaarts potentieel hebben. Zij nemen daarbij veelal zitting in het bestuur of management van het project/bedrijf. Hierdoor wordt hun informatieachterstand ten opzichte van de financieringsontvangende partij sterk verlaagd en is de controle op de activiteiten relatief groot. Dit leidt er niet alleen toe dat de investeerder meer invloed heeft op de risico's die hij loopt maar ook dat er, naast financiële middelen, kennis en kunde wordt gebracht wat vooral voor starters en innovatieve bedrijven een pre kan zijn.

Vreemd vermogen is veelal een goedkopere vermogensvorm. Kredietverschaffers eisen een vast rendement en lopen hierdoor minder risico. Zij nemen dan ook genoeg met een lagere vergoeding (rente). In beginsel zou de eigenaar van een bedrijf (bijna) volledig vreemd vermogen kunnen proberen aan te trekken. Dit is aantrekkelijk omdat de rentekosten aftrekbaar zijn voor de vennootschapsbelasting en er een groter deel van de koek overblijft bij succes. Indien de projecten succesvol zijn, gaat namelijk maar een klein deel (rente) naar de financier terwijl het overige voor de eigenaar is. Indien de projecten niet succesvol zijn, loopt de financier het risico dat de volledige lening niet wordt terugbetaald. Concreet zullen de verschaffers van eigen vermogen (de eigenaars) relatief risicovolle projecten gaan uitvoeren, er is sprake van *moral hazard*. De verschaffer van vreemd vermogen kan dit risico verkleinen door de eigenaar een voldoende hoog risico te laten lopen. Zij zullen daarom vaak eisen dat er een bepaald percentage eigen vermogen in de onderneming aanwezig is. Op deze manier zijn de doelstellingen van beide partijen meer op één lijn gebracht.

Er bestaan tevens vormen van vreemd vermogen waarbij opgeschoven wordt richting de risicopositie van een eigenvermogensverschaffer. In algemene termen wordt gesproken van 'mezzanine financiering'. Bij deze financieringsvormen wordt als het ware geparticipeerd in bedrijfsrisico zonder dat er een directe eigendomsrelatie ontstaat. Hoewel er vele smaken bestaan, is de algemene karakteristiek van mezzanine instrumenten dat uitbetaling plaatsvindt ná andere verschaffers van vreemd vermogen maar vóór de eigenvermogensverschaffers. De meest

gebruikte – en waarschijnlijk meest bekende – verschijningsvorm is de achtergestelde lening.⁹ In de praktijk is er weinig verschil tussen de leningen zolang een bedrijf in *going concern* is. Pas als een bedrijf in zwaar weer terechtkomt, komt de rangorde om de hoek kijken. Mezzanine instrumenten worden gebruikt als alternatief voor puur eigen en vreemd vermogen. Het verschaft nieuwe mogelijkheden voor risico-rendementsverhoudingen door het recht op *residual earnings* te scheiden van eigendom en de bijbehorende controlerechten. Het biedt dus daar een oplossing waar bedrijven moeilijkheden hebben om financiering intern te regelen en bancaire krediet ook niet tot de directe mogelijkheden behoort.¹⁰ Bijkomend voordeel is dat er amper tot geen controle uit handen hoeft worden gegeven.

De verschillende financieringsbronnen, met eigen en vreemd vermogen als hoofdcategorieën, kennen dus een andere invulling van risico, rendement, zeggenschap en eigendom. Vanuit deze verschillen ontstaat als het ware een wederzijdse ‘genegenheid’: verschaffers van vreemd vermogen eisen inbreng van eigen vermogen om hun risico te verlagen en verschaffers van eigen vermogen eisen inbreng van vreemd vermogen om hun rendement te verhogen. Hiermee spelen zij ieder een eigen rol en zullen investeringen over het algemeen gefinancierd worden door een combinatie van financieringsbronnen. Tevens kennen financieringsbronnen een samenhang met de levenscyclus en omvang van projecten of ondernemingen. Dit wordt uiteengezet in Box 1.

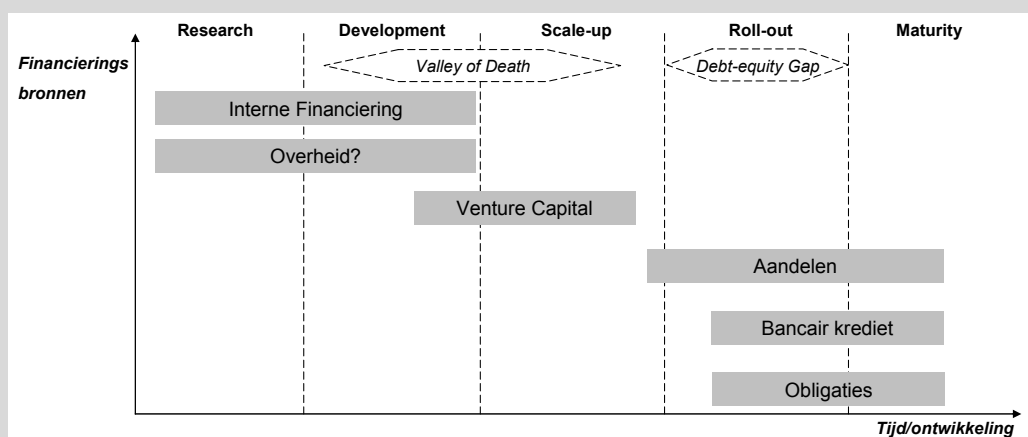
⁹ Een achtergestelde lening is letterlijk ‘achtergesteld’ ten opzichte van andere leningen. Dat wil zeggen, rentebetalingen en aflossingen van een achtergestelde lening worden in theorie pas betaald als aan deze verplichtingen voor andere leningen is voldaan.

¹⁰ Zie voor een uitgebreide toelichting over omstandigheden waarin mezzanine een interessant financieringsinstrument is bijvoorbeeld Giurcă (2009).

Box 1 Financieringsbronnen en -belemmeringen in de levenscyclus

In Figuur 1 wordt een overzicht gegeven van de verschillende fases in de levenscyclus en de financieringsbronnen die daar normaliter bijhoren. De figuur geeft de ontwikkeling weer waarin als gevolg van hoog risico en hoge transactiekosten in de beginfase vooral interne financiering voorradig is, waarna door een verlaging van het risico en de transactiekosten langzaam externe financieringsbronnen tot de mogelijkheden gaan behoren. Eerst komt *venture capital* beschikbaar, omdat deze bron het hoogste risico accepteert en het best in staat is informatieachterstand terug te dringen. Daarna zullen eerst aandelen en pas daarna ook bancaire financiering en obligaties als geëigende financieringsmogelijkheden in het spel komen.

Figuur 1 De fase in de levenscyclus bepaalt in sterke mate de financieringsbron¹¹

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Spring Associates (2009)

Zo natuurlijk als de ontwikkeling van de ene naar de andere financieringsbron op deze manier lijkt, gaat het in de werkelijkheid echter niet. In de literatuur wordt ten eerste gesproken over de 'Valley of Death'¹²: na de researchfase zullen projecten te groot worden om te kunnen volstaan met interne financiering en overheidssubsidies. In de daaropvolgende ontwikkelings- en opschalingsfase zal het echter moeilijk zijn om aan additionele financiering te komen. Dit komt doordat *venture capitalists*, die typisch passen bij een fase met hoog risico en een hoge mate van informatieasymmetrie, (nog) niet willen financieren. De reden hiervoor kan zijn dat zij de projecten voorsnog te risicovol achten of bijvoorbeeld de schaal te klein om de benodigde informatiekosten te maken.¹³

Ten tweede wordt gesproken over de 'debt-equity gap'. Waar bedrijven of projecten in hun ontwikkelingscyclus logischerwijs de overstap moeten gaan maken van *venture capital* naar aandelen, zal dit niet altijd mogelijk zijn. Dit kan bijvoorbeeld het gevolg zijn van te hoge transactiekosten, iets wat met name op kan gaan voor kleine bedrijven. Tegelijkertijd is bancaire financiering dan nog uit zicht door een gebrek aan onderpand en track-record.

3.3 Overheidsingrijpen en financieringsinstrumenten

Indien het risico-rendementprofiel van een investering als onvoldoende wordt beoordeeld, zullen private partijen in beginsel geen financiering verstrekken. In sommige sectoren, zoals duurzame energie, en voor sommige type investeringsprojecten, zoals innovaties, grijpt de overheid dan in om te stimuleren dat investeringen alsnog tot stand komen.

¹¹ Soms worden indicatieve bedragen opgenomen om de (gemiddelde) omvang van de leningen te duiden die in het bijzonder last hebben van de *Valley of Death* en de *Debt-Equity Gap*. Dit kan echter sterk tussen en zelfs binnen sectoren verschillen, omdat de risico's en bijvoorbeeld de mate van informatieasymmetrie uiteen kunnen lopen. Het is juist de combinatie van dergelijke factoren die bepaalt of er sprake is van financieringsbelemmeringen. Dit wordt versterkt doordat kredieten van een bepaalde omvang zich in verschillende levensfasen kunnen bevinden. In dit rapport wordt daarom afgezien van het noemen van dergelijke indicatieve bedragen.

¹² Zie bijvoorbeeld Auerswald & Branscomb (2003) en Ford, Koutsky & Spiwak (2007).

¹³ Daarnaast is de markt voor *venture capital* in Nederland relatief onderontwikkeld. Traditioneel is er grote afhankelijkheid van bancaire financiering.

Ingrijpen door de overheid vraagt om een gedegen afweging. Het invullen van de beleidsinstrumentenmix – oftewel *hoe* moet worden ingegrepen – dient voorafgegaan te worden door de aanleiding om in te grijpen – oftewel *waarom* moet worden ingegrepen. In het kader van de onderhavige onderzoeksvraag is de reden voor overheidsingrijpen vooral van belang omdat dit in sterke mate bepaalt welke instrumenten kunnen worden ingezet om private investeringen in cultuur te stimuleren.¹⁴

Overheidsingrijpen kan gerechtvaardigd zijn als er sprake is van publieke belangen. Op basis van de economische literatuur geldt dat ingrijpen nodig kan zijn als de markt er niet in slaagt om de publieke belangen te borgen. Dit is het geval als er sprake is van externe effecten, informatiescheefheid, marktmacht of (te) hoge transactiekosten.¹⁵

Externe effecten

Externe effecten zijn aan de orde wanneer derden voordeel of schade ondervinden van een (economische) activiteit zonder dat daar een markttransactie aan ten grondslag ligt. Bekende voorbeelden van negatieve externe effecten zijn geluidsoverlast en de uitstoot van schadelijke stoffen, maar in relatie tot de culturele sector zijn juist positieve externe effecten aan de orde van de dag. *De kunst van investeren in cultuur* (Marlet, Poort, & Laverman, 2007) geeft een overzicht van de diverse externe en indirecte welvaartseffecten die in verband worden gebracht met cultuur en erfgoed. Deze effecten brengen met zich mee dat de welvaartsbijdrage van cultuur en erfgoed vaak slechts ten dele door ‘producenten’ kan worden afgeroomd. Zo is bekend dat podiumkunsten de woonaantrekkelijkheid van een stad vergroten en zo leiden tot hogere huizenprijzen (Marlet, 2010). Datzelfde blijkt in mindere mate ook het geval te zijn voor musea, die bovendien een belangrijke beweegreden zijn voor buitenlandse toeristen om ons land te bezoeken (Marlet, Poort, & Woerkens, 2011a). Ook monumenten en ander erfgoed dragen bij aan de woonaantrekkelijkheid van steden en leveren welvaartswinsten op voor eenieder die kan genieten van stedelijk schoon zonder daarvoor te hoeven betalen. Projecten in de creatieve bedrijfstakken met een innovatief karakter kunnen kennis spillovers creëren waardoor de maatschappelijke baten van innovatie eveneens groter zijn dan de private baten. Dit geldt met name voor projecten die zich nog in de R&D-fase bevinden. Arrow (1962) merkt in dit verband op dat “we expect a free enterprise system to under invest in invention and research (as compared with an ideal) because it is risky (...)”.

Positieve externe effecten bieden een economische grond voor overheidsbetrokkenheid in de vorm van subsidiëring: er komen baten bij derden die niet bij de exploitant van bijvoorbeeld een theater, museum of de innovator terecht komen, waardoor deze kan blijven zitten met een onrendabele top. Het is dan in principe welvaartsverhogend deze onrendabele top te financieren met een subsidie. In de praktijk gebeurt dit in de cultuursector veelvuldig. De omzet van de culturele sector inclusief de creatieve bedrijfstakken bedraagt ongeveer € 18 miljard. Ongeveer twee derde daarvan – met de creatieve zakelijke dienstverlening en de entertainmentsector – functioneert zonder subsidies. Het gesubsidieerde deel van de sector heeft een omzet van ongeveer € 5 miljard (Ministerie van OCW, 2011, p. 49). Daarbij gaat het vooral om de podiumkunsten, en de museum- en erfgoedsector. Dit zijn de sectoren waarvan hierboven al

¹⁴ In een bredere publieke belangen analyse is deze vraag vooraleerst van belang omdat hiermee kan worden vastgesteld *of* er moet worden ingegrepen.

¹⁵ Zie voor een nadere uitwerking Baarsma *et al.* (2007), of voor concrete uitwerkingen voor specifieke onderwerpen bijvoorbeeld Aalbers *et al.* (2006) en Hof *et al.* (2006).

werd betoogd dat ze positieve externe effecten hebben op hun directe omgeving of zelfs het hele land.

Het gesubsidieerde deel van de cultuursector haalt ongeveer 40 procent van zijn omzet uit de markt, via toegangsgelden, horeca, sponsoring en giften. De overige 60 procent bestaat uit subsidies van het Rijk (18 procent), provincies (5 procent) en de gemeenten (38 procent). Voor de cultuurinstellingen die behoren tot de rijks gesubsidieerde basisinfrastructuur (BIS) zijn de eigen verdiensten nog een kleiner deel van de totale omzet, namelijk 29,5 procent, variërend van minder dan 10 procent voor toneelgezelschappen tot ongeveer 20 procent voor dansgezelschappen, opera en orkesten en 30 tot 40 procent voor musea en festivals (Ministerie van OCW, 2011, pp. 50, 111-112).

Hoewel subsidiëring op grond van externe effecten te rechtvaardigen kan zijn, is het daarbij wel zaak dat subsidies in verhouding staan tot de externe en indirecte effecten. Instrumenten kunnen erop gericht zijn om die verhouding te sturen, bijvoorbeeld door *matching*. Voorts is het wenselijk niet meer te subsidiëren dan nodig is om te zorgen dat welvaartsverhogende activiteiten worden ontplooid. Een activiteit die op zichzelf al voldoende rendabel is om tot exploitatie – en dus aanbod – aan te zetten, behoeft in principe geen subsidie, ook al brengt deze wel positieve externe effecten voort. Optimale subsidiëring heeft dus een aanbodvergroterend oogmerk. Uit bovengenoemde cijfers is niet af te leiden of deze in een goede verhouding staan tot de positieve externe effecten maar wel is aannemelijk dat de subsidiepercentages van 60 tot 90 procent een aanbodvergroterend effect zullen hebben. Het is moeilijk voorstelbaar dat deze instellingen op korte termijn zonder subsidies kostendekkend zouden kunnen opereren, al is zeker niet gezegd dat de grenzen van de verdien capaciteit zijn bereikt. Voor zover een gat blijft bestaan tussen de verdienmogelijkheden en de kosten, kan dit echter niet worden gedicht met financieringsinstrumenten, die een goede verhouding tussen risico en rendement nastreven. Financiering met vreemd en eigen vermogen is derhalve geen substituut voor subsidie maar mogelijk wel een complement.

In aanvulling op subsidies kan ook gezocht worden naar andere instrumenten om financieringsbelemmeringen als gevolg van externe effecten te *ondervangen*. Zo loont het de moeite na te denken over de ‘externe’ partijen die profijt hebben van cultuurinvesteringen – te denken valt aan woningeigenaren en horeca – en de mogelijkheden om hun belang bij de cultuurinvesteringen om te zetten in investeringsbereidheid. De positieve externe effecten van podiumkunsten blijken voor het grootste deel zeer lokaal (in de stad zelf) terecht te komen, terwijl de externe baten van musea zich meer verdelen over het gehele land (Marlet, Poort, & Woerkens, 2011b). Een denkrichting kan dan zijn de lokale ondernemers of woningbezitters mee te laten betalen om zo externe effecten te internaliseren en kosten en baten bij elkaar te brengen.

Informatiescheefheid

Andere vormen van marktfalen zijn informatiescheefheid, marktmacht of (te) hoge transactiekosten. Deze vormen van marktfalen geven over het algemeen geen aanleiding voor het verschaffen van overheidssubsidies, maar kunnen wel een belemmering vormen voor het aanboren van meer marktconforme financieringsbronnen (eigen en vreemd vermogen uit de markt). Er moet dan dus uiteindelijk wel voldoende zicht zijn op positieve kasstromen om de investering terug te verdienen. Informatiescheefheid kan er bijvoorbeeld toe leiden dat in

sectoren waar de kredietwaardigheid van partijen of de potentie van nieuwe projecten of ondernemingsplannen moeilijk te beoordelen zijn, onvoldoende bereidheid in de markt is om financiering te verschaffen. Zo zal een project van startende ondernemers die moeite hebben om hun ideeën om te zetten in financiële informatie voor financiers, een intermediaire rol van de overheid vragen, die er bijvoorbeeld uit kan bestaan ondernemers te informeren of te coachen, of hen in contact te brengen met derden die dit doen. Informatiescheefheid kan ook omgekeerd bestaan. Voor met name de makers – waaronder veel éénpitters gericht op een ambacht en zonder financiële achtergrond – kan de (financiële) informatiebehoefte van investeerders een belemmerende rol spelen, als zij de weg naar potentiële financiers al weten te vinden.

Het meest directe overheidsingrijpen is in dergelijke gevallen gericht op het wegnemen van het marktfalen door de informatieachterstand van potentiële verschaffers van financiering en de zoekers van financiering op te heffen. Instrumenten zullen in dergelijke gevallen gericht zijn op informatievoorziening en het bij elkaar brengen van partijen. In de tweede plaats kan de overheid ingrijpen door risico's weg te nemen of af te dekken die voortvloeien uit die informatieachterstand, bijvoorbeeld via garantieregelingen of borgstellingen. Dit verdient evenwel nadere motivatie, omdat duidelijk moet zijn waarom de overheid bereid zou zijn risico's te dragen die marktpartijen niet willen dragen: als dat is omdat de overheid de risico's beter in kan schatten of kan reduceren is dit legitiem. Maar wanneer financiers simpelweg niet voldoende beloofd worden voor de risico's, is het ook voor de overheid een kostbare zaak deze weg te nemen.

Transactiekosten

Transactiekosten kunnen eveneens een belemmering zijn voor het vinden van marktconforme financiering. Hoe kleiner de financieringsbehoefte, hoe groter de remmende werking die uitgaat van de transactiekosten die samenhangen met het aangaan van een financieringsovereenkomst, het beoordelen van de kredietwaardigheid van de financieringsontvanger etc. Het verschaffen van microkredieten is dan een passend instrument om dit marktfalen op te lossen: een subsidie is immers niet nodig, maar wel een kredietfaciliteit die niet strandt op de relatief hoge transactiekosten.¹⁶

Niet-economische motieven voor overheidsingrijpen

Soms leidt de markt wel tot efficiënte uitkomsten, maar is de welvaartsverdeling die resulteert politiek niet wenselijk. Politieke motieven om in te grijpen zijn herverdeling van welvaart en *merit goods* (paternalisme). In het geval van *merit goods* is de overheid van mening dat goed geïnformeerde individuen onvoldoende van een goed consumeren. Ook dit is van oudsher een niet ongebruikelijke motivatie voor overheden om het aanbod of de consumptie van met name culturele activiteiten met subsidies te stimuleren. Andere financieringsinstrumenten liggen daarbij minder voor de hand. De sociaal-maatschappelijke opvattingen hierover bepalen hoever de politiek hierin kan of moet gaan.

Overheidsfalen

In de afweging om in te grijpen moeten ook de kosten van het ingrijpen, waaronder mogelijk overheidsfalen worden meegenomen. Overheidsfalen kan bijvoorbeeld samenhangen met reguleringonzekerheid: uit onzeker over de persistentie van het gevoerde beleid (bijvoorbeeld het voortbestaan van een bepaalde subsidie of regeling) of uit angst dat de overheid ingrijpt,

---

¹⁶ Marktmacht kan in de culturele en creatieve sectoren eveneens aan de orde zijn, maar hier lijkt geen relatie te bestaan met de behoefte aan financieringsinstrumenten.

durven partijen hun plannen niet ten uitvoer te brengen, of doen ze dat later of op een andere wijze dan ze eigenlijk zouden willen. Een remedie tegen dit specifieke overheidsfalen kan zijn om instrumenten op enige afstand van de politiek te plaatsen, een borgstelling in een waarborgfonds of een leenfaciliteit in een revolverend fonds (*revolving fund*), waardoor meer zekerheid ontstaat over het voortbestaan ervan.

Een andere vorm van overheidsfalen kan samenhangen met verdringing, bijvoorbeeld wanneer de overheid activiteiten ontplooit die marktpartijen zelf zouden willen of kunnen ontplooiën. Dat kan gaan om ondernemingsactiviteiten, maar ook om het verstrekken van financiering: wanneer de overheid gunstige leningen (of zelfs subsidies) verstrekt, kan dat meer marktconforme financieringsbronnen verdringen. Ook kan een (te) gunstige lening ertoe leiden dat investeringen worden gedaan die een negatieve contante waarde hebben omdat het geëiste rendement te laag is gegeven de gelopen risico's. Een borgstelling kan weer zogeheten *moral hazard* uitlokken: partijen weten zich gedekt door de borgstelling waardoor ze te risicovolle activiteiten ontplooiën.

Financiële en niet-financiële instrumenten

Een belangrijke typering van instrumenten is in financiële en niet-financiële instrumenten. Bij financiële instrumenten stuurt de overheid het gedrag van economische agenten met financiële prikkels. Zij brengt rechtstreeks financiële middelen in en/of neemt een deel van het risico op zich. Hierbij is nog een belangrijk onderscheid te maken tussen instrumenten waar de overheid geld inbrengt zonder financiële voorwaarden op het vlak van risico en/of rendement te stellen en instrumenten waar zij dat wel doet. Van oudsher ligt de nadruk op de eerste categorie, met de subsidie als belangrijkste instrument. De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de mogelijkheid om als overheid te sturen op risico en rendement.¹⁷ Participeren is een instrument aan het andere einde van dit spectrum: de overheid brengt eigen vermogen in, onder de voorwaarde dat zij meeprofiteert van eventueel rendement en een deel van het risico draagt. Tussen subsidie en participatie liggen diverse tussenvormen, zoals de garantie (de overheid neemt een deel van het risico op zich) en de financiële *clawback* (de overheid verschaft subsidie die moet worden terugbetaald als niet aan vooraf vastgelegde financiële voorwaarden wordt voldaan).¹⁸

Bij niet-financiële instrumenten grijpt de overheid op andere manieren in, bijvoorbeeld via informatievoorziening. Belangrijk te beseffen is dat alle vormen van ingrijpen in beginsel kosten met zich meebrengen. Bij de directe inbreng van geld is dit intuïtief duidelijk. Maar ook het innemen van een risicopositie kost geld, er moet namelijk geld gereserveerd worden voor de mogelijkheid dat het risico zich manifesteert.¹⁹ Bij niet-financiële instrumenten spelen bijvoorbeeld administratieve- en uitvoeringskosten een rol.

¹⁷ Zo stelde Jeroen Kremers een overgang bij Rijksbijdragen aan woningbouw van subsidies naar vormen van *'risk en benefit sharing'*. Zie Kremers (2008).

¹⁸ Zie voor een beoordeling van deze instrument in de woningbouw Kerste & Koopmans (2011).

¹⁹ In financieringsterminologie zijn de kosten gelegen in de *opportunity cost* van het gereserveerde geld.

4 Financieringsinstrumentarium

4.1 Ordeningskader

Het is de intentie van het kabinet om enerzijds een accentverschuiving te bewerkstelligen van publieke naar private financiering van investeringen in de culturele en creatieve sector, en om anderzijds het huidige financieringsinstrumentarium van de overheid, dat vooral bestaat uit directe subsidiëring, te verbreden. Het gaat er mede om dat overheidsinstrumenten worden ingezet om private investeringen tot stand te brengen. De doelstelling van dit onderzoek is om instrumenten te inventariseren die hier mogelijk een rol in kunnen spelen.

Bij het ordenen van instrumenten wordt hier uitgegaan van de rol die de twee betrokken partijen, *in casu* ‘de overheid’ en ‘de markt’ kunnen spelen in het tot stand brengen van investeringen. Het onderscheid tussen het verstrekken van eigen versus vreemd vermogen speelt hierbij een centrale rol, in lijn met het analysekader geschetst in hoofdstuk 3. Daarnaast wordt expliciet de mogelijkheid van subsidies in de analyse meegenomen omdat deze gebruikt kunnen worden als *leverage* om private investeringen tot stand te brengen.

In de meest brede zin kan de overheid eigen of vreemd vermogen inbrengen, ‘om niet’ geld verstrekken als subsidie/gift of op andere manieren een bijdrage leveren – bijvoorbeeld door informatie te verschaffen of garant te staan. In essentie geldt hetzelfde voor private partijen in de markt. Dit levert een matrix van mogelijkheden op, die is weergegeven in Figuur 2. Aan het leveren van financiële middelen kan de overheid de voorwaarde koppelen dat ook de markt een financiële bijdrage levert (*matching*, het afhankelijk stellen van publieke financiering aan private financiering) dan wel expliciet als doelstelling opnemen dat het instrument is bedoeld om als katalysator te fungeren voor private middelen (*multiplying*). Als de overheid vreemd of eigen vermogen inbrengt zonder dat private partijen een rol spelen, spreken we van ‘kredieten’ respectievelijk ‘participaties’. Ten slotte kan de overheid door ‘overige’ instrumenten de inbreng van eigen of vreemd vermogen door private partijen stimuleren – bijvoorbeeld in de vorm van borgstellingen of fiscale maatregelen.

Figuur 2 Ordeningskader generiek financieringsinstrumentarium rijksoverheid

		Bijdrage overheid				
		Vreemd vermogen	Eigen vermogen	Giften (subsidies)	Overig	Geen
Bijdrage markt	Vreemd vermogen	Matching & Multiplying			Borgstelling Garantiestelling Waarborgfonds Kennis Fiscaliteit	
	Eigen vermogen					
	Giften en overig					
	Geen	Kredieten	Participaties			

Bron: SEO Economisch Onderzoek

De grijs gekleurde cellen in de matrix duiden op mogelijkheden die buiten de reikwijdte van dit onderzoek liggen (zie paragraaf 2.3). Dit geldt logischerwijs voor alle constructies waarin de overheid geen rol heeft, maar ook voor overheidsbijdragen ‘om niet’. Fiscale vrijstellingen behoren in essentie ook tot de laatstgenoemde categorie, zij het dat ze in tegenstelling tot subsidies tevens versturende effecten van belastingheffing wegnemen. Voorbeelden hiervan zijn de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) en de Innovatiebox.²⁰ Beide beogen technologische innovatie te stimuleren: de WSBO door de loonkosten van speur- en ontwikkelingswerk (S&O) te verlagen (indirecte loonkostensubsidie), de Innovatiebox door winsten die voortkomen uit octrooien of WBSO-projecten tegen een lager tarief te belasten (indirecte outputsubsidie).²¹ Het corresponderende marktfaalen (zie paragraaf 3.3) betreft hier positieve externe effecten, namelijk *spillovers* – de baten van R&D ‘leken’ weg waardoor innovatieprikkels lager worden. De WBSO en Innovatiebox beogen dit marktfaalen te corrigeren door bedrijven voor door hen gegenereerde *spillovers* te compenseren. Beide regelingen staan in beginsel ter beschikking aan alle sectoren, mits daar R&D-activiteiten ontplooid worden. In de culturele en creatieve sector zal slechts de minderheid van bedrijven aan deze voorwaarde voldoen. Positieve externaliteiten zijn echter niet voorbehouden aan *technologisch* onderzoek. Eenzelfde betoog voor compensatie van *spillovers* kan gevoerd worden andere vormen van onderzoek waaruit externe effecten voortvloeien, bijvoorbeeld bij vormgeving/design. Hoewel beide regelingen dus niet tot de reikwijdte van dit onderzoek behoren, vinden ze wel aansluiting bij de kabinetsdoelstelling om huidig beleid te verbreden, in dit geval door de regelingen ook open te stellen voor andere vormen van onderzoek.

²⁰ Andere voorbeelden zijn de Kleineondernemersregeling (BTW-vermindering/-kwijtschelding voor kleine bedrijven) en vrijstellingen voor vennootschapsbelasting op grond van artikel 6 van de wet op de Vennootschapsbelasting (organisaties waarvoor het streven naar winst van bijkomende betekenis is en die een algemeen maatschappelijk belang nastreven).

²¹ De Innovatiebox is een speciale tariefbox binnen de vennootschapsbelasting (vpb). Voordelen die in de box vallen, worden belast tegen een effectief tarief van 5 procent in plaats van het toptarief van 25,5 procent. Dit betekent een winstvrijstelling van maximaal 80,4 procent.

Ook constructies waar de markt ‘om niet’ geld verschaft in de vorm van bijvoorbeeld donaties, het mecenaat of sponsoring, vallen buiten de reikwijdte van deze studie. De overige grijze cellen representeren mogelijkheden van betrokkenheid waar door noch de overheid noch private partijen financiering wordt verstrekt en vallen daarmee per definitie buiten dit onderzoek.

De rest van dit hoofdstuk bespreekt de geïnventariseerde instrumenten aan de hand van het bovengenoemde ordeningsschema. Paragraaf 4.2 bespreekt regelingen waarmee de overheid kapitaal ter beschikking stelt op voorwaarde van (*matching*) of ter stimulering van (*multiplying*) private financiering. In paragraaf 4.3 worden overheidskredieten aan de orde gesteld. Paragraaf 4.4 beslaat eigen vermogensverschaffing (participatie). Het laatste kwadrant van de matrix, het ontsluiten van (eigen of vreemd) vermogen uit de markt anders dan door directe vermogensverschaffing door de overheid, komt aan de orde in paragraaf 4.5.

Box 2 Financieringsinstrumenten en staatssteun

Betrokkenheid van de overheid bij de financiering van ondernemingen en instellingen kan in sommige gevallen worden aangemerkt als ongeoorloofde staatssteun. Er is sprake van ongeoorloofde staatssteun, wanneer tegelijk aan vier criteria is voldaan:

- De steun wordt door de overheid verleend of met overheidsmiddelen bekostigd.
- De steun verschaft een economisch voordeel aan een onderneming dat zij niet langs de normale commerciële weg zou hebben verkregen.
- Dit voordeel is selectief, het komt ten goede aan bepaalde onderneming(en).
- Het voordeel vervalst de mededinging of dreigt die te vervalsen en heeft een (potentiële) invloed op de handel tussen Europese lidstaten.

Aan de eerste twee criteria is bij de meeste in dit hoofdstuk besproken instrumenten voldaan. Het derde ‘selectiviteitscriterium’ impliceert dat generieke instrumenten buiten schot blijven en niet worden aangemerkt als ongeoorloofde staatssteun: alle ondernemingen of instellingen die voldoen aan de gestelde criteria hebben immers toegang tot de instrumenten. Daarbij is wel van belang dat die (combinatie van) gestelde criteria niet zo (is) zijn opgesteld dat slechts een selectieve groep bedrijven er voor in aanmerking kan komen. Dat is er immers de facto alsnog sprake van selectiviteit. Voorts lijken diverse maatregelen geen effect op het interstatelijk handelsverkeer te hebben, waarmee ook niet is voldaan aan het vierde criterium.

Sectorspecifieke instrumenten, zoals het Filmfonds zouden op grond van de bovenstaande criteria mogelijk wel als ongeoorloofde staatssteun kunnen worden aangemerkt. Voor de productie van films en audiovisuele werken bestaat sinds 2001, en in ieder geval tot en met 2012, echter een uitzondering op de Europese Staatssteunregels die steun aan ‘culturele producties’ onder enkele algemene voorwaarden toestaat (IP/09/138).²² Ook steun aan musea is door de Europese Commissie in diverse beschikkingen geaccepteerd. Voorts is er in principe de mogelijkheid een beroep te doen op de cultuurvrijstelling van de staatssteunregels. Op basis daarvan kan de Commissie goed onderbouwde staatssteun aan cultuur en het behoud van cultureel erfgoed goedkeuren.

De Europese Commissie heeft de afgelopen jaren haar benadering van staatssteun verschoven van een sterk juridische, naar een meer economische benadering (‘refined economic approach’). In die herziene benadering kijkt de Europese Commissie minder naar de (juridische) vorm van steunmaatregelen, en meer naar de (economische) effecten. Daarin speelt het voorkomen van verstoringen van de concurrentie een centrale rol.

Wanneer de overheid intervenueert door projecten of instellingen vreemd of eigen vermogen te verstrekken en een subsidie te verlenen, kan sprake zijn van ongeoorloofde staatssteun. Dat is ook het geval wanneer de overheid niet rechtstreeks als vermogensverschaffer optreedt, maar de toegang tot de kapitaalmarkt vergemakkelijkt door een borgstelling of garantieregeling. Box 2 gaat in op de algemene criteria voor ongeoorloofde staatssteun. Van de in dit hoofdstuk beschreven *reeds bestaande* instrumenten wordt aangenomen dat ze geen ongeoorloofde staatssteun bevatten. Bij nieuwe instrumenten zal dit echter opnieuw getoetst moeten worden, met name wanneer deze internationale effecten kunnen hebben en specifiek zijn voor bedrijven of deelsectoren in plaats

²² Europese Commissie (2009).

van generiek. Een juridische toets van het instrumentarium valt buiten de reikwijdte van dit onderzoek.

4.2 Matching & multiplying

Figuur 3 Ordeningskwadrant Matching & multiplying

		Bijdrage overheid			
		VV	EV	Giften	Overig
Bijdrage markt	VV				
	EV				
	Geen				

Bron: SEO Economisch Onderzoek

Onder *matching* wordt hier verstaan het door de overheid beschikbaar stellen van vreemd vermogen, eigen vermogen of giften (subsidies) met de voorwaarde dat een bepaald gedeelte van de ondernemings- of projectkosten zijn gefinancierd uit private middelen. Deze vorm van ‘voorwaardelijke’ c.q. paritaire financiering is een manier om eigen en (met name) vreemd vermogen uit de markt te ontsluiten. Onder *multiplying* wordt hier verstaan een situatie waarin de overheid met haar kapitaalverschaffing expliciet beoogt financiering uit private middelen te stimuleren of te vergemakkelijken. In tegenstelling tot *matching* is cofinanciering geen harde eis maar wel een voorname doelstelling.²³

Er vallen 8 instrumenten en programma’s binnen deze categorie, die in beginsel open staan voor de culturele en creatieve sector. Met de SEED-faciliteit van TechnoPartner worden *publicly backed venture capital* fondsen gecreëerd.²⁴ Het Filmfonds versterkt subsidies die bij realisering van de filmproductie worden omgezet in een achtergestelde lening.²⁵

Het Coproductiefonds Binnenlandse Omroep, kortweg CoBO-fonds, verstrekt achtergestelde leningen voor speelfilms, televisiefilms en (televisie)documentaires onder voorwaarde dat cofinanciering door ten minste een distributeur (exclusief bijdragen van het Filmfonds) rond is.

²³ Zowel *matching* als *multiplying* hebben betrekking op private cofinanciering en moeten derhalve niet verward worden met de minimumnorm voor eigen inkomsten voor cultuurinstellingen in de basisinfrastructuur (BIS). Deze *eigen inkomstennorm* refereert aan publieksinkomsten (bijvoorbeeld kaartverkoop), inkomsten uit het VSB-fonds en andere eigen inkomsten zoals sponsoring en merchandising. Ook *matching* met bijdragen uit verschillende overheidslagen, bijvoorbeeld het Rijk en gemeenten, valt niet binnen de hier gehanteerde definitie.

²⁴ In de Brief Bedrijfslevenbeleid is aangekondigd dat de SEED-regeling en het Innovatiekrediet onderdeel zullen gaan uitmaken van een nieuw op te richten *Innovatiefonds* (minister van Economische Zaken Landbouw en Innovatie, 2010-2011)

²⁵ Merk wel op dat het deel van het verstrekte vermogen dat daadwerkelijk in de vorm van aflossingen terugvloeit naar het Filmfonds beperkt is in vergelijking met ‘marktconforme’ leningen.

Uit het Fonds Nieuwe Media / Gaming worden (deels achtergestelde) leningen verstrekt op voorwaarde dat minstens 40 procent van de begroting reed op andere wijze gefinancierd is.²⁶

Het Valorisatieprogramma voorziet in de mogelijkheid voor het oprichten van twee kredietfaciliteiten, te weten startersleningen en leningen voor (en andere financiële bijdragen aan) technische haalbaarheidsstudies.

De Mondriaan Stichting versterkt koppelsubsidies, waarbij het niet uitmaakt of de restfinanciering uit vreemd of eigen vermogen bestaat. Daarbij moet worden aangetekend dat de activiteiten van de Mondriaan Stichting in de praktijk vaak neerkomen op subsidies gematched met giften (publiek of privaat) en aldus buiten dit onderzoek vallen. In opzet/theorie valt deze vorm van subsidieverstrekking echter wel onder de noemer *matching*. Het is een voorbeeld van een regeling die met aangepaste voorwaarden – bijvoorbeeld ten aanzien van de herkomst van cofinanciering en/of een (gedeeltelijke) terugbetaalverplichting van het verschaft kapitaal – ondernemerschap in de sector kan stimuleren.

Renteloze leningen voor beeldende kunstenaars en vormgevers via het Materiaalfonds (Box 5) en *crowd funding* via het platform ‘Voordekunst’ (Box 6) completeren dit kwadrant.

De hieronder volgende factsheets beschrijven de werking, doelstelling en overige kenmerken van deze instrumenten in detail. Instrumenten die zich lastig in een factsheet laten vangen, worden beknopt in kaders toegelicht. Zodoende worden het Valorisatieprogramma, de koppelsubsidies van de Mondriaan Stichting, het Materiaalfonds en Voordekunst in een box beschreven.

Het Valorisatieprogramma en de SEED-faciliteit staan ter beschikking van ondernemingen uit alle sectoren.²⁷ De andere beschreven regelingen zijn cultuursectorspecifiek.

---

²⁶ Waarbij de kanttekening dat deze in Rotterdam geïnitieerde regeling geen nationale regeling is en strikt genomen dus niet tot de onderzoeksscope behoort: enkel Rotterdamse bedrijven komen in aanmerking voor een lening uit het Fonds Nieuwe Media / Gaming.

²⁷ De SEED-faciliteit is wel specifiek gericht op *technostarters*, die worden omschreven als een “rechtspersoon die een onderneming drijft of de start ervan voorbereidt, op basis van een nieuwe technische vinding of een nieuwe toepassing van een bestaande technologie” (www.technopartner.nl).

Filmfonds	
Uitvoerder	Filmfonds
Omschrijving	Subsidie/achtergestelde lening voor filmproducties
Rol overheid	Subsidie vanuit OCW
Doelstelling	Het ontwikkelen en realiseren van filmproducties en filmactiviteiten
Type financiering	Projectfinanciering
Aanvrager	Filmproducent
Totale capaciteit	Jaarlijks € 35,5 miljoen
Benutte capaciteit	Gemeten over 4 jaar (4x 35,5) wordt de volledige capaciteit benut
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	N.v.t
<i>Maximaal bedrag</i>	Maximaal 50% van het filmbudget ivm EU staatssteunregels. In de praktijk ligt de bijdrage lager, gemiddeld 32%
<i>Rente</i>	N.v.t
<i>Looptijd</i>	Geen max. looptijd.
<i>Aflossing</i>	Op basis van contractueel aflossingsschema
<i>Onderpand</i>	Vanaf producties van 2 miljoen euro verplichting tot afsluiten van een completion bond. Deze aanvullende productieverzekering zorgt ervoor dat de film wordt afgemaakt en dat de financiers anders hun geld terug krijgen. De filmproducent is geheel aansprakelijk voor de film en diens gehele budget. Tegen dit risico kan een producent zich verzekeren d.m.v. de completion bond.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Nederlandse filmproducties en buitenlandse co-producties die minstens een distributeur moeten hebben gecontracteerd voor financiering van een deel van het filmbudget.
<i>Overig</i>	* Achtergesteld op privaat geld. De publieke financiers ontvangen de inkomsten naar rato * Subsidies worden in fase 3 (realisering van productie) omgezet tot lening.
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Filmproducent
<i>Accountantsverklaring</i>	Aan het einde van het project om te checken of alle financieringen zijn doorgegeven, alle financiers hun bijdrage hebben geleverd en de kosten worden gecontroleerd.
<i>Rechtsvorm</i>	Filmproducent moet een rechtspersoon zijn
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	Minstens 2 jaar in de Europese Unie gevestigd
<i>BKR-toets</i>	Nee
<i>Track record</i>	Succes eerdere producties (bezoekersaantallen, tv-kijkers en dvd verkoop), jaarrekening van 3 jaren, internationale filmfestivaldeelname en prijzen en eerder subsidieverlening (en de daaraan verbonden rapportageplicht).
<i>Rendement</i>	Aleen aflossing. Dit vormt een revolving fund. Producent deelt per 1 januari 2011 niet meer mee in inkomsten.
<i>Overig</i>	Filmproducent moet ook een vestiging in Nederland hebben met minstens 1 werknemer (exclusief de producent zelf)
Voorwaarden financier	-
Overige voorwaarden	N.v.t.
Website(s)	http://filmfonds.nl/node/1

SEED-faciliteit	
Uitvoerder	TechnoPartner Platform / Agentschap NL
Omschrijving	<p>Financieringsregeling voor vroege-fase-durfskapitaal. De SEED-faciliteit biedt participatiefondsen (startersfondsen) de mogelijkheid een lening van de Ministerie van EL&I te verkrijgen voor participaties in technostarters en creatieve starters. Een fonds kan op deze wijze maximaal 50 procent van de investeringen financieren met de lening ('publicly backed' durfskapitaal). De verschaffing van risicokapitaal heeft de vorm van het nemen van aandelen in het bedrijf van de techno-/creatieve starter, waarbij eventueel aanvullend een achtergestelde lening kan worden verstrekt. De maximale bijdrage vanuit EL&I is € 4 miljoen.</p> <p>De inkomstenverdeling tussen het fonds en het ministerie verloopt in 3 fasen:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Fase 1: het fonds behoudt 80% van de inkomsten totdat het zijn inleg terug heeft * Fase 2: het fonds draagt 50% van de inkomsten af aan het ministerie totdat de bijdrage van EL&I is terugbetaald * Fase 3: het fonds behoudt 80% van de inkomsten (de upwardfase)
Rol overheid	De SEED-faciliteit verbetert de risico-rendementsverhouding voor investeerders en vergroot de financieringsmogelijkheden voor technostarters en creatieve starters. Vanuit EL&I is de maximaal helft van de financiële capaciteit ingelegd. De maximale bijdrage vanuit EL&I is € 4 miljoen.
Doelstelling	Onderkant van de Nederlandse risicokapitaalmarkt zodanig stimuleren en mobiliseren dat technostarters en creatieve starters in hun kapitaalbehoefte kunnen worden voorzien
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Closed-end venture capital fondsen: participatiefondsen die investeren in risicovolle ondernemingen van technostarters en (sinds 1 januari 2010) fondsen die zich richten op creatieve starters.
Totale capaciteit	Tot en met 2010 is door EL&I € 118 miljoen bijgedragen in de fondsen. Samen met het private deel is totaal € 237 miljoen aan investeringsbudget beschikbaar. Het budget voor SEED-aanvragen in de periode van 1 januari tot en met 31 maart 2011 bedraagt € 12 miljoen.
Benutte capaciteit	2010: € 23,8 miljoen (6 fondsen: zowel techno als creatieve starters), waarvan ca. € 4 miljoen is verstrekt aan de cultuursector
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 50.000 (minimale kapitaalverschaffing aan techno-/creatieve starter is € 100.000)
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 1.250.000 (maximale kapitaalverschaffing aan techno-/creatieve starter is € 2.500.000)
<i>Rente</i>	Lening aan de participatiefondsen wordt renteloos verstrekt
<i>Looptijd</i>	Financier verkrijgt participaties gedurende een investeringsperiode van ten hoogste 6 jaar en vervreemt deze uiterlijk 6 jaar na afloop van de investeringsperiode. Hierdoor geldt de lening van EL&I aan het fonds voor de maximale duur van 12 jaar.
<i>Aflossing</i>	Het startersfonds is niet verplicht tot aflossing of terugbetaling, daargelaten de hiervoor bedoelde regeling voor de overboeking van inkomsten uit participaties (zie bovenstaand). Terugbetaling aan de overheid vindt immers alleen plaats voor zover de participatie inkomsten oplevert en niet naar rato van het ingebrachte kapitaal maar in een verhouding die voldoende gunstig is voor de fondspartijen.
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Starter die deel uitmaakt van één van de creatieve sectoren (creatieve zakelijke dienstverlening, media, entertainment, en kunsten) en voor eigen rekening en risico producten, processen of diensten – niet zijnde adviezen – verkoopt en levert, die zijn gebaseerd op een nieuwe creatieve vinding of een nieuwe toepassing van bestaande creatieve vinding (bijvoorbeeld modeontwerp, reclame, film distributie en kunstuitelen)
<i>Overig</i>	N.v.t.
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Creatieve zakelijke dienstverlening, media, entertainment, en kunsten
<i>Accountantsverklaring</i>	Niet standaard. Indien de informatie daartoe aanleiding geeft, kan de minister nadere gegevens opvragen of verzoeken een accountantsbeoordeling of taxatie te laten verrichten
<i>Rechtsvorm</i>	Rechtspersoonlijkheid
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	Maximaal 5 jaar ingeschreven in het Handelsregister
<i>BKR-toets</i>	Het management van de fondsen hebben een eigen investeringsstrategie die per fonds verschilt
<i>Track record</i>	Het management van de fondsen hebben een eigen investeringsstrategie die per fonds verschilt
<i>Rendement</i>	Het management van de fondsen hebben een eigen investeringsstrategie die per fonds verschilt
<i>Overig</i>	<ul style="list-style-type: none"> * Middelgrote, kleine of micro-ondernemingen * Rechtspersoon die een onderneming drijft of de start ervan voorbereidt, op basis van een nieuwe creatieve vinding of een nieuwe toepassing van een bestaande creatieve vinding * Verkoop en levering van producten, processen en/of diensten (uitgezonderd adviezen)
Voorwaarden financier	<ul style="list-style-type: none"> * Startersfondsen moeten de vorm van een NV, BV, VOF of CV hebben * Het fonds bepaalt – binnen algemene randvoorwaarden – zelf in welk bedrijf zij wil investeren, hoeveel en hoelang * Het participatiebeleid dient in een fondsplan te worden neergelegd (o.a. investeringsdoelgroep, investeringsstrategie, exit-strategie, opzet en kosten van het fondsbeheer) * Er dienen ten minste 3 onderling onafhankelijke partijen, elk zonder meerderheidsbelang, in een fonds deel te nemen, ten einde tegen te gaan dat één belang doorslaggevend is voor het participatiebeleid * Fondsen hebben een Informatieplicht richting minister, zowel per verkrijging en beëindiging van een participatie als jaarlijks
Overige voorwaarden	N.v.t.
Website(s)	www.technopartner.nl/wiki/pionierkapitaal/seedfaciliteit

CoBO-fonds	
Uitvoerder	CoBO fonds
Omschrijving	Risicodragende bijdrage die moet worden terugbetaald als er opbrengsten komen uit productie
Rol overheid	Via publieke omroepen en de mediabegroting
Doelstelling	Stichting CoBO heeft als doel het stimuleren en ondersteunen van co-producties.
Type financiering	Projectfinanciering
Aanvrager	Publieke omroep
Totale capaciteit	Speelfilms: € 4 miljoen per jaar Telefilm: € 4.750.000 per jaar Teledoc: Ruim € 1 miljoen per jaar Documentaires: € 2,5 miljoen per jaar
Benutte capaciteit	Wisselt per jaar maar over het algemeen 100%
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	N.v.t.
<i>Maximaal bedrag</i>	Speelfilm: maximaal 20% van de productiekosten tot € 400.000. Filmdocumentaires i.s.m. het Filmfonds wordt de bijdrage van het Filmfonds gematcht tot € 150.000. Overige producties maximaal 20% van de kosten tot € 180.000.
<i>Rente</i>	N.v.t.
<i>Looptijd</i>	Onbeperkt
<i>Aflossing</i>	Indien er opbrengsten komen uit de productie. CoBO is achtergesteld op private investeerders.
<i>Onderpand</i>	Geen. Vanaf een productiebudget van € 2 miljoen moet er in sommige gevallen een completion bond worden afgesloten.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Co-producties tussen een landelijk publieke omroep en een Co- producent
<i>Overig</i>	De bijdragen van het CoBO-fonds zijn niet gebaseerd op inhoudelijke criteria. De financiële bijdrage wordt pas verstrekt als alle andere financieringsbronnen (exclusief het Filmfonds) rond is
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Co-producties tussen een landelijk publieke omroep en een Co- producent
<i>Accountantsverklaring</i>	Accountantsverklaring van de productiekosten
<i>Rechtsvorm</i>	N.v.t.
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	N.v.t.
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	De volgende zaken moeten door het CoBo-fonds goedgekeurd worden: relevante contracten, distributieggarantie en alle financiële garanties van het project en de overeenkomst tussen zendgemachtigde en filmproducent, VRT, ZDF of instelling op het gebied van de podiumkunsten.
Voorwaarden financier	De normale eisen van een stichting gelden. Hiernaast vallen het fonds onder commissariaat media maar niet onder de Mediawet of de Directie Kunsten binnen Ministerie van OCW.
Overige voorwaarden	Alle omroepen (17) die zendtijd hebben op een publieke zender, hebben op basis van de hoeveelheid zendtijd een eigen budget.
Website(s)	http://portal.omroep.nl/cobofonds/

Fonds Nieuwe Media / Gaming	
Uitvoerder	Ontwikkelings Bedrijf Rotterdam (OBR, behandelt aanvragen) en Cultuur-Ondernemen (verleent kredieten)
Omschrijving	Vanuit dit fonds worden (deels) aflossingsvrije leningen vestrekt. Cultuur-Ondernemen beheert het fonds in opdracht van OBR. Het betreft <u>rest</u> financiering tot maximaal 60% van de begroting; er moet al andere financiering aanwezig zijn. Deels risicodragend, deels bancair.
Rol overheid	Ontwikkelings Bedrijf Rotterdam (gemeentelijke overheid)
Doelstelling	Start- en groeifase
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Nieuwe media en gaming bedrijven in de regio Rotterdam
Totale capaciteit	Circa € 900.000,-
Benutte capaciteit	Circa € 602.100,-
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 50.000
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 300.000
<i>Rente</i>	Marktconform (per lening opgevraagd en vastgesteld) (IRS+ opslag)
<i>Looptijd</i>	Maximaal 8 jaar
<i>Aflossing</i>	Deels aflossingsvrij
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaalaanwending</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Nieuwe media en gaming
<i>Accountantsverklaring</i>	Ja op jaarrekeningen
<i>Rechtsvorm</i>	BVs en zzp'ers
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	< 5 jaar
<i>BKR-toets</i>	Nee
<i>Track record</i>	Financiering in projecten en ondernemingen mogelijk o.b.v. business plan
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	Aleen postcode Rotterdam Andere financiering nodig (krediet is <u>rest</u> financiering) Documentatie over afwijzing door bank(en)
Voorwaarden financierer	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.cultuur-ondernemen.nl/kunstenars/fondsen

Box 3 Kredietfaciliteiten via het Valorisatieprogramma

Het Valorisatieprogramma is een subsidie waarmee publiekprivate samenwerkingsverbanden (PPS) gefinancierd kunnen worden. Een PPS bestaat doorgaans uit kennisinstellingen (HBO's en universiteiten), bedrijfsleven, (semi)overheden (gemeenten, provincies, Kamers van Koophandel) en banken en andere investeerders. Eén van de kernvoorwaarden voor subsidiëring via het Valorisatieprogramma is dat voor minstens 50 procent van de projectkosten private financiering gevonden is. Daarmee heeft het Valorisatieprogramma het karakter van een koppelsubsidie. De (sectorale) focus van het samenwerkingsverband is afhankelijk van de deelnemende kennisinstelling(en); het Valorisatieprogramma is kennisaanbodgestuurd.

Een consortium kan een subsidie verkrijgen van ten hoogste 50 procent van de subsidiabele kosten van in aanmerking komende faciliteiten²⁸ met een subsidiemaximum van € 5 miljoen per valorisatieplan. Er is € 80 miljoen beschikbaar voor deze regeling, voor een periode van 3 jaar (2010-2012). Op dit moment is circa € 23,5 miljoen benut. Na 2012 zal geen budget voor nieuwe projecten beschikbaar zijn.

Kapitaalverschaffing maakt niet *per definitie* onderdeel uit van het PPS, echter, er zijn wel 2 kapitaalfaciliteiten mogelijk. De eerste betreft leningen ten behoeve van oprichting of opbouw van een onderneming. Deze starterslening is bedoeld voor kosten van kennisbescherming (zoals octrooien en merken, alsmede ingewonnen advies hierover), marktonderzoek, externe begeleiding (coaches, adviseurs, notarissen, e.d.), huisvesting en levensonderhoud.²⁹ De subsidiabele kosten van de startersleningfaciliteit bedragen maximaal 50 procent van de lening en ten hoogste € 50.000 per starter. De faciliteit heeft een 'revolverend' karakter: terugbetalingen worden ingezet voor het verstrekken van nieuwe leningen door het consortium van samenwerkende partijen. Het consortium hoeft de overheidsbijdrage aan de faciliteit dus niet terug te betalen, noch rente-inkomsten af te dragen aan Agentschap NL.

De tweede kapitaalfaciliteit betreft financiële bijdragen (leningen, schenkingen, etc.) aan starters, MKB-ondernemers en maatschappelijke organisaties – uitgezonderd kennisinstellingen – voor het verrichten van een technische haalbaarheidsstudie (*Proof of Concept*, of PoC). De subsidiabele kosten van de PoC-faciliteit bedragen maximaal 50 procent van de financiële bijdrage en ten hoogste € 125.000 per haalbaarheidsonderzoek.

Het Valorisatieprogramma kan op twee manieren dienst doen als kapitaalbron voor de culturele en creatieve sector. Ten eerste kunnen cultuur- en creatieve ondernemers zich richten tot *bestaande* samenwerkingsverbanden die uit het Valorisatieprogramma – of diens voorgangers het Subsidieprogramma KennisExploitatie (SKE) en Impuls Kennisexploitatie Creatieve Starters (I-CREA) – zijn voortgekomen, (mede) geënt zijn op de culturele en creatieve sector en een starterslening- en/of PoC-faciliteit aanbieden.³⁰ Daarnaast is het Valorisatieprogramma een instrument waarmee *nieuwe* samenwerkingsverbanden opgezet kunnen worden die aan deze eisen voldoen, dat wil zeggen, een culturele/creatieve focus met kapitaalfaciliteit(en).

Bron: www.technopartner.nl/wiki/pionierssupport/valorisatieprogramma en interviews

Box 4 Subsidies Mondriaan Stichting

De Mondriaan Stichting verstrekt subsidies voor maximaal 40 procent van de budgetkosten. Gemiddeld komt de bijdrage neer op ongeveer 20 procent. De overige minstens 60 procent moet via externe financiering geregeld worden. Deze externe financiering kan zowel in de vorm van een lening als schenkgeld zijn zolang maar maximaal 60 procent van de totale budgetkosten afkomstig is uit Rijksgeld. In de praktijk is de meerderheid hiervan schenkgeld. Dit kan ook bij gemeenten worden aangevraagd of bij het private VSB-fonds.

De subsidies kunnen worden gebruikt voor projecten, programma's en collectie aankopen van musea. Het merendeel van het budget wordt besteed aan projecten voor beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed.

Bron: www.mondriaanfoundation.nl

²⁸ Naast de starterslening- en haalbaarheidsstudiefaciliteit zijn dat: onderwijsactiviteiten ter stimulering van ondernemerschap; *screening* en *scouting*; kennisbescherming (intellectueel eigendomsrecht); netwerkvorming en samenwerking; en overige activiteiten die bijdragen aan de doelstelling van het programma maar niet vallen onder de basisfaciliteiten (vrije ruimte).

²⁹ De starterslening is niet bedoeld voor ondernemingsfinanciering, zoals kantoorinrichting, personeelskosten, kosten van grondstoffen, productiekosten en transportmiddelen.

³⁰ Voorbeelden hiervan zijn Incubator 3+ (de opvolger van Design Incubator Eindhoven) en Starterslift Tilburg (zie Box 7).

Box 5   **Materiaalfonds voor beeldende kunst en vormgeving**

Het Materiaalfonds verstrekt renteloze leningen aan beeldende kunstenaars en vormgevers. Hiervoor ontving het tot 2011 subsidie vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De lening bedraagt maximaal € 8.000,- en vanaf € 3.500,- moet iemand met een inkomen garant staan voor de aanvrager.

De lening dient als projectfinanciering, bijvoorbeeld voor het organiseren van een expositie door een beeldend kunstenaar, het uitbrengen van een fotoboek door een fotograaf of het maken van een maquette door een architect.

Het Materiaalfonds valt verder buiten de reikwijdte van dit onderzoek omdat de financiering vanuit het ministerie inmiddels is gestopt.

Bron: www.materiaalfonds.nl

Box 6   **Voordekunst (crowd funding)**

Vanuit de partners van het *crowd funding* platform 'Voordekunst' (AFK, Cultuur-Ondernemen en BKKC) wordt er per project een financiële bodem gelegd. In de praktijk komt dit neer op 20 tot 25 procent van de totale projectkosten. Het project wordt op de website van het platform gepromoot en het is aan de kunstenaar zelf om het verder onder de aandacht te brengen en zo bedrijven of particulieren te vinden die willen doneren. Als tegenprestatie ontvangt de donateur een presentje zoals vrijkaartjes of een exemplaar van het kunstwerk.

Door de bodem die door de partners van het platform wordt ingebracht, zijn private partijen eerder bereid om ook te doneren. Op deze manier wordt een kwaliteitsstempel afgegeven. De kosten voor het in stand houden van het platform worden door de partners gedragen.

Wanneer minstens 80 procent van de projectkosten (inclusief de bodem) gedoneerd is, kan het project doorgang vinden. In deze zin is de bodem een voorwaardelijke subsidie aangezien de 80 procent wel gehaald dient te worden.

Dit platform bestaat ongeveer een jaar en momenteel wordt er naar gekeken om ook private partijen als partner in te zetten.

Bron: www.voordekunst.nl en interviews

4.3 Overheidsleningen

Figuur 4   **Orderingskwadrant Overheidsleningen**

		Bijdrage overheid			
		VV	EV	Giften	Overig
Bijdrage markt	VV				
	EV				
	Geen				

Bron: SEO Economisch Onderzoek

De rijksoverheid biedt 5 leningsinstrumenten aan waarop de culturele en creatieve sector aanspraak kan maken. Ten eerste heeft het Ministerie van OCW als onderdeel van het flankerend beleid van de Wet Werk en Inkomen Kunstenaar (WWIK) kapitaal ter beschikking gesteld voor

Cultuurleningen (Klein³¹ en Groot) aan mensen met een uitkering op basis van de WWIK. De WWIK wordt echter op 1 januari 2012 afgeschaft. Het is vooralsnog onbekend wat dit betekent voor de overheidsbijdrage van circa € 500.000,- die als *revolving fund* omgaat in de Cultuurlening.

Andere kredieten vanuit de rijksoverheid zijn Microkrediet via het netwerk Eigen Baas, het Innovatiekrediet³², en microkredieten via het Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz). Met uitzondering van de Cultuurlening voor WWIK'ers heeft geen van deze regelingen een specifiek cultuur-/creatief karakter, dat wil zeggen, ze staan in principe ter beschikking van *alle* sectoren.

Naast nationale faciliteiten bestaat een aantal kredietfaciliteiten op provinciaal, regionaal of gemeentelijk niveau. Box 7 biedt een overzicht.

Ten slotte worden vanuit het Nationaal Restauratiefonds 3 hypotheekleningen verleend voor rijks-, gemeentelijke en provinciale monumenten: de Restauratiefonds-hypotheek, de Cultuurfonds-hypotheek en de Regionaal Restauratiefonds-hypotheek. Deze zijn samengevoegd in één overzicht.

Cultuurlening Klein	
Uitvoerder	Cultuur-Ondernemen
Omschrijving	Bancaire microfinanciering: leningen met vaste looptijd en aflossingsbedrag. Stichting Borgstellingsfonds voor Kunstenaars (BFK) is 100% risicodragend voor leningen die aan niet-WWIK'ers worden verschaft.
Rol overheid	OCW heeft € 500.000 ter beschikking gesteld aan Cultuur-Ondernemen ten behoeve van leningen voor WWIK'ers. Dit bedrag doet dienst als <i>revolving fund</i> in de vorm van Cultuurlening Klein voor WWIK'ers. Daarnaast betaalt OCW deels de uitvoeringskosten van de Cultuurlening Klein.
Doelstelling	Het stimuleren van ondernemerschap in de culturele en creatieve sector, met name gericht op de (pre-) startfase
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Alle typen kunstenaars en creatieven, waaronder academieverlaters die kleine investeringen willen doen in hun beroepspraktijk
Totale capaciteit	Circa € 700.000, waarvan € 500.000 voor WWIK'ers (flankerend beleid OCW) en € 200.000 voor niet-WWIK'ers (vanuit BFK)
Benutte capaciteit	Actueel uitgeleende bedrag circa € 420.000 euro (stand per 31-12-2010), 43% daarvan is WWIK
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 1.000
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 6.000
<i>Rente</i>	2,25% (WWIK) of 4,5% (niet-WWIK)
<i>Looptijd</i>	Max. 36 maanden (afhankelijk van hoogte krediet)
<i>Aflossing</i>	Vast maandelijks bedrag (afhankelijk van hoogte krediet)
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Duurzame gebruiksgoederen, bijvoorbeeld camera's, computers, websites, promotiemiddelen
<i>Overig</i>	N.v.t.
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Eisen aan "beroepsmatigheid": * diploma/minimaal derdejaarsstudent van erkende hbo-kunstvakopleiding; OF * lidmaatschap van BUMA/STEMRA, FNV-KIEM, e.d.; OF * in afgelopen 3 jaar subsidie ontvangen van een cultuurfonds (zoals FAPK of BKVB); OF * gebruik makend/in afgelopen 3 jaar gebruik gemaakt van WWIK en thans beroepsmatig werkzaam als kunstenaar
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	Niet-rechtspersonen (eenmanszaak of VOF) en rechtspersonen (stichting of BV)
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Ja (niet-rechtspersonen)
<i>Track record</i>	Jaarrekeningen/recente belastingaangiften
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden financier	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.cultuur-ondernemen.nl/kunstenaars/cultuurlening/klein

³¹ Als onderdeel van de Cultuurlening Klein biedt Cultuur-Ondernemen tevens 'educatieve' kredieten aan onder de naam *Lenen om te Leren*.

³² In de Brief Bedrijfslevenbeleid is aangekondigd dat het Innovatiekrediet en de SEED-regeling onderdeel zullen gaan uitmaken van een nieuw op te richten *Innovatiefonds*.

Lenen om te Leren	
Uitvoerder	Cultuur-Ondernemen
Omschrijving	Onderdeel van Cultuurlening Klein. Kredietlening waar een immateriële waarde tegenover staat -- t.b.v. training, coaching, opleiding, etc.
Rol overheid	OCW heeft € 500.000 ter beschikking gesteld aan Cultuur-Ondernemen ten behoeve van leningen voor WWIK'ers. Dit bedrag doet dienst als revolving fund in de vorm van Cultuurlening Klein voor WWIK'ers. Daarnaast betaalt OCW deels de uitvoeringskosten van de Cultuurlening Klein.
Doelstelling	(Pre-)start
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Alle typen kunstenaars een creatieven waaronder academieverlaters die in kennis willen investeren.
Totale capaciteit	Zie 'Cultuurlening Klein'
Benutte capaciteit	Zie 'Cultuurlening Klein'
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 750
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 2.500
<i>Rente</i>	2,25% (WWIK) of 4,5% (niet-WWIK)
<i>Looptijd</i>	Max. 12 maanden
<i>Aflossing</i>	Vast maandelijks bedrag (afhankelijk van hoogte krediet)
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Immateriële investeringen (training, coaching, opleiding, etc.)
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Eisen aan "beroepsmatigheid": * diploma/minimaal derdejaarsstudent van erkende hbo-kunstvakopleiding; OF * lidmaatschap van BUMA/STEMRA, FNV-KIEM, e.d.; OF * in afgelopen 3 jaar subsidie ontvangen van een cultuurfonds (zoals FAPK of BKVB); OF * gebruik makend/in afgelopen 3 jaar gebruik gemaakt van WWIK en thans beroepsmatig werkzaam als kunstenaar
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	Niet-rechtspersonen (eenmanszaak of VOF) en rechtspersonen (stichting of BV)
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Ja (niet-rechtspersonen)
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden financier	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.cultuur-ondernemen.nl/kunstenaars/cultuurlening/lenen-om-te-leren

Cultuurlening Groot	
Uitvoerder	Triodos
Omschrijving	Cultuur-Ondernemen kan namens Stichting Borgstellingsfonds voor Kunstenaars (BFK) borg staan voor 25% tot 100% van de lening (afhankelijk van hoogte krediet), tot maximaal €250.000.
Rol overheid	Uitvoeringskosten van en onderpand voor Cultuurleningen Groot aan WWIK'ers. Het aandeel van WWIK in Cultuurlening Groot is echter nihil.
Doelstelling	Het stimuleren van ondernemerschap in de culturele en creatieve sector. In vergelijking met de Cultuurlening Klein is de lening vooral gericht op groei.
Type financiering	Ondermeningsfinanciering
Aanvrager	Kunstenaars, creatieven, culturele organisaties, stichtingen die voor en met kunstenaars werken en ondernemers. Ook kunstenaarscollectieven en -initiatieven.
Totale capaciteit	Potentiële uitgeleende bedrag ca. € 50 tot € 60 miljoen bij een maximum borgbedrag van ca. € 11 miljoen
Benutte capaciteit	Actueel uitgeleende bedrag circa € 21,6 miljoen (stand per 31-12-2010)
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 10.000
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 1.000.000+
<i>Rente</i>	Marktconform (bepaald door Triodos)
<i>Looptijd</i>	Bepaald door Triodos (maatwerk)
<i>Aflossing</i>	Bepaald door Triodos (maatwerk)
<i>Onderpand</i>	Ja. Bij onvoldoende zekerheden kan C-O voor een deel van de lening borg staan.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Duurzame goederen, hypotheek bedrijfs panden, verbouwingskosten, voorraden, opvang liquiditeit, duurdere instrumenten/ apparatuur
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Eisen aan "beroepsmatigheid": * diploma/minimaal derdejaarsstudent van erkende hbo-kunstvakopleiding; OF * lidmaatschap van BUMA/STEMRA, FNV-KIEM, e.d.; OF * in afgelopen 3 jaar subsidie ontvangen van een cultuurfonds (zoals FAPK of BKVB); OF * gebruik makend/in afgelopen 3 jaar gebruik gemaakt van WWIK en thans beroepsmatig werkzaam als kunstenaar
<i>Accountantsverklaring</i>	Afhankelijk van rechtspersoonlijkheid aanvrager en hoogte krediet
<i>Rechtsvorm</i>	Niet-rechtspersonen (eenmanszaak of VOF) en rechtspersonen (stichting of BV)
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Ja (niet-rechtspersonen)
<i>Track record</i>	Jaarcijfers afgelopen 3 jaar en prognoses komende 2 jaar (rechtspersonen)
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden financier	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.cultuur-ondernemen.nl/kunstenaars/cultuurlening/groot

Microkrediet	
Uitvoerder	Qredits
Omschrijving	Microkrediet, initiatief van de Stichting Microkrediet Nederland h.o.d.n. Qredits (ondersteund door ABN AMRO, ING en Rabobank)
Rol overheid	MinEZ heeft initieel (in 2009) € 15 miljoen voor leningen beschikbaar gesteld (renteloze lening). Dit bedrag was medio 2010 vrijwel uitgeput. Met Ministerie van EL&I staat thans borg voor 80% van de lening van € 15 miljoen die Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) aan Qredits heeft verstrekt en zal zijn lening van € 15 miljoen achterstellen voor de leningen van in totaal € 30 miljoen van banken. Daarnaast heeft de overheid de exploitatiekosten voor 2 jaar gefinancierd (€ 0,8 miljoen naast de € 1,2 miljoen van genoemde banken).
Doelstelling	Microkrediet is er voor (startende) ondernemers met een haalbaar ondernemersplan en een kredietbehoefte van maximaal € 35.000 die niet in aanmerking komen voor een lening bij een bank. Startende (ca. 40% van de leningen) en bestaande ondernemingen (ca. 60% van de leningen)
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Kleinbedrijf uit alle sectoren (minder dan 5 werknemers)
Totale capaciteit	Circa € 45 miljoen. (€ 15 miljoen initiële funding EL&I, € 15 miljoen BNG, € 15 miljoen grootbanken)
Benutte capaciteit	Circa € 24,5 miljoen.
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	N.v.t.
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 35.000
<i>Rente</i>	9,75~10,75% afhankelijk van het risicoprofiel
<i>Looptijd</i>	1 tot maximaal 10 jaar
<i>Aflossing</i>	Maandelijks
<i>Onderpand</i>	Verpanding van Activa en in sommige gevallen Verpanding van Specifieke Middelen (auto of overlijdensrisicoverzekering): 10~20% portefeuille zit in onderpand
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Alle sectoren m.u.v. wapenindustrie, tabaksindustrie, coffeeshops en sex-industrie
<i>Accountantsverklaring</i>	Nee
<i>Rechtsvorm</i>	Niet-rechtspersonen (bijvoorbeeld zzp'ers) en rechtspersonen
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Ja
<i>Track record</i>	Uittreksel HR KvK, beschrijving marktactiviteiten en markt, jaarcijfers eerdere jaren (bestaande bedrijven), privé-financiën en BKR-toets,
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	Ondernemingsplan (startende bedrijven), investerings- en exploitatiebegroting en liquiditeitsprognoses (startende en bestaande bedrijven)
Voorwaarden financier	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.eigenbaas.nl/

Innovatiekrediet	
Uitvoerder	NL Innovatie
Omschrijving	Rentedragende lening met cofinanciering voor ontwikkelingsprojecten waaraan risico's zijn verbonden die voor financiering niet (voldoende) terecht kunnen op de kapitaalmarkt. Bedrijven komen enkel in aanmerking als ze het project niet uit eigen middelen kunnen financieren. Opvolger van de TOK-regeling.
Rol overheid	Regeling van het Ministerie van EL&I. Overheid deelt mee in technisch risico: als project technisch niet slaagt, hoeft ondernemer krediet niet terug te betalen.
Doelstelling	Economische groei uit innovatieve producten, processen en diensten
Type financiering	Projectfinanciering
Aanvrager	MKB, zowel starters als gevestigde ondernemers
Totale capaciteit	€ 47,5 miljoen waarvan € 32 miljoen voor technische ontwikkelingsprojecten en € 15,5 miljoen voor klinische ontwikkelingsprojecten
Benutte capaciteit	€ 37,5 miljoen in 2009 en € 48 miljoen in 2010
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	Minimale kredietbedrag is € 105.000. Minimale projectomvang: € 300.000
<i>Maximaal bedrag</i>	35% van de totale projectkosten met een maximum kredietbedrag van € 5 miljoen
<i>Rente</i>	Geen uniforme rente: afhankelijk van het risico. voor 2011 is minimale rente 3,5% en maximale rente 9,5%
<i>Looptijd</i>	Maximale projectduur is 4 jaar, daarna wordt totale krediet vastgesteld en begint de aflossingsfase Terugbetaalschema wordt vooraf overeengekomen
<i>Aflossing</i>	In maximaal 6 jaar
<i>Onderpand</i>	Nee, wel vraagt NL Innovatie pandrecht op kennis en prototypen die uit project voortkomen
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Ontwikkelingsfase van een technisch nieuw product, proces of nieuwe dienst
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	N.v.t.
<i>Accountantsverklaring</i>	Aan einde van het project dient een accountantsverklaring te worden aangeleverd bij de opgave van de gerealiseerde projectkosten ter vaststelling van het definitieve kredietbedrag.
<i>Rechtsvorm</i>	BV, NV, CV, VOF
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	Geen beperkingen
<i>BKR-toets</i>	N.v.t.
<i>Track record</i>	Meest recente jaarrekening of openingsbalans
<i>Rendement</i>	Gevraagd wordt een rendementsberekening toe te voegen van het te financieren project
<i>Overig</i>	* MKB-toets * Businessplan, projectplan en financieel plan * Indien beschikbaar: haalbaarheidsstudie, marktonderzoek, octrooiaanvragen en nieuwheidsonderzoeken * Projectaanvragen worden behandeld door een beoordelingscommissie. * Totale financiering voor het project moet worden aangetoond voordat het Innovatiekrediet wordt uitbetaald. * Bij kredietverlening moet totale financiering binnen enkele maanden aannemelijk zijn.
Voorwaarden financier	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	http://nlinnovatie.nl/innovatiekrediet

Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz)	
Uitvoerder	Gemeentelijke Sociale Dienst
Omschrijving	Het Bbz is onderdeel van de Wet werk en bijstand (WWB). Indien men niet meer over voldoende middelen beschikt om in het bestaan te voorzien, kan onder voorwaarden aan vanuit een werkloosheidsuitkering startende zelfstandigen of zelfstandigen met tijdelijke financiële problemen een lening ten behoeve van bedrijfskapitaal of inkomensaanvulling tot het niveau van het sociaal minimum verstrekt worden.
Rol overheid	Verstrekt kredieten (in plaats daarvan staat de gemeente in sommige gevallen borg voor een lening bij de bank) en stelt starters in het eerste jaar na bedrijfsoprichting een bedrag voor begeleidingskosten beschikbaar
Doelstelling	Beoogd wordt zelfstandigen met financiële problemen door bijstandsverlening tijdelijk tegemoet te komen, ten einde hen in staat te stellen weer volledig zelfstandig in het bestaan te voorzien. Hiermee wordt voorkomen dat deze zelfstandigen door verlies van hun bestaansbron van bijstand afhankelijk worden. Met bijstandsverlening aan beginnende zelfstandigen wordt bevorderd dat men niet langer afhankelijk is van een uitkering, maar door inkomen uit zelfstandig bedrijf of beroep weer in het bestaan kan voorzien.
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Startende zelfstandigen en gevestigde zelfstandigen in tijdelijke financiële problemen
Totale capaciteit	2009: € 35.915.000,- ; 2010: € 42.658.000,- ; 2011: € 42.526.000,-.
Benutte capaciteit	-
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	N.v.t.
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 33.366,- (starterskrediet) € 181.234,- (gevestigde zelfstandigen in tijdelijke financiële problemen)
<i>Rente</i>	Marktconform
<i>Looptijd</i>	Starterskrediet: niet bekend Bedrijfskapitaal gevestigde bedrijven: maximaal 10 jaar
<i>Aflossing</i>	Binnen 10 jaar
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaalaanwending</i>	Bedrijfskapitaal
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	N.v.t.
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	Wettelijk ondernemer met zeggenschap
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	Niet gespecificeerd in de regelgeving. Voor gevestigde zelfstandigen staat in het Bbz alleen dat men een redelijke termijn als zelfstandige werkzaam moet zijn (naast andere voorwaarden die aan zelfstandigen worden gesteld, zoals het urencriterium en inschrijving bij de KvK)
<i>BKR-toets</i>	In het Bbz staat hierover niet iets expliciets. Wel wordt het zelfstandig bedrijf/beroep op levensvatbaarheid getoetst; in het Bbz wordt niet nader gespecificeerd uit welke onderdelen een dergelijke toets moet bestaan, maar voorstelbaar is dat er gemeenten zijn die ook naar de BKR kijken, naast allerlei andere zaken aan de hand waarvan de levensvatbaarheid wordt beoordeeld.
<i>Track record</i>	Zie BKR-toets
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	* Aanvrager is tussen de 18 en 55 jaar oud * Het inkomen en vermogen van eventuele partner tellen mee bij vaststelling bijstandsniveau * Urencriterium Belastingdienst: minimaal 1225 uur per jaar werkzaam in bedrijf (23,5 uur per week) * Ondernemingsplan * Bedrijf moet na de bijstandsverlening levensvatbaar zijn * Hulp via een bank- of borgstellingsfonds is niet meer mogelijk (lender of last resort)
Voorwaarden financier	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.rijksoverheid.nl/ministeries/szw

Hypotheken - Nationaal Restauratiefonds	
Uitvoerder	Nationaal Restauratiefonds
Omschrijving	Annuitaire leningen met lage rente (revolving funds): Restauratiefonds-hypotheek (Rijksmonumenten), Cultuurfonds-hypotheek & Regionaal Restauratiefonds-hypotheek (Niet-rijks monumenten)
Rol overheid	Fiscale aftrekbaarheid hypotheekrente. Restauratiefonds-hypotheek heeft daarnaast fiscale aftrekbaarheid onderhoudskosten. Inleg van publiek geld naast privaat geld.
Doelstelling	Behoud van monumenten
Type financiering	Hypothecaire financiering
Aanvrager	Particulier eigenaar van een rijksmonument of niet-rijksmonument dat een woonhuis is of oorspronkelijk als woonhuis is gebouwd.
Totale capaciteit	Restauratiefonds-hypotheek: € 345 miljoen. Cultuurfonds-hypotheek: € 27,41 miljoen. Regionaal Restauratiefonds-hypotheek: € 28 miljoen.
Benutte capaciteit	2010 afgerond: Restauratiefonds-hypotheek: € 320 miljoen. Cultuurfonds-hypotheek: € 20 miljoen. Regionaal Restauratiefonds-hypotheek: € 13 miljoen.
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	Minimaal € 10.000 bij Restauratiefonds-hypotheek en Cultuurfonds-hypotheek. Fiscaal aftrekbare onderhoudskosten moeten € 14.285 of meer bedragen. Bij Regionaal Restauratiefonds-hypotheek verschilt het per gemeente.
<i>Maximaal bedrag</i>	Restauratiefonds-hypotheek: 70% van de door Bureau Belastingen Monumentenpanden (BBM) vastgestelde fiscaal aftrekbare onderhoudskosten. Het maximum voor de lening is € 300.000. Indien geen recht op fiscale aftrek van onderhoudskosten, voor 100% aanvragen. Voor een onderneming geldt altijd het maximum van 70%. Cultuurfonds-hypotheek: € 100.000. Regionaal Restauratiefonds-hypotheek: wordt bepaald door hoogte subsidiabele kosten.
<i>Rente</i>	4,5-5% onder de marktrente, met een minimum van 1,5%. De rentevaste periode is 10 jaar. Rente en aflossing is minimaal € 100 per maand
<i>Looptijd</i>	Maximale looptijd van 30 jaar. Bij Regionaal Restauratiefonds-hypotheek verschilt het per gemeente.
<i>Aflossing</i>	Annuitair
<i>Onderpand</i>	Onroerend goed in de vorm van het monument
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Rijksmonumentaal woonhuis, boerderij of een ander monument dat voor meer dan 50% wordt bewoond of van een rijksmonument dat oorspronkelijk een woonfunctie had. Gemeentelijk of provinciaal beschermd monument.
<i>Overig</i>	Afsluitkosten zijn 1,5%. Verplicht verzekeren tegen schade door brand, bliksem of storm en tegen schade die tijdens de restauratie ontstaat d.m.v. opstal- en CAR-verzekering.
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Eigenaar of zakelijk gerechtigde van een rijksmonumentaal woonhuis, boerderij of een ander monument dat voor meer dan 50% wordt bewoond of van een rijksmonument dat oorspronkelijk een woonfunctie had. Eigenaar van gemeentelijk of provinciaal beschermd pand.
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	N.v.t.
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Kredietbeoordeling moet positief zijn. Toetsrente wordt niet meegenomen omdat er een lagere rente dan de marktrente geldt.
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	* Dient in het bezit te zijn van een omgevingsvergunning (voorheen monumentenvergunning) of een verklaring van de gemeente dat de vergunning niet nodig is. * Als voor dezelfde werkzaamheden ook een rijkssubsidie ontvangt, moet deze verplicht extra afgelost worden op de verstrekte Restauratiefonds-hypotheek.
Voorwaarden financier	Vanuit overheid gelden de normale spelregels voor banken hoewel het een ontheffing van de bankstatus van DNB heeft aangezien het geen spaargeld beheerd.
Overige voorwaarden	
Website(s)	www.restauratiefonds.nl/restaureren/Rijksmonument/Restauratiefondshypotheek/ www.restauratiefonds.nl/restaureren/Nietrijksmonument/Cultuurfondshypotheek/ www.restauratiefonds.nl/restaureren/Nietrijksmonument/Regionaalrestauratiefonds/

Box 7 Omschrijving van regionale en lokale kredietfaciliteiten^{33, 34}**Microkrediet Gelderland**

Een gezamenlijk initiatief van de provincie Gelderland, de stadsbanken van de gemeenten Apeldoorn en Arnhem, de gemeente Nijmegen en het project IkStartSmart van de Kamer van Koophandel. Deze partijen stellen geld en kennis beschikbaar aan de Gelderse ondernemers. Een ondernemer kan maximaal € 35.000,- aan microkrediet ontvangen. De looptijd is maximaal tien jaar en de rente is zeven procent.

Voor meer informatie: www.gelderland.nl/?id=9759.

Gelderland voor Innovaties

Deze regeling wordt gefinancierd door de provincie Gelderland, de Europese Unie (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, EFRO) en Participatiemaatschappij Oost Nederland NV. De regeling is tot stand gekomen in samenwerking met banken en de Regionale Centra voor Technologie en wordt uitgevoerd door Ontwikkelingsmaatschappij Oost Nederland NV (Oost NV) en Participatiemaatschappij Oost Nederland NV (PPM Oost). De regeling bevat naast innovatiekrediet ook een borgstelling.

Voor meer informatie: www.gelderlandvoorinnovaties.nl.

Stichting Starterslift

De Starterslift is bedoeld voor innovatieve startende ondernemers; ondernemers die minder dan 5 jaar bezig zijn met hun onderneming en gevestigd zijn (of zich gaan vestigen) in West- of Midden Brabant. Het betreft financiering tot maximaal € 35.000,- in de vorm van een achtergestelde lening. Starterslift beschikt samen met de Rabobank over een fonds met startkapitaal voor creatieve starters (pre-seed kapitaal). Naast financiële bijdragen van partners ontvangt Starterslift financiële steun van Gemeente Breda, Gemeente Tilburg, OP-Zuid (Provincie Noord-Brabant, EZ, EFRO), Provincie Noord-Brabant, REAP West-Brabant en TechnoPartner.

Voor meer informatie: www.starterslift.nl/creatief/financiering.html.

Innovatiefonds Provincie Limburg

Met het innovatiefonds wil de Provincie Limburg een impuls geven om innovaties te realiseren of om innovatieve ondernemingen, die als gevolg van de kredietcrisis financieringsmoeilijkheden ondervinden, vooruit te helpen. Het fonds biedt participaties, achtergestelde leningen en borgstellingen voor het Limburgse MKB (maximaal 250 werknemers) en kennisinstellingen volgens het *revolving fund* principe. Aanvragers moeten in Limburg gevestigd zijn of bereid zijn zich in Limburg te gaan vestigen, waarbij de daadwerkelijke activiteiten in Limburg uitgevoerd worden. Het fonds biedt eenmalige bijdragen van minimaal € 25.000,- en maximaal € 1 miljoen, met een maximale looptijd van 5 jaar.

Voor meer informatie: www.limburg.nl/innovatiefonds.

NOM-Finance

NOM is de investerings- en ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (provincies Groningen, Drenthe en Friesland). NOM Finance biedt MKB-ondernemingen (starters en bestaande ondernemingen) achtergestelde leningen met eventueel een optie op het aandelenkapitaal. De kredieten, minimaal € 50.000,- en maximaal € 200.000,-, zijn bedoeld voor (door)start, groei en overname. In 2008 en 2009 werd gemiddeld ongeveer € 1 miljoen aan kredieten verleend (NOM, 2010).

Voor meer informatie: www.nom.nl/NOM/Finance.

³³ Exclusief initiatieven die een puur privaat karakter hebben. Een voorbeeld hiervan is Stichting HandsOn Amsterdam, de eerste franchisenemer van Stichting HandsOn Nederland (H.O.N.), een particuliere microkredietorganisatie die faciliteiten beoogt in diverse grote Nederlandse steden.

³⁴ Een aantal voorheen autonome initiatieven heeft zich, voor wat betreft de uitvoering en administratieve verwerking van kredietaanvragen, inmiddels aangesloten bij Qredits. Zij vallen daarmee onder de factsheet 'Microkrediet'. Voorbeelden hiervan zijn Startersfonds Den Haag en Ondernemerskrediet Utrecht.

4.4 Overheidsparticipaties

Figuur 5 Ordeningskwadrant Overheidsparticipaties

		Bijdrage overheid			
		VV	EV	Giften	Overig
Bijdrage markt	VV				
	EV				
	Geen				

Bron: SEO Economisch Onderzoek

Op nationaal niveau bestaan geen regelingen waarmee de overheid participeert in ondernemingen (lees: eigen vermogen verschaft). De enige manier waarop de overheid eigen vermogen inbrengt, is indirect via de participatiemaatschappijen van de vier regionale ontwikkelingsmaatschappijen (hierna: ROM's) waarmee het Ministerie van EL&I een relatie onderhoudt:

- Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM: Groningen, Friesland, Drenthe);
- Ontwikkelingsmaatschappij Oost Nederland NV (Oost NV: Gelderland, Overijssel);
- Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM: Noord-Brabant); en
- NV Industriebank LIOF (LIOF: Limburg).³⁵

De participatiemaatschappijen van ROM's verstrekken risicokapitaal aan (veelal jonge en/of innovatieve) ondernemingen, en werken volgens het 'revolving-fund' concept.³⁶ Het enige financiële doel van de participaties is het in stand houden van de reële omvang van de beschikbare middelen (oftewel compensatie van inflatie). Er is per jaar circa € 40 tot 45 miljoen gemoed met risicokapitaalverstrekking vanuit de participatiemaatschappijen (AWT, 2011).³⁷

Het Ministerie van EL&I is samen met de provincies aandeelhouder in deze ROM's, met een aandeel variërend van ongeveer 60 procent in BOM en Oost NV tot ongeveer 95 procent in NOM en LIOF (Beek *et al.*, 2010).

³⁵ Er zijn nog meer regionale ontwikkelingsmaatschappijen, zoals REWIN (West-Brabant), Impuls (Zeeland), Ontwikkelingsmaatschappij Noord-Holland-Noord en de Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland BV (OMFL), maar hiermee is geen directe relatie vanuit het Ministerie van EL&I.

³⁶ De participatiemaatschappijen nemen een onafhankelijke positie in ten opzichte van de ROM's.

³⁷ Ze zijn betrokken bij bijna de helft van het totale aantal investeringen in Nederland (Tornado Insider, 2010).

Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM)	
Uitvoerder	Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROMs)
Omschrijving	Risicodragende participatie via aandelenkapitaal in jonge startende ondernemingen. Eventueel in combinatie met een achtergestelde lening. Revolving fund per ROM.
Rol overheid	De Rijksoverheid is grootaandeelhouder van de ROMs (circa 60% in BOM en Oost NV tot ongeveer 95% in NOM en LIOF)
Doelstelling	2006-2010: Versterking van economische structuur in de regio, toegespitst op nationale en regionale pieken zoals geformuleerd in pieken in de delta en betreffende provinciale agenda
Type financiering	Projectfinanciering
Aanvrager	Jonge startende ondernemer
Totale capaciteit	Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM): € 155 miljoen Oost NV: € 76,5 miljoen Limburgs Instituut voor Ontwikkelings Financiering (LIOF): € 135 miljoen Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM): € 46 miljoen
Benutte capaciteit	Bruto geïnvesteerd vermogen: NOM: € 105 miljoen (€ 50 miljoen aan extra liquiditeit over) Oost: € 56,5 miljoen (€ 20 miljoen aan extra liquiditeit over) LIOF: € 95 miljoen (€40 miljoen aan extra liquiditeit over) BOM: € 33,5 miljoen euro (€12,5 miljoen aan extra liquiditeit over)
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	-
<i>Maximaal bedrag</i>	€ 2,5 miljoen per participatie (een onderneming of groep van ondernemers)
<i>Rente</i>	Voor de leningen geldt een marktconforme rente plus risico-opslag
<i>Looptijd</i>	Richtgetal is 7-8 jaar
<i>Aflossing</i>	Bij participatie via exit-mogelijkheid, bij achtergestelde lening via vast aflossingsschema
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Verschilt per regio. O.a. ondernemingen actief in: High Tech Systems & Materialen, Life Sciences & Medische Technologie, Agro & Food, Water, Food&Health, Energie.
<i>Overig</i>	Een ROM heeft de mogelijkheid van het benoemen van een commissaris
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Verschilt per regio. O.a. ondernemingen actief in: High Tech Systems & Materialen, Life Sciences & Medische Technologie, Agro & Food, Water, Food&Health, Energie.
<i>Accountantsverklaring</i>	Geen harde eis
<i>Rechtsvorm</i>	Meerderheid is BV. Stingingen en eenmanszaken via leningen
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Due diligence onderzoek
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	Tenminste moet de inflatie worden terugverdiend
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden financier	N.v.t.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.liof.nl/nl/ ; www.nom.nl/ ; www.oostnv.nl/ ; www.bom.nl/

4.5 Ontsluiten vermogen zonder kapitaalverstrekking overheid

Figuur 6 Ordeningskwadrant Ontsluiten vermogen zonder kapitaalverstrekking overheid

		Bijdrage overheid			
		VV	EV	Giften	Overig
Bijdrage markt	VV				
	EV				
	Geen				

Bron: SEO Economisch Onderzoek

Deze paragraaf bespreekt generieke overheidsinstrumenten die gericht zijn op het ontsluiten van *vreemd* respectievelijk *eigen vermogen* uit de markt, anders dan via een subsidie of *matching*. Het gaat

daarbij bijvoorbeeld om garantieregelingen of borgstelling, of programma's die erop gericht zijn partijen met elkaar in contact te brengen.

Ontsluiten van vreemd vermogen uit de markt

De (rijks)overheid tracht op verschillende manieren vreemd vermogen te ontsluiten uit de markt. Aan bod komen vier varianten:

- *borgstellingen* voor bankkredieten aan het midden- en kleinbedrijf (MKB);
- *garantstellingen* voor grote(re) ondernemingen (de Groeifaciliteit en de Garantie Ondernemingsfinanciering, kortweg GO) en voor geld dat het Nationaal Restauratiefonds op de kapitaalmarkt aantrekt (in combinatie met aftrekbaarheid van hypotheekrente);³⁸
- *fiscale maatregelen* die het aantrekkelijker maken om vreemd vermogen aan (cultuur)ondernemingen beschikbaar te stellen (cultuurfondsen³⁹ en de Durfkapitaalregeling); en
- *informatieverstrekking* over kredietverlening en virtuele ontmoetingsplaatsen voor kredietverstrekkers en ondernemers (de Ondernemerskredietdesk en Kapitaalplaza.nl).

Uitgezonderd de Rijksgarantie voor het Nationaal Restauratiefonds en de fiscale maatregelen gericht op cultuurfondsen zijn dit generieke financieringsinstrumenten, dat wil zeggen, toegankelijk voor alle sectoren.

Ook op lokaal niveau bestaan overheidsregelingen die het eenvoudiger maken om als (cultuur)ondernemer aan vreemd vermogen te komen. Naast de eerder besproken borgstellingen in de 'hybride' regelingen *Gelderland voor Innovaties* en *Innovatiefonds Provincie Limburg* (zie Box 7) bestaat er sinds 2009 een garantiefonds voor kleine leningen in Amsterdam, zoals toegelicht in Box 10. Tot slot verstrekt Bureau Broedplaatsen in Amsterdam borgstellingen voor het verbouwen van onroerend goed om werkruimte voor kunstenaars, culturele en creatieve ondernemers in te vestigen (zie Box 11).

³⁸ De termen 'borgstelling' en 'garantie' worden vaak door elkaar gebruikt maar het betreft (in nuances) andere financieringsinstrumenten. Een van de belangrijkste verschillen is dat bij een garantie de persoon die garant staat direct moet betalen wanneer de geldverstrekker daarom vraagt. Bij een borgstelling hoeft dit pas wanneer de geldverstrekker eerst de hoofdschuldenaar heeft aangesproken.

³⁹ Naast het Triodos Cultuurfonds dat in deze paragraaf wordt besproken, zijn er andere cultuurfondsen opgericht vanaf 2006. Dit zijn het VastgoedCultuurFonds en het Kunsthal Rotterdam/ING Private Banking fonds. Van deze laatste twee is geen actuele activiteit gevonden. Op 30 september 2010 werd bekend dat het nieuwe kabinet het fiscaal voordeel voor maatschappelijk beleggen halveert. Eind 2010 veranderden de fiscale regelingen voor groen, sociaalethisch en cultureel beleggen. De heffingskorting van 1,3 procent, wordt afgebouwd naar 1,0 procent in 2011, 0,7 procent in 2012, 0,4 procent in 2013 en 0 procent vanaf 2014. De vrijstelling van de vermogensrendementsheffing van 1,2 procent voor beleggers in deze fondsen blijft wel bestaan.

Borgstelling MKB	
Uitvoerder	Agentschap NL
Omschrijving	Vergroot de toegang van het MKB tot bankkrediet. De overheid staat voor een deel van de kredieten aan bedrijven garant als er onvoldoende zekerheidsdekking voor de bank aanwezig is. Voor starters en innovatieve bedrijven geeft de overheid grotere garanties (respectievelijk <i>BMKB Starters</i> en <i>Innovatief BMKB</i>). De borgstellingsverhouding tussen Agentschap NL en de banken is 1:1 voor de reguliere BMKB, 4:1 voor <i>BMKB Starters</i> en 2:1 voor <i>Innovatief BMKB</i> .
Rol overheid	Staat garant voor een deel van de leningen
Doelstelling	Start (BMKB Start), innovatie (Innovatief BMKB) en diverse (BMKB)
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	MKB'ers, via hun banken
Totale capaciteit	€ 765 miljoen (garantieverplichting 2010)
Benutte capaciteit	€ 742 miljoen (2010)
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 35.000
<i>Maximaal bedrag</i>	BMKB: garantie tot € 1,5 miljoen BMKB Starters: garantie tot € 200.000,- (80% van starterslening van max. € 250.000,-) Innovatief BMKB: garantie tot € 1,35 miljoen (60% van krediet van max. € 2,25 miljoen) <i>Het bedrag kan nooit hoger uitvallen dan het tekort aan zekerheden</i>
<i>Rente</i>	N.v.t.
<i>Looptijd</i>	BMKB en BMKB Starters: max. 6 jaar vanaf datum eerste aflossing (max. 12 jaar indien lening is bedoeld om te investeren in gebouw/schip) Innovatief BMKB: max. 12 jaar vanaf datum waarop kredietovereenkomst is gesloten
<i>Aflossing</i>	Afhankelijk van het type onderneming (starter of gevestigde onderneming) en het doel van de lening
<i>Onderpand</i>	Geen. De Staat deelt wel in opbrengsten na uitwinning, indien meer resteert dan zekerheden bank (Staat heeft 'first loss').
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Aleen voor bedrijfsfinanciering, niet voor projectfinanciering
<i>Overig</i>	Lening mag <u>niet</u> gebruikt worden voor beleggingsdoeleinden Bank betaalt eenmalig een afsluitprovisie (2% tot 3,6%, afhankelijk van de looptijd), deze wordt doorberekend aan de ondernemer
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	In principe vrij (enkele sectoren uitgezonderd)
<i>Accountantsverklaring</i>	Geen vereiste Staat
<i>Rechtsvorm</i>	BMKB Starters: eenmanszaak, VOF of DGA van BV
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	BMKB of Innovatief BMKB: minimaal 5 jaar bedrijfsvoering BMKB Starters: minder dan 5 jaar bedrijfsvoering
<i>BKR-toets</i>	Afhankelijk van beleid desbetreffende bank (doorgaans wel)
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	Voldoende zicht op rentabiliteit en continuïteit
<i>Overig</i>	MKB (max. 250 werknemers) met jaaromzet tot 50 miljoen euro
Voorwaarden financier	Lijst van banken die BMKB aanbieden: * ABN AMRO * Deutsch Bank * Friesland Bank * ING-bank * KBN * Rabobank * Triodos * Van Lanschot Bankiers
Overige voorwaarden	Drempel voor melden BMKB aan Europese Commissie i.v.m. staatssteunregels is €200.000,- (13% van garantie geldt als overheidssteun)
Website(s)	www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/borgstelling-mkb-kredieten-bmkb

Groefaciliteit	
Uitvoerder	Agentschap NL
Omschrijving	Garantiestelling van de overheid voor MKB'ers op risicokapitaal. Garanties (max. 50%) voor achterstelde aandelenkapitaalleningen via banken via participatiemaatschappijen. Indien de financiering tot verlies leidt, dan vergoedt de overheid 50% van dat verlies (paritair risico). Opvolger van AA-krediet (NIB Capital NV), die in 2005 werd opgeheven. De regeling bestaat sinds 2006 en is in 2009 verruimd waardoor nu ook financieringen met een hoger risicoprofiel onder de garantie kunnen worden gebracht.
Rol overheid	De overheid staat garant voor maximaal vijftig procent van het risicokapitaal, tot een maximum garantiebedrag van € 2,5 miljoen voor banken en € 12,5 miljoen voor participatiemaatschappijen
Doelstelling	Bestemd voor ondernemingen die zonder garantiestelling geen risicodragend kapitaal kunnen aantrekken bij banken of participatiemaatschappijen. Doelgroep bestaat uit (in de kern) gezonde ondernemingen met voldoende rentabiliteits- en continuïteitsperspectief met behoefte aan risicodragend kapitaal. Start- tot en met volwassenheidsfase.
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Bank of durfinvesteerder
Totale capaciteit	Ca. € 170 miljoen aan garanties per jaar
Benutte capaciteit	Ca. € 20 miljoen in 2010
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	N.v.t.
<i>Maximaal bedrag</i>	* Banken: garantiefinanciering tot € 5 miljoen in de vorm van achtergestelde leningen (maximaal garantiebedrag overheid is € 2,5 miljoen) * Participatiemaatschappijen: risicodragend vermogen (achtergestelde leningen en/of aandelenkapitaal) tot € 25 miljoen (maximaal garantiebedrag overheid is € 12,5 miljoen)
<i>Rente</i>	N.v.t. Wel provisie (zie voorwaarden financier)
<i>Looptijd</i>	Minimaal 6 jaar, maximaal 12 jaar
<i>Aflossing</i>	Het is mogelijk om eenmalig uitstel op het aflossingsschema (maximaal 1 jaar) te krijgen. Daarna is uitstel alleen mogelijk met toestemming van Agentschap NL.
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Alleen bestemd voor de financiering van eigen bedrijfsactiviteiten of bedrijfsovername(s)
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Uitgesloten sectoren zijn: * Landbouw, visserij en aquacultuur (m.u.v. toelevering en dienstverlening) * Exploitatie van en beleggen in onroerend goed * Financiële sector (bank-, verzekerings- of beleggingsmaatschappijen en participatiemaatschappijen) * Gezondheidszorg (zorgaanbieders conform art. 1, lid c, Wet marktordening gezondheidszorg) m.u.v. bemiddeling
<i>Accountantsverklaring</i>	Op verzoek van de staat. Wel jaarlijks jaarverslag financier gevraagd
<i>Rechtsvorm</i>	Natuurlijk of rechtspersoon (behalve publieke lichamen)
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Als onderdeel van due intelligence financier
<i>Track record</i>	Als onderdeel van due intelligence financier
<i>Rendement</i>	Voldoende rentabiliteits- en continuïteitsperspectieven
<i>Overig</i>	* Onderneming in Nederland gevestigd en bedrijfsactiviteiten vinden overwegend nationaal plaats * Financiering dient niet ter vervanging van eerder verstrekt krediet ('fresh money-eis') * Geen bovenmatige kapitaalonttrekkingen in de laatste 12 maanden
Voorwaarden financier	
	* Track record van de instelling (volumes, marges, verliezen en voorzieningen) * Kredietinstellingen: DNB-vergunning of vergunning andere EU-staat * Participatiemaatschappijen: vennootschap ingericht naar Nederlands recht of recht andere EU-staat * Organisatie voert een actief en winstgericht beleid voor het verstrekken, beheren en vervreemden * Organisatie beschikt over voldoende financiële draagkracht en stabiliteit * Voldoende quotum: persoonlijk budget van waaruit organisatie de financieringen onder de garantie kan brengen * Voor iedere financiering levert organisatie een quotum in ter hoogte van het gegarandeerde bedrag * De quotumaanvraag moet minimaal € 500.000 bedragen * Eenmalige quotumprovisie van 1% voor iedere quotumreservering (=0,5% over het financieringsbedrag) * Jaarlijkse provisie aan Agentschap NL van 1,25% over het uitstaande financieringsbedrag aan achtergestelde, niet-converteerbare leningen en 1,5% over het uitstaande financieringsbedrag aan overige financieringen * Indien Agentschap NL meent dat er een 'verhoogd risicoprofiel' is, kan er aanvullende provisie in
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.agentschapnl.nl/groefaciliteit

Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	
Uitvoerder	Agentschap NL
Omschrijving	In het kader van de economische crisis is de Groeifaciliteit tijdelijk aangevuld met de Garantie Ondernemingsfinanciering (GO). Dit betreft een garantstelling van 50% voor grote kredieten. Deze regeling bestaat sinds 2009.
Rol overheid	De overheid staat garant voor maximaal vijftig procent van het risicokapitaal (al dan niet achtergestelde leningen)
Doelstelling	Kredietverlening na de financiële crisis op gang brengen. Door de GO-regeling kunnen ondernemingen gemakkelijker bankleningen aantrekken en bankgaranties verkrijgen. De regeling loopt voorsnog tot 31 december 2011.
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Banken en (middel)grote ondernemingen
Totale capaciteit	Garantiebudget van € 1,5 miljard waarmee voor € 3 miljard aan leningen kan worden verstrekt (buffer van € 45 miljoen voor verliezen)
Benutte capaciteit	Ca. € 500 miljoen (overheidsgaranties mei 2010), waarmee voor meer dan € 1 miljard aan leningen is verstrekt
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	Garantie van € 750.000 (lening van ten minste € 1,5 miljoen)
<i>Maximaal bedrag</i>	Garantie van € 75 miljoen (per onderneming kan maximaal € 150 miljoen aan leningen en/of bankgarantiefaciliteiten onder de GO-regeling uitstaan)
<i>Rente</i>	Variabel, gebaseerd op Euribor
<i>Looptijd</i>	Maximaal 8 jaar
<i>Aflossing</i>	Het is mogelijk om eenmalig uitstel op het aflossingschema (maximaal 1 jaar) te krijgen. Daarna is uitstel alleen mogelijk met toestemming van Agentschap NL.
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaalaaanwending</i>	Alleen bestemd voor de financiering van eigen bedrijfsactiviteiten of bedrijfsovername(s)
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Uitgesloten sectoren zijn: * Landbouw, visserij en aquacultuur (m.u.v. toelevering en dienstverlening) * Exploitatie van en beleggen in onroerend goed * Financiële sector (bank-, verzekerings- of beleggingsmaatschappijen en participatiemaatschappijen) * Gezondheidszorg (zorgaanbieders conform art. 1, lid c, Wet marktordening gezondheidszorg) m.u.v. bemiddeling
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	In principe vrij
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	N.v.t.
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	Voldoende rentabiliteits- en continuïteitsperspectieven
<i>Overig</i>	* Onderneming in Nederland gevestigd en bedrijfsactiviteiten vinden overwegend nationaal plaats * Financiering dient niet ter vervanging van eerder verstrekt krediet ('fresh money-eis') * Geen bovenmatige kapitaalonttrekkingen in de laatste 12 maanden
Voorwaarden financier	* Geen bepalingen t.a.v. financiële ratio's of minimaal aanwezige solvabiliteit * Garantie mag niet worden gebruikt ter vervanging van eerder verstrekt krediet, risicodragend vermogen of eerder verstrekte bankgaranties aan de onderneming * Garantiepremie wordt door de bank uit de marge afgedragen * Er zijn geen afwijkende financieringsconstructies toegestaan die een bovenmatig risico voor de Staat inhouden Zie ook 'Voorwaarden financier' van de <i>Groeifaciliteit</i> .
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/garantie-ondernemingsfinanciering-go

Triodos Cultuurfonds	
Uitvoerder	Triodos Investment Management; 100% dochter van Triodos Bank NV
Omschrijving	Triodos Cultuurfonds belegt in door de overheid erkende culturele projecten die de ontwikkeling en het behoud van kunst en cultuur bevorderen. Het fonds belegt in musea en theaters en in instellingen gerelateerd aan de podiumkunsten en de museale wereld. Het fonds richt zich met name op de financiering van vastgoed en op de financiering van die investeringen die structureel bijdragen aan een betere exploitatie van culturele instellingen doordat zij eigen inkomsten verhogen en/of kosten verlagen.
Rol overheid	Fiscale aftrekbaarheid: cultuurfondsen en cultuurbanken bieden instellingen met een Cultuurverklaring laagrentende leningen. Het rentevoordeel bestaat uit het fiscale voordeel voor cultureel beleggen (de vrijstelling van de vermogensrendementsheffing). Indirect ontsluit de overheid hiermee leningen t.b.v. culturele instellingen.
Doelstelling	Het bevorderen van de ontwikkeling en het behoud van kunst en cultuur door investeringen van particuliere beleggers (het stimuleren van investeringen in specifieke aangewezen cultuurfondsen).
Type financiering	Investerings financiering
Aanvrager	Particuliere belegger
Totale capaciteit	Fondsvermogen is € 193,7 miljoen eind 2010
Benutte capaciteit	Leningportefeuille is € 140,3 miljoen (2009 was € 103,8 miljoen)
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 22.689
<i>Maximaal bedrag</i>	N.v.t.
<i>Rente</i>	Rentevaste periode van 10 jaar
<i>Looptijd</i>	Eigen keus
<i>Aflossing</i>	N.v.t.
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Minimaal 70% van het fondsvermogen beleggen in projecten die een Cultuurverklaring hebben (cultuurprojecten).
<i>Overig</i>	Fiscaal voordeel door heffingskorting in box 1 (in 2010 was dit 1,3% en het percentage loopt af naar 0% in 2014). Er bestaat geen maximuminleg voor de belegger. De gemiddelde fiscale vrijstelling is echter maximaal €55.476 en 1,2% vrijstelling in box 3 voor vermogensrendementsheffing over maximaal €55.476.
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Culturele instellingen, musea, ateliers en broedplaatsen
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	N.v.t.
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Bancaire criteria
<i>Track record</i>	Bancaire criteria
<i>Rendement</i>	Bancaire criteria
<i>Overig</i>	Een project met een Cultuurverklaring dient onder andere een minimale omvang te hebben van €22.689,- en moet met inbegrip van de ontvangen subsidies en sponsorbijdragen enig eigen rendement opleveren.
Voorwaarden financierer	Valt onder Wet Financieel Toezicht (Wft) en de AFM treedt op als toezichhouder.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.triodos.nl/nl/particulieren/beleggen/beleggen-overview/cultuurfonds/

Durfkapitaalregeling (voorheen Tante Agaathregeling)	
Uitvoerder	Belastingdienst
Omschrijving	Regeling die het voor particulieren fiscaal aantrekkelijk maakt geld aan startende ondernemers te lenen (directe beleggingen). Het betreft 3 fiscale voordelen voor particulieren die achtergesteld aan startende ondernemingen lenen : * Vrijstelling voor beleggen in durfkapitaal in box 3 tot € 55.476 (vrijstelling vermogensrendementheffing) * Jaarlijkse heffingskorting op de inkomstenbelasting van 1,0% (2011) van de gemiddelde directe beleggingen (wordt 0,7% in 2012, 0,4% in 2013, en vervalt m.i.v. 2014) * Verliezen zijn, na kwijtschelding achtergestelde lening, tot een maximumbedrag van € 46.984 per startende ondernemer aftrekbaar voor inkomstenbelasting (deze persoonsgebonden aftrekpost is per 01-01-2011 komen te vervallen, maar aftrek blijft mogelijk voor leningen die vóór 01-01-2011 zijn verstrekt)
Rol overheid	Fiscale aftrekbaarheid en promotie via Technopartner
Doelstelling	Het voor startende ondernemers makkelijker te maken om het beginkapitaal bij elkaar te krijgen (het stimuleren van investeringen in bedrijven van startende ondernemers) en het bevorderen van de ondernemingszin.
Type financiering	Ondernemingsfinanciering
Aanvrager	Startende ondernemer met een investeerder
Totale capaciteit	Begrote kosten 2011 € 19 miljoen (waarvan € 7 miljoen vrijstelling durfkapitaal forfaitair rendement, € 9 miljoen heffingskorting durfkapitaal en € 3 miljoen persoonsgebonden aftrekpost durfkapitaal)
Benutte capaciteit	Niet bekend
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 2.269
<i>Maximaal bedrag</i>	Totaal van beleggingen in durfkapitaal van € 55.476 (individu) of € 110.952 (fiscale partners)
<i>Rente</i>	Vrij, mits sprake is van zakelijke rente
<i>Looptijd</i>	Zelf te bepalen
<i>Aflossing</i>	Zelf te bepalen
<i>Onderpand</i>	N.v.t.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Lening wordt gebruikt voor financiering van bestanddelen die vallen onder het verplichte ondernemingsvermogen
<i>Overig</i>	* Lening is in de eerste 8 jaar na verstrekking achtergesteld * Lening moet worden geregistreerd bij de Belastingdienst (lening vastleggen in akte) * Ondernemer moet starter zijn (zie 'Voorwaarden eindgebruiker') * Geldgever heeft zelf geen geld geleend om de lening te kunnen verstrekken
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	N.v.t.
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	Vrij
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	Startende ondernemers die (a) in aanmerking komen voor zelfstandigenaftrek in het jaar waarin ze de lening krijgen of in het daaropvolgende jaar; en (b) nog geen 7 jaar zelfstandigenaftrek hebben gehad.
<i>BKR-toets</i>	N.v.t.
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden financier	* Uitgesloten van het verstrekken van een financiering zijn (a) partner; en (b) iemand waarmee de onderneming wordt gedreven * Voorwaarden persoonsgebonden aftrekpost IB bij deconfiture: (a) bedrag is binnen 8 jaar na verstrekking lening kwijtgescholden; en (b) Belastingdienst heeft beschikking afgegeven dat ondernemer kwijt te schelden bedrag niet meer kan terugbetalen
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.technopartner.nl/ ; www.belastingdienst.nl/zakelijk/ondernemen_ondernemerworden/

Aanvullende lening - Restauratiefonds	
Uitvoerder	Nationaal restauratiefonds
Omschrijving	Een aanvullende lening (annuïteitenlening of aflossingsvrije lening).
Rol overheid	Fiscale aftrekbaarheid van hypotheekrente. Kapitaal wordt aangetrokken op kapitaalmarkt met Rijksgarantie t.w.v. € 680 miljoen. Of via Subsidie-op-termijn subsidies die door de gemeente bij Nationaal Restauratiefonds belegd worden.
Doelstelling	Het behouden van monumentale panden
Type financiering	Investeringsfinanciering
Aanvrager	(Potentiele) eigenaar monument (monument kan een rijksmonument of een gemeentelijk of provinciaal monument zijn, maar ook een beeldbepalend pand in een Beschermd Stads- en Dorpsgezicht).
Totale capaciteit	In principe is dit onbeperkt omdat het geld op de kapitaalmarkt wordt aangetrokken.
Benutte capaciteit	€ 164 miljoen
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	N.v.t.
<i>Maximaal bedrag</i>	Bij aflossingsvrije lening wordt de maximale hoofdsom bepaald door 75% van de executiewaarde na restauratie. Bij annuïtaire lening zijn de te financieren kosten bepalend.
<i>Rente</i>	Marktconforme rente. Rentevaste periode van 5, 10 of 15 jaar.
<i>Looptijd</i>	De annuïteitenlening heeft een maximale looptijd van 30 jaar. Een aflossingsvrije lening loopt maximaal 75 jaar.
<i>Aflossing</i>	Annuïtair of aflossingsvrij
<i>Onderpand</i>	Onroerend goed in de vorm van het monument.
<i>Oormerk kapitaalaanwending</i>	Monument kan een rijksmonument of een gemeentelijk of provinciaal monument zijn, maar ook een beeldbepalend pand in een Beschermd Stads- en Dorpsgezicht. Een substantieel gedeelte van de financiering moet te maken hebben met kosten waarmee de monumentale waarden wordt herstelt en constructief herstel aan het pand uitvoert.
<i>Overig</i>	De afsluitkosten zijn 1,5% voor de eerste € 115.000 en 0,5% voor het bedrag daarboven. De minimale kosten zijn € 135.
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	(Potentiele) eigenaar monument (monument kan een rijksmonument of een gemeentelijk of provinciaal monument zijn, maar ook een beeldbepalend pand in een Beschermd Stads- en Dorpsgezicht).
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	N.v.t.
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Kredietbeoordeling moet positief zijn. Dit wordt door het Restauratiefonds zelf gedaan op basis van BKR, Nibud en NHG richtlijnen. Ook de toetsrente wordt hierbij meegenomen.
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden financier	Vanuit overheid gelden de normale spelregels voor banken hoewel het een ontheffing van de bankstatus van DNB heeft aangezien het geen spaargeld beheerd.
Overige voorwaarden	
Website(s)	www.restauratiefonds.nl/restaureren/Rijksmonument/aanvullendelening/

Voorfinanciering Belastingteruggave - Restauratiefonds	
Uitvoerder	Nationaal restauratiefonds
Omschrijving	De belastingteruggave voor aftrekbare onderhoudskosten voor rijksmonumenten worden via een kortlopende lening tegen marktrente verstrekt.
Rol overheid	Fiscale aftrekbaarheid van onderhoudskosten aan rijksmonumenten. Kapitaal wordt aangetrokken op kapitaalmarkt met Rijksgarantie t.w.v. 680 miljoen.
Doelstelling	Optimaal gebruik maken van de fiscale mogelijkheden. Het gat in tijd dichten door middel van
Type financiering	Investeringsfinanciering
Aanvrager	Eigenaar rijksmonument
Totale capaciteit	In principe is dit onbeperkt omdat het geld op de kapitaalmarkt wordt aangetrokken.
Benutte capaciteit	€ 3 miljoen
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	€ 5.000
<i>Maximaal bedrag</i>	Ter hoogte van belastingteruggave van aftrekbare onderhoudskosten. Het Belastingdienst Bureau Monumentenpanden beoordeeld welke kosten aftrekbare onderhoudskosten zijn.
<i>Rente</i>	Marktconform met een rentevaste periode van 5 jaar. De maandelijkse lasten van de Voorfinanciering Belastingteruggave zijn ongeveer gelijk aan het bedrag dat u maandelijks terugkrijgt van de belasting. Het minimum maandbedrag aan rente- en aflossing is € 100.
<i>Looptijd</i>	Maximaal vijf jaar en moet gelijk zijn aan de periode waarin het fiscale voordeel van de Belastingdienst maandelijks terug ontvangt.
<i>Aflossing</i>	Annuitair
<i>Onderpand</i>	Onroerend goed in de vorm van het rijksmonument.
<i>Oormerk kapitaal aanwending</i>	Rijksmonumentaal woonhuis, boerderij of een ander monument dat voor meer dan 50% wordt bewoond of van een rijksmonument dat oorspronkelijk een woonfunctie had.
<i>Overig</i>	De afsluitkosten van de Voorfinanciering Belastingteruggave zijn 1,5% met een minimum van € 135
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Eigenaar van een rijksmonument dat wordt gerestaureerd of waaraan onderhoud wordt gepleegd.
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	N.v.t.
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Kredietbeoordeling moet positief zijn. Dit wordt door het Restauratiefonds zelf gedaan op basis van BKR, Nibud en NHG richtlijnen. Ook de toetsrente wordt hierbij meegenomen.
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden financier	Vanuit overheid gelden de normale spelregels voor banken hoewel het een ontheffing van de bankstatus van DNB heeft aangezien het geen spaargeld beheerd.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	http://www.restauratiefonds.nl/restaureren/Rijksmonument/Voorfinancieringbelastingteruggave/

Subsidie-op-termijn lening - Restauratiefonds	
Uitvoerder	Nationaal restauratiefonds
Omschrijving	Aflossingsvrije lening voor niet-rijksmonumenten die aan het einde van de looptijd wordt afgelost door het vrijkomen van de subsidie-op-termijn.
Rol overheid	Subsidie geven die over 15 jaar vrijkomt. Het investeren van een deel van die subsidie om over 15 jaar het benodigde subsidiekapitaal te kunnen verstrekken. Fiscale aftrekbaarheid van hypotheekrente en het niet belastbaar zijn van spaarrente van de gemeente.
Doelstelling	Behoud van monumenten
Type financiering	Investeringsfinanciering
Aanvrager	Eigenaar van pand dat onder een subsidieverordening voor stadsverbetering valt in de gemeenten Rotterdam, Amsterdam, Zaanstad, Middelburg, Vlissingen en Leiden.
Totale capaciteit	Belegd vermogen is € 95,7 miljoen. Dit groeit uit tot € 122,3 miljoen
Benutte capaciteit	€ 95,7 miljoen in 2010 door 3.937 definitieve beschikkingen die uitgroeien tot € 122,3 miljoen. 87 nieuwe beschikkingen in 2010 (beperkte afgave vanwege lage rentestand) en 233 voorlopige beschikkingen in portefeuille.
Voorwaarden financiering	
<i>Minimaal bedrag</i>	Afhankelijk van de regeling van de gemeente
<i>Maximaal bedrag</i>	Maximaal het bedrag van de Subsidie-op-termijn.
<i>Rente</i>	De rente is over het algemeen iets lager dan marktconform. Rentevaste periode van 5, 10 of 15 jaar.
<i>Looptijd</i>	15 jaar
<i>Aflossing</i>	Aflossingsvrij.
<i>Onderpand</i>	Onroerend goed. Eventueel ook aanvullende zekerheden zoals verpanding van de Subsidie-op-termijn aan het Restauratiefonds en gemeentegarantie.
<i>Oormerk kapitaalaanwending</i>	Afhankelijk van de gemeente. Door gemeente aangemerkte subsidiabele kosten.
<i>Overig</i>	-
Voorwaarden eindgebruiker	
<i>Sector/beroepsgroep</i>	Eigenaar van pand dat onder een subsidieverordening voor stadsverbetering valt in de gemeenten Rotterdam, Amsterdam, Zaanstad, Middelburg, Vlissingen en Leiden.
<i>Accountantsverklaring</i>	N.v.t.
<i>Rechtsvorm</i>	N.v.t.
<i>Oprichtingsjaar bedrijf</i>	N.v.t.
<i>BKR-toets</i>	Gemeente doet beoordeling over het verstrekken van subsidie. Nationaal Restauratiefonds toetst alleen op de renteverplichtingen.
<i>Track record</i>	N.v.t.
<i>Rendement</i>	N.v.t.
<i>Overig</i>	Afsluitkosten de Subsidie-op-termijn-lening zijn 1,5%.
Voorwaarden financier	Gemeente moet budget hebben voor de Subsidie-op-termijn. Voor het Nationaal Restauratiefonds gelden vanuit overheid de normale spelregels voor banken hoewel het een ontheffing van de bankstatus van DNB heeft aangezien het geen spaargeld beheert.
Overige voorwaarden	-
Website(s)	www.restauratiefonds.nl/restaureren/Nietrijksmonument/Subsidieoptermijnlening/

Box 8 Ondernemerskredietdesk

De Ondernemerskredietdesk (OKD) is opgericht door MKB-Nederland, VNO-NCW en de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB), met financiële ondersteuning van het Ministerie van EL&I. De OKD is een (web)desk waar ondernemers informatie kunnen inwinnen over het proces van kredietverstrekking (waaronder, eisen waaraan de onderneming dient te voldoen, het schrijven van een ondernemersplan en de toepasbaarheid van verschillende overheidsregelingen), waar ze vragen kunnen stellen over kredietverlening en in contact worden gebracht met (micro)kredietverschaffers, en waar ze melding kunnen maken van problemen bij het verkrijgen van krediet. Ook is het mogelijk een persoonlijk adviesgesprek met iemand van de ondernemerskredietdesk te voeren. Specifieke vragen en klachten over kredietverlening door banken worden doorgeleid naar de desbetreffende bank.

Bron: Taskforce Kredietverlening (2010) en www.ondernemerskredietdesk.nl

Box 9   **Kapitaalplaza.nl**

Op het platform Kapitaalplaza.nl worden ondernemers met een financieringsbehoefte gekoppeld aan investeerders. Het betreft een virtuele ontmoetingsplaats tussen geldzoekende- en geldverstrekende partijen. Hierdoor kunnen niet-beursgenoteerde bedrijven kapitaal aantrekken, variërend van eigen vermogen of achtergesteld kapitaal tot leningen. Het gaat hierbij om MKB-ondernemers met een aantoonbare track record en met potentieel.

De professionele en private investeerders kunnen via dit platform inspringen op aantrekkelijke investeringsproposities. Het platform biedt professionele begeleiding bij de beoordeling van een financieringsaanvraag, documentatie van transacties en desgewenst het beheer van de financiering. Kapitaalplaza.nl is begin oktober 2010 opengesteld voor klanten van geselecteerde intermediairs. De brede marktintroductie is opengesteld in januari 2011. Minister Van der Hoeven heeft haar actieve steun aan dit initiatief gegeven in de vorm van een budgetbijdrage.

Bron: www.kapitaalplaza.nl

Box 10   **Garantiefonds Microkredieten Amsterdam**

Het Garantiefonds Microkredieten Amsterdam is in 2009 gestart als opvolger van het Startersfonds Amsterdam, een kredietfaciliteit die van 2004 tot en met 2007 actief was.⁴⁰ Het Garantiefonds geeft garanties af voor bankleningen voor Amsterdamse starters (maximaal 5 jaar actief) van minimaal € 5.000,- en maximaal € 35.000,- per onderneming. Na goedkeuring van een aanvraag krijgt de ondernemer een garantverklaring (een onderpand) waarmee hij of zij naar een bank kan gaan om een lening aan te vragen. De gemeente stelt zich garant voor maximaal 3,5 jaar.

Naast een ondernemings- of doorstartplan moet de aanvrager kunnen aantonen dat hij/zij niet (voldoende) kan worden geholpen met een reguliere bankfinanciering of een lening op grond van wettelijke regelingen (bijvoorbeeld eerder besproken Bbz).

Het Garantiefonds Microkredieten Amsterdam is mede gefinancierd met steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) van de Europese Commissie.

Bron: www.amsterdam.nl/ondernemen

Box 11   **Bureau Broedplaatsen Amsterdam**

Het Bureau Broedplaatsen Amsterdam richt zich op partijen die onroerend goed willen herstructureren om het tegen lagere tarieven als werkruimte voor kunstenaars, culturele en creatieve ondernemers te verhuren. Indien deze partijen niet kredietwaardig zijn maar er wel inkomsten uit de huur worden verwacht waarmee de maandlasten van een bankkrediet kunnen worden betaald, staat het bureau voor dit deel tot maximaal 90 procent borg bij Triodos Bank. Het resterende deel van de verbouwingkosten kan worden verstrekt in de vorm van een subsidie.

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van een interview met Bureau Broedplaatsen

Ontsluiten van eigen vermogen uit de markt

De twee garantstellingen die in de vorige paragraaf aan de orde kwamen, de Groeifaciliteit en de Garantie Ondernemingsfinanciering (GO), zijn niet alleen op *banken* gericht maar ook op *participatiemaatschappijen*. Daarmee beogen deze regelingen zowel *vreemd vermogen* als *eigen vermogen* aan de markt te onttrekken.

Daarnaast biedt de overheid twee faciliteiten gericht op het in contact brengen van (informele) investeerders en ondernemers. Kapitaalplaza.nl werd reeds in de vorige paragraaf toegelicht (zie Box 9) omdat dat platform mede is gericht op het verkrijgen van vreemd vermogen –

⁴⁰ Startersfonds Amsterdam was vergelijkbaar met andere regionale en lokale kredietfaciliteiten, zoals beschreven in Box 7. Het was een initiatief van de Gemeente Amsterdam, in samenwerking met de Gemeentelijke Kredietbank Amsterdam BV (GKA) en Rabobank Amsterdam. Vanuit het fonds werden kredieten tot € 35.000,- verstrekt aan startende en doorstartende ondernemingen.

(achtergestelde) leningen. Het Business Angels Programma, dat wordt toegelicht in Box 12, is enkel gericht op het verkrijgen van eigen vermogen.

Box 12 Business Angels Programma

Het Business Angel Programma richt zich op ondernemers die behoefte hebben aan risicokapitaal en potentiële *business angels* (ook wel informele investeerders of *angel investors* genoemd) die willen investeren. Een onderdeel hiervan is het trainingsprogramma gericht op het 'investeringsrijp' maken van zowel Business Angels als ondernemers op zoek naar risicokapitaal, een bewustzijns campagne om de bekendheid over de mogelijkheden van *informal investment* te vergroten en het versterken van de Business Angel netwerken. Het programma wordt uitgevoerd in samenwerking met de koepelorganisatie. De cursussen voor ondernemers zijn gericht op de verschillende fases van het aangaan van een investeringsovereenkomst. Het gaat hierbij om het schrijven van een business plan, het voorbereiden van een *pitch* om investeerders te overtuigen van het ondernemingsplan, marketing en verkoopvaardigheden en de mogelijkheden van overeenkomsten (vormen van financiering, zeggenschap en *governance*).

Bron: www.technopartner.nl en www.bannederland.nl

4.6 Conclusies

Figuur 7 geeft de instrumenten weer die in het kader van dit onderzoek geïnventariseerd zijn, geordend op basis van Figuur 2.⁴¹

De vetgedrukte regelingen zijn sectorspecifieke financieringsinstrumenten, dat wil zeggen, enkel toegankelijk voor bedrijven en/of personen in de culturele en creatieve sector. Met symbolen is voorts aangegeven of het desbetreffende instrument alleen toegankelijk is voor 1 of enkele discipline(s) *binnen* de culturele en creatieve sector. De overige, niet-vetgedrukte regelingen zijn generiek en hebben geen sectorale afbakening. Deze staan dus in beginsel open voor de cultuursector, mits de aanvrager aan de gestelde voorwaarden kan voldoen.

Het merendeel van de instrumenten bestaat uit vermogensverschaffing door de overheid (vreemd of eigen vermogen) of het stimuleren van kredietverschaffing door het verlagen van risico via borg- en garantstellingen. Met de overige regelingen richt de overheid zich op informatieverstrekking inzake financiering en op het op- en uitbouwen van relaties tussen ondernemers en (informele) investeerders. Hierbij moet worden opgemerkt dat vermogensverschaffing door de overheid zelden op zichzelf staand ('geïsoleerd') plaatsvindt. In het netwerk Eigen Baas, bijvoorbeeld, van waaruit microkredieten worden versterkt, behoort coaching en begeleiding van ondernemers tot de kerntaken.⁴² Ook kredietverstrekking door Cultuur-Ondernemen gaat vergezeld van informatieverstrekking en begeleiding van leners.

⁴¹ Dat wil zeggen, alle instrumenten die binnen de scope vallen. Er is separaat, en op summere wijze, aandacht besteed aan instrumenten die ter sprake zijn gekomen tijdens de interviews maar niet binnen de scope vallen.

⁴² Managementconsultant McKinsey heeft berekend dat vanaf 2015 via het netwerk jaarlijks 10.000 extra starters bereikt kunnen worden, waarvan de helft enkel coaching en begeleiding afneemt en de andere helft een combinatie van kredieten en coaching en begeleiding (Eigen Baas, 2010).

Figuur 7 Ordening van het geïnventariseerde financieringsaanbod⁴³

		Bijdrage overheid			
		Vreemd vermogen	Eigen vermogen	Giften (subsidies)	Overig
Bijdrage markt	Vreemd vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit • Filmfonds* • CoBO Fonds* • Fonds Nieuwe Media / Gaming[†] 		<ul style="list-style-type: none"> • Valorisatie-programma • Materiaalfonds[‡] • Mondriaan Stichting[§] 	<ul style="list-style-type: none"> • BMKB • Groeifaciliteit • GO • Triodos Cultuurfonds • Durfkapitaalregeling • Leningen Restauratiefonds** • Ondernemers-kredietdesk • Kapitaalplaza.nl
	Eigen vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit 		<ul style="list-style-type: none"> • Mondriaan Stichting[§] 	<ul style="list-style-type: none"> • Groeifaciliteit • GO • Business Angels Programma • Kapitaalplaza.nl
	Geen	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuurlening (WWIK) • Microkrediet • Innovatiekrediet • Bbz kredieten • Hypotheken Restauratiefonds** 	<ul style="list-style-type: none"> • Participatiemijnen ROM's 		

Bron: SEO Economisch Onderzoek

* Enkel toegankelijk voor de filmsector

† Enkel toegankelijk voor de sector nieuwe media

‡ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst en vormgeving

§ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed

** Enkel toegankelijk voor de erfgoedsector

In Figuur 7 staan financieringsinstrumenten gericht op diverse vermogensbehoefte door elkaar – van (zeer) kleine kredieten tot participaties van ettelijke miljoenen euro's. Door de instrumenten te ordenen naar omvang van de kapitaalbehoefte waarin ze (direct of indirect) voorzien, wordt inzichtelijk welk deel van het financieringsspectrum gedekt is, en waar lacunes bestaan.

Figuur 8 tot en met Figuur 10 geven een overzicht van de geïnventariseerde kleine, middelgrote en grote financieringsinstrumenten. Merk op dat het instrumentarium is gerangschikt naar de omvang van de kapitaalbehoefte bij de eindgebruiker. Deze is niet per definitie gelijk aan de bijdrage van de overheid.⁴⁴ Ook zijn instrumenten verbijzonderd naar subvarianten indien er verschillen bestaan tussen de kapitaalbehoefte waarin ze voorzien (bijvoorbeeld de kleine versus de grote Cultuurlening).

Veel van de geïnventariseerde instrumenten richten zich op kleine projecten en/of ondernemingen, in dit geval gedefinieerd als kapitaalbehoefte tot € 100.000,- (Figuur 8). Enkel de SEED-faciliteit, de Garantie Ondernemingsfinanciering en vermogensverschaffing door

⁴³ In de kwadrant *matching* vreemd vermogen overheid met vreemd vermogen markt is de overheid doorgaans achtergestelde schuldeiser.

⁴⁴ Ter illustratie: met de SEED-faciliteit verschaft de overheid via startersfondsen maximaal € 1,25 mln. aan vreemd vermogen aan creatieve en technostarters. Dit staat gelijk aan 50 procent van het totale investeringsbedrag (zie factsheet). Via de regeling kan een starter dus durfkapitaal tot € 2,5 mln. verkrijgen. De regeling wordt ingedeeld naar de totale vermogensbehoefte waarin de faciliteit voorziet (in dit geval maximaal € 2,5 mln.).

participatiemaatschappijen van de ROM's vallen buiten dit schema. Deze drie regelingen hebben met elkaar gemeen dat ze beogen om (onder andere) eigen vermogen bij marktpartijen los te maken.

Merk op dat de instrumenten zijn toegewezen op basis van informatie over de minimale (indien van toepassing) en maximale kapitaalbehoefte waarin ze *kunnen* voorzien, en niet op ervaringen over daadwerkelijk gebruik. Dat laatste komt in hoofdstuk 5 aan de orde.⁴⁵

Figuur 8 Instrumentarium **kleine** kapitaalbehoefte (tot € 100.000)

		Bijdrage overheid			
		Vreemd vermogen	Eigen vermogen	Giften (subsidies)	Overig
Bijdrage markt	Vreemd vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • Filmfonds* • CoBO Fonds* • Fonds Nieuwe Media / Gaming[†] 		<ul style="list-style-type: none"> • Starterslening • Valorisatie-programma • PoC-studie • Valorisatie-programma • Materiaalfonds[‡] • Mondriaan Stichting[§] 	<ul style="list-style-type: none"> • BMKB • BMKB Starters • Innovatief BMKB • Groeifaciliteit • Triodos Cultuurfonds • Durfkapitaalregeling • Aanvullende lening Restauratiefonds** • Voorfinanciering Belastingteruggave RF** • Subsidie-op-termijn lening** • Ondernemers-kredietdesk • Kapitaalplaza.nl
	Eigen vermogen			<ul style="list-style-type: none"> • Mondriaan Stichting[§] 	<ul style="list-style-type: none"> • Groeifaciliteit • Business Angels Programma • Kapitaalplaza.nl
	Geen	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuurlening Klein (WWIK) • Cultuurlening Groot (WWIK) • Microkrediet • Bbz starterskrediet • Bbz overbruggingskrediet • Cultuurfonds-hypotheek** • Restauratiefonds-hypotheek** • Regionaal RF-hypotheek** 			

Bron: SEO Economisch Onderzoek

* Enkel toegankelijk voor de filmsector

† Enkel toegankelijk voor de sector nieuwe media

‡ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst en vormgeving

§ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed

** Enkel toegankelijk voor de erfgoedsector

⁴⁵ Discrepancie tussen hypothetisch en daadwerkelijk gebruik kan bijvoorbeeld duiden op drempels bij financiers en/of de kapitaalbehoefte onderneming (denk aan transactie- of administratieve kosten) en het voorhanden zijn van geschiktere, alternatieve kapitaalbronnen, maar ook op relatieve kleinschaligheid van de sector.

In Figuur 9 en Figuur 10 valt het gros van de starterskredieten weg. Het instrumentarium dunt verder uit bij kapitaalbehoefte groter dan € 1 miljoen⁴⁶ (zie Figuur 10), waarbij de overheidsrol zich vooral toespitst op borg- en garantstellingen, en geen subsidies meer worden ingezet om privaat kapitaal te ontsluiten.

Figuur 9 Instrumentarium middelgrote kapitaalbehoefte (tussen € 100.000 en € 1 mln.)

		Bijdrage overheid			
		Vreemd vermogen	Eigen vermogen	Giften (subsidies)	Overig
Bijdrage markt	Vreemd vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit • Filmfonds* • CoBO Fonds* • Fonds Nieuwe Media / Gaming† 		<ul style="list-style-type: none"> • PoC-studie Valorisatie-programma • Mondriaan Stichting§ 	<ul style="list-style-type: none"> • BMKB • BMKB Starters • Innovatief BMKB • Groefaciliteit • Triodos Cultuurfonds • Durfkapitaalregeling • Aanvullende lening Restauratiefonds** • Voorfinanciering Belastingterug-gave RF** • Subsidie-op-termijn lening** • Kapitaalplaza.nl
	Eigen vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit 		<ul style="list-style-type: none"> • Mondriaan Stichting§ 	<ul style="list-style-type: none"> • Groefaciliteit • Business Angels Programma • Kapitaalplaza.nl
	Geen	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuurlening Groot (WWIK) • Innovatiekrediet • Bbz overbruggings-krediet • Restauratiefonds-hypotheek** • Regionaal RF-hypotheek** 	<ul style="list-style-type: none"> • Participatiemij'en ROM's 		

Bron: SEO Economisch Onderzoek

* Enkel toegankelijk voor de filmsector

† Enkel toegankelijk voor de sector nieuwe media

‡ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst en vormgeving

§ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed

** Enkel toegankelijk voor de erfgoedsector

⁴⁶ Hierbij wederom de kanttekening dat deze regelingen in theorie voorzien in een dergelijke kapitaalomvang, waarmee niet is gezegd dat dit in de praktijk daadwerkelijk het geval is.

Figuur 10 Instrumentarium **grote** kapitaalbehoefte (groter dan € 1 mln.)

		Bijdrage overheid			
		Vreemd vermogen	Eigen vermogen	Giften (subsidies)	Overig
Bijdrage markt	Vreemd vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit • Filmfonds* • CoBO Fonds* 			<ul style="list-style-type: none"> • BMKB • Innovatief BMKB • Groeifaciliteit • GO • Triodos Cultuurfonds • Aanvullende lening Restauratiefonds** • Voorfinanciering Belastingterug-gave RF** • Subsidie-op-termijn lening**
	Eigen vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit 			<ul style="list-style-type: none"> • Groeifaciliteit • GO • Business Angels Programma
	Geen	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuurlening Groot (WWIK) • Innovatiekrediet 	<ul style="list-style-type: none"> • Participatiemij'en ROM's 		

Bron: SEO Economisch Onderzoek

* Enkel toegankelijk voor de filmsector

† Enkel toegankelijk voor de sector nieuwe media

‡ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst en vormgeving

§ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed

** Enkel toegankelijk voor de erfgoedsector

5 Gebruik van het generiek instrumentarium door de cultuursector

Dit hoofdstuk bespreekt wat er bekend is over het gebruik van de in hoofdstuk 3 besproken instrumenten door de culturele en creatieve sector. Tevens wordt ingegaan op de ervaringen en belemmeringen bij het gebruik. Deze informatie is enerzijds gebaseerd op gegevens die zijn verkregen van betrokkenen bij de uitvoering van de instrumenten en anderzijds op gesprekken met (vertegenwoordigers van) potentiële gebruikers. De inzichten uit de gesprekken met die tweede groep bleken echter veelal wat algemener van aard, omdat de bekendheid en ervaring met instrumenten over het algemeen zeer beperkt was. Dit is op zichzelf reeds een betekenisvolle constatering van dit onderzoek, die echter tevens beperkingen oplegde aan het achterhalen van gedetailleerde ervaringsgegevens. Tijdens de gesprekken met uitvoerders van instrumenten is tevens gesproken over potentieel nieuwe instrumenten. Deze zijn beschreven in paragraaf 4.4.

De gebruiksgegevens van generieke instrumenten zijn opgedeeld in het aantal aanvragen, toekenningen en toegekend kapitaal aan projecten in de culturele en creatieve sector. Om een beeld te geven hoe het gebruik binnen deze sector zich verhoudt tot alle andere sectoren in Nederland is gekeken naar het percentage van het bruto nationaal product (bnp) en de werkgelegenheid in deze sector ten opzichte van de gehele economie. De omvang van de culturele en creatieve sector bedraagt ongeveer 3 procent van het bnp. In 2009 was het totale bnp bijna € 600 miljard waardoor de culturele en creatieve sector een aandeel heeft van ongeveer € 18 miljard. Wat betreft werkgelegenheid waren er eind 2008 circa 243.000 mensen werkzaam. Gemiddeld telt één werkzame persoon in deze sector voor 0,76 arbeidsjaar. Dit komt neer op circa 185.000 voltijdbanen oftewel iets minder dan 3 procent van de werkzame beroepsbevolking. Hierbij neemt de creatieve zakelijke dienstverlening het grootste deel in, gevolgd door Media & entertainment en Kunsten en cultureel erfgoed in de laatste plaats (Ministerie van OCW, 2011).

Box 13 Beschikbaarheid van informatie

Voor het presenteren van gebruikersgegevens zijn de bronnen aangeleverd door de gesprekspartners gebruikt. Daarnaast dienen jaarverslagen van de uitvoerende instituten als informatiebron. Helaas is niet voor elk besproken financieringsinstrument gebruiksinformatie beschikbaar met betrekking tot de culturele en creatieve sector. Dit kan komen doordat het vertrouwelijke informatie is of doordat het een generiek instrument betreft waarbij het lastig is te bepalen hoeveel de culturele en creatieve sector hier gebruik van maakt.

Voor de volgende instrumenten is onvoldoende informatie beschikbaar over het gebruik door de culturele en creatieve sector: Fonds Nieuwe Media en Gaming (hier is pas 1 lening voor verstrekt), Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz), de Regeling Durfkapitaal en Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's). Ongeveer 1 op de 10 aangevraagde participaties bij een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij wordt toegekend. Voornaamste reden voor afwijzing is onvoldoende vertrouwen in businesscase, in de ondernemer zelf, onrijp plan of de onderneming valt niet binnen het werkerrein (geografisch) van de betreffende ROM.

Bron: SEO Economisch Onderzoek

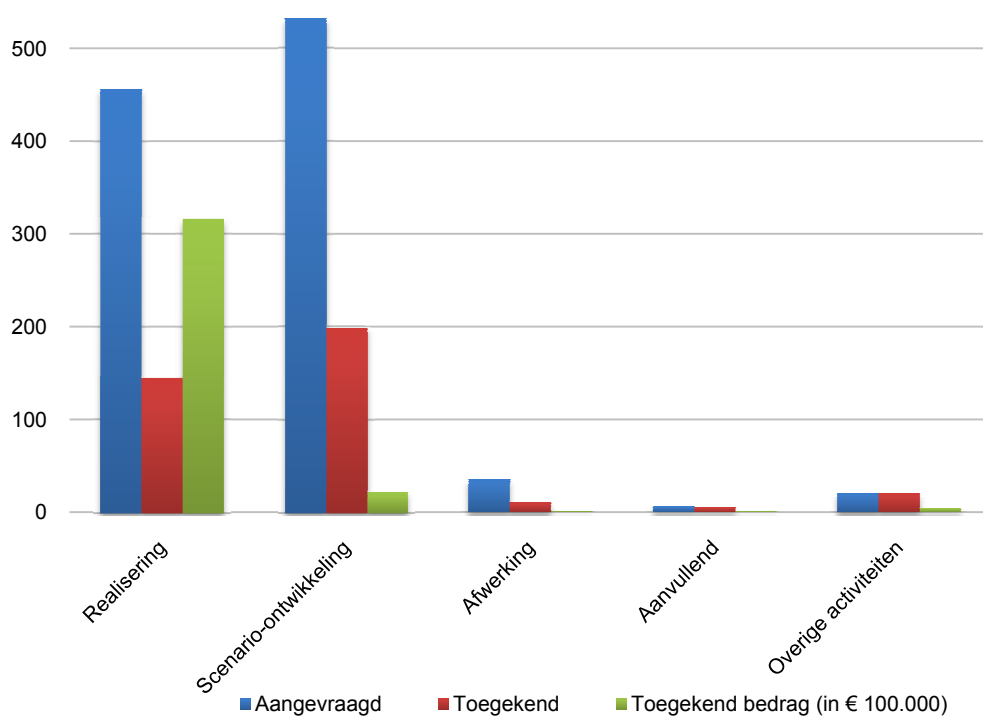
5.1 Matching & multiplying

Filmfonds

De door het Filmfonds verstrekte leningen zijn gericht op de realisering van filmproducties. Hiervoor wordt veruit het meeste kapitaal toegekend. Het aantal aanvragen van kapitaal is hoger bij scenario-ontwikkeling maar gezien het lage toegekende bedrag ten opzichte van het aantal toekenningen, gaat het hier om kleine bedragen per filmproductie.

Het Filmfonds is achtergesteld aan private partijen; inkomsten uit (film)producties worden vervolgens naar rato verdeeld over de publieke leningverstrekkers. Gezien de lage positie van het Filmfonds in het recouplementschema ontvangt het fonds nu zelden inkomsten uit exploitatie op het uitgeleende bedrag. In overleg met de andere fondsen betrokken bij filmfinanciering is de positie van het Filmfonds in het repartitieschema per 1 januari 2011 verbeterd. De verwachting is dat hierdoor een groter deel van de leningen kan terugvloeien naar het Filmfonds.

Figuur 11 Aantal aangevraagde en toegekende bijdrage vanuit Filmfonds

Bron: Nederlands Fonds voor de Film (2009); Bewerking SEO Economisch Onderzoek

CobO-fonds

Het CoBO-fonds verstrekt jaarlijks € 12,25 miljoen aan film- en televisieproducties. Uit Tabel 1 blijkt dat ongeveer 6,5 procent hiervan wordt terugbetaald.

Tabel 1 Terugbetalingen aan het CoBO-fonds

	Terugbetaald	Aantal producties
2008	€ 815.000	131 hebben bijdrage ontvangen
2009	€ 790.000	99 hebben bijdrage ontvangen, 24 hebben terugbetaald

Bron: CoBO Fonds (2009); Bewerking SEO Economisch Onderzoek

SEED-faciliteit

De SEED-faciliteit staat sinds 2010 ook open voor creatieve starters. Dit heeft als gevolg dat in dat jaar 19 procent van de aangevraagde financiering uit de culturele sector kwamen en bijna 17 procent van het kapitaal aan creatieve starters toegekend is (zie Tabel 2). Dit is veel hoger dan de 3 procent die de culturele en creatieve sector ten opzichte van de gehele economie vertegenwoordigt (zowel als percentage van het bnp als in werkgelegenheid). Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de aantallen zeer klein zijn, wat een belemmering vormt voor gedegen, kwantitatieve gevolgtrekkingen.

Valorisatieprogramma

Binnen het Valorisatieprogramma is er één toekenning aan de culturele sector geweest en deze nam bijna 7 procent van het totaal aangevraagde en toegekende kapitaal in (zie Tabel 2). Ook dit is hoger dan men zou verwachten op basis van het deel dat de culturele en creatieve sector inneemt binnen de gehele economie, al is het niet verantwoord om op één waarneming statistiek te bedrijven.

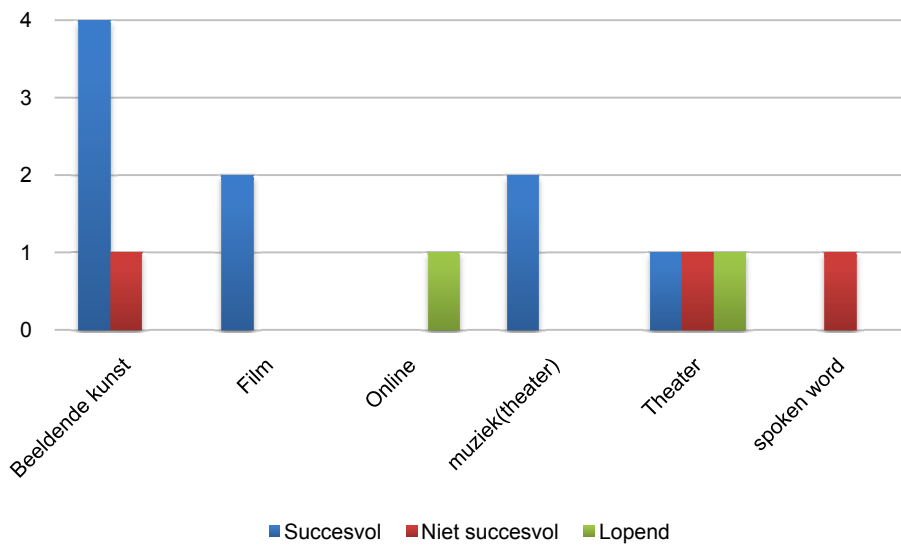
Tabel 2 Gebruik SEED-faciliteit en Valorisatieprogramma

	SEED-faciliteit	Valorisatieprogramma - Subsidieprogramma KennisExploitatie (SKE)
ALGEMEEN		
Doelgroep van het financieringsinstrument	Investeerders op de Nederlandse risicokapitaalmarkt die willen investeren in technostarters.	Publiek/private samenwerkingsverbanden gericht op de exploitatie van publiek gefinancierde kennis bij voorkeur via technostarters.
Levensfase	Vroege fase: starters max. vijf jaar	Idee- t/m startfase
Hoeveelheid kapitaal beschikbaar	T/m 2010 € 118 miljoen fondsvermogen. Samen met het private deel is totaal € 237 miljoen investeringsbudget beschikbaar.	T/m 2008 is door Ministerie van Economische Zaken € 34 miljoen bijgedragen aan de SKE-projecten. Samen met het private deel zijn de projectkosten € 70 miljoen.
AANVRAGEN		
Aantal aanvragen in totaal	8 aanvragen voorgelegd aan de Adviescommissie	Er zijn 18 aanvragen gehonoreerd
Periode	2010	2005 t/m 2008
Hoeveelheid aangevraagd kapitaal	€ 27,2 miljoen	€ 34 miljoen subsidie
Aantal aanvragen uit de cultuursector en creatieve industrie	2 (Sinds 2010 is de SEED-faciliteit verruimd t.b.v. fondsen gericht op creatieve starters)	1
Hoeveelheid aangevraagd kapitaal aan de cultuursector en creatieve industrie	€ 5,2 miljoen	€ 2,3 miljoen
Verdere uitsplitsing binnen de cultuursector en creatieve industrie:		
Discipline 1:	Fonds gericht op digitale media industrie (kruispunt internet en mobiel) en de creatieve industrie (mode, muziek en marketing)	Design
Discipline 2:	Fonds gericht op de creatieve zakelijke dienstverlening, media en entertainment	
TOEKENNINGEN		
Aantal toekenningen in totaal	6 fondsen	18 toekenningen
Hoeveelheid toegekend kapitaal	€ 23,8 miljoen	€ 34 miljoen
Aantal toekenningen uit de cultuursector en creatieve industrie	1 fonds	1
Hoeveelheid toegekend kapitaal aan de cultuursector en creatieve industrie	€ 4 miljoen	€ 2,3 miljoen
Verdere uitsplitsing binnen de cultuursector en creatieve industrie		
Discipline 1:	Fonds gericht op digitale media industrie (kruispunt internet en mobiel) en de creatieve industrie (mode, muziek en marketing)	Design
AFWIJZINGEN		
Veelvoorkomende redenen dat een aanvraag uit de cultuursector niet wordt toegekend	Onbekend	Er zijn geen afwijzingen geweest in de cultuursector.

Voordekunst

Het Crowd Funding platform Voordekunst is een klein jaar geleden actief geworden. Tot nu toe hebben er 14 projecten op de website gestaan waarvan 9 succesvol zijn gefinancierd (door een bodembijdrage van één van de partners van het platform en *crowd funding*). In totaal hebben ruim 500 donateurs bijgedragen aan deze projecten. Twee projecten lopen momenteel nog. In Figuur 12 is te zien in welke disciplines de projecten hebben plaatsgevonden. Beeldende kunst is duidelijk de discipline die het meest gebruik maakt van dit instrument. Ook is aangegeven hoeveel projecten binnen de discipline niet succesvol gefinancierd zijn. Bij deze projecten is minder dan 80 procent van de projectkosten opgehaald (inclusief de bodembijdrage).

Figuur 12 Aantal succesvol en onsuccesvol *crowd funded* projecten

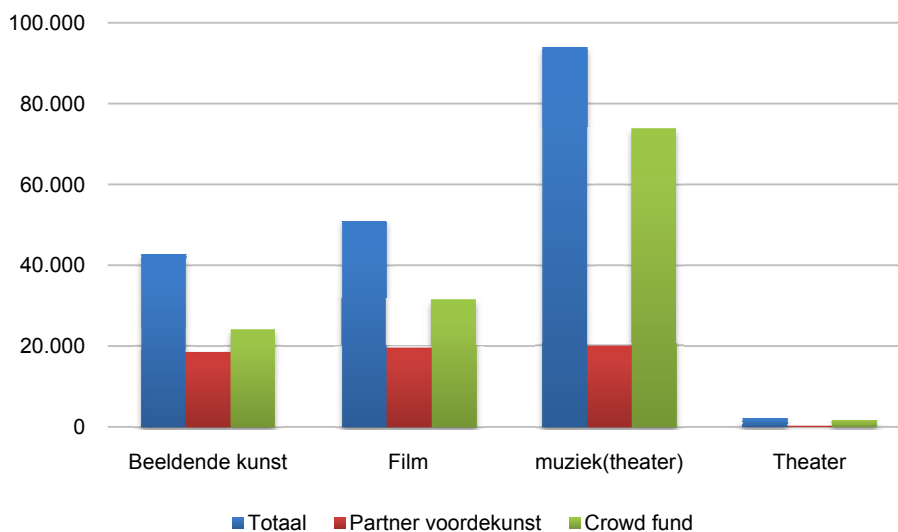

Bron: Documentatie Voordekunst, 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Van de succesvol gefinancierde projecten is in Figuur 13 te zien hoeveel kapitaal hiervan door *crowd funding* is gefinancierd en hoeveel door één van de partners van Voordekunst. Bij beeldende kunst is 43 procent van de totale projectkosten van alle vier geslaagde projecten door een partner gefinancierd. Bij film is dit voor twee projecten 38 procent, bij muziek(theater) bij twee projecten 21 procent en bij theater voor één succesvol project 13 procent. In het interview is aangegeven dat in de praktijk ongeveer 20-25 procent van de projectkosten als bodem wordt ingelegd. Uit bovenstaande gegevens blijkt dat dit percentage wisselt per discipline.

Figuur 13 Aandeel *crowd fund* van totale projectkosten per discipline.

Bron: Documentatie Voordekunst, 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

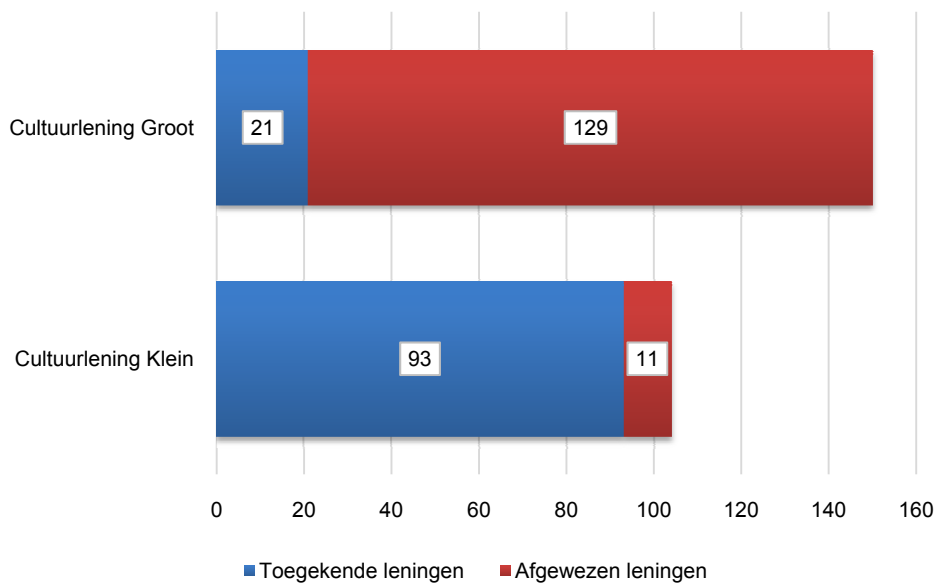
5.2 Overheidsleningen

Cultuurlening klein en groot

De twee soorten cultuurleningen die worden aangeboden door Cultuur-Ondernemen verschillen in het aantal toekenningen ten opzichte van het aantal aanvragen. Bij de grote lening worden relatief weinig aanvragen toegekend terwijl bij de kleine cultuurlening de overgrote meerderheid wordt toegekend. Dit kan te maken hebben met het lagere risico bij de kleine cultuurlening en het hoge aandeel WWIK-ers.

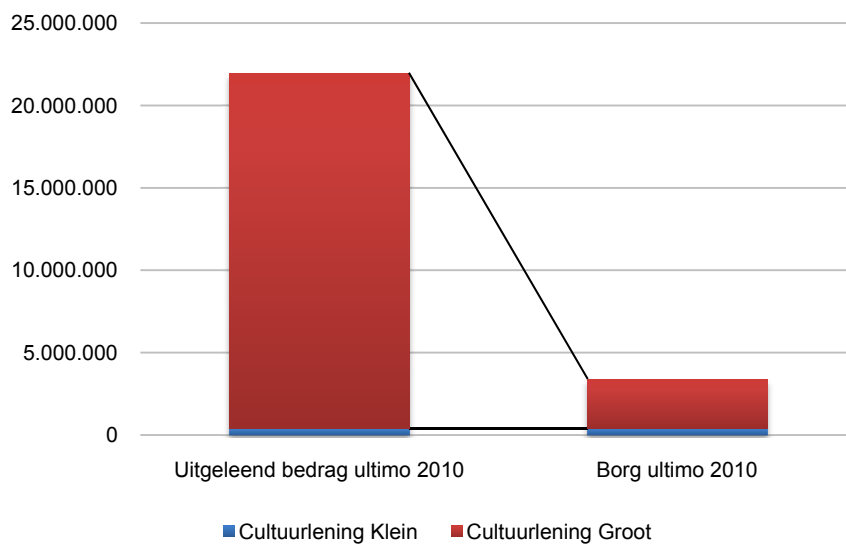
De toekenning van de leningen aan de verschillende disciplines verschilt ook per lening, weliswaar minder extreem dan het aantal toekenningen. Bij de kleine cultuurlening ontvingen de beeldende kunstenaars de meeste leningen terwijl bij de grote cultuurlening de podiumkunsten de meeste leningen afsloten.

Figuur 14 Aan toegekende en afgewezen leningen van Cultuur-Ondernemen

Bron: Documentatie Cultuur-Ondernemen 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

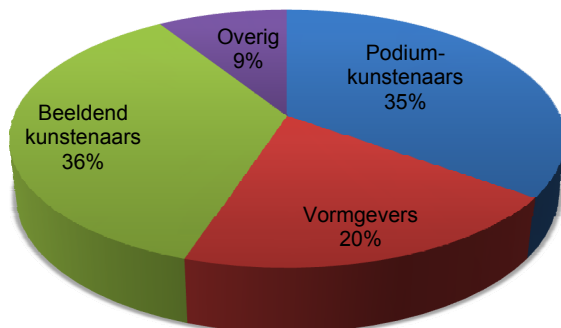
Figuur 15 Borg t.o.v. uitgeleend bedrag aan cultuurleningen

Bron: Documentatie Cultuur-Ondernemen 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 16 Beeldende kunstenaars en podiumkunstenaars ontvangen de meeste kleine leningen

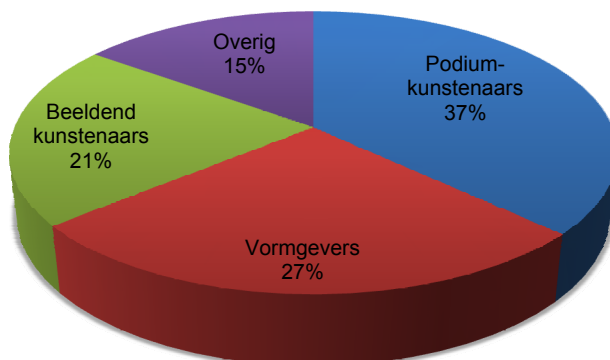
Cultuurlening Klein

Bron: Documentatie Cultuur-Ondernemen 2011, Bewerking SEO Economisch Onderzoek

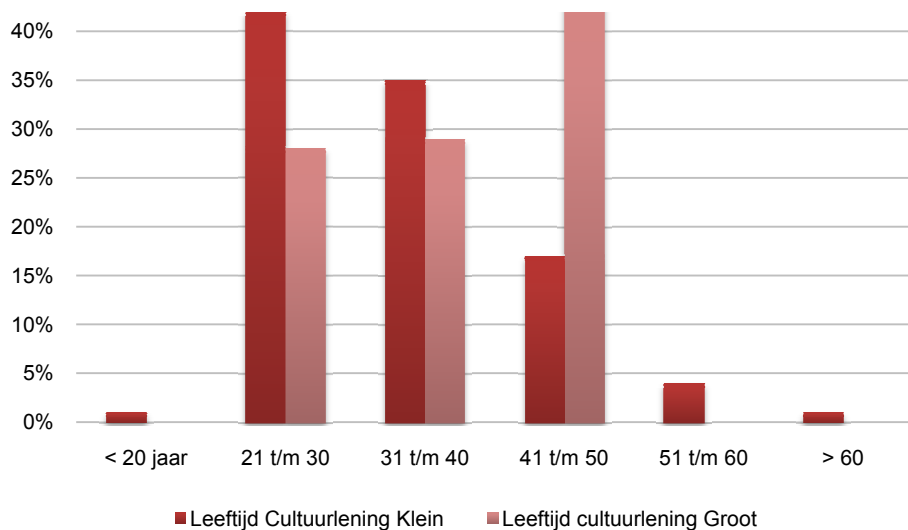
Figuur 17 Meeste grote leningen worden verstrekt aan podiumkunstenaars

Cultuurlening Groot

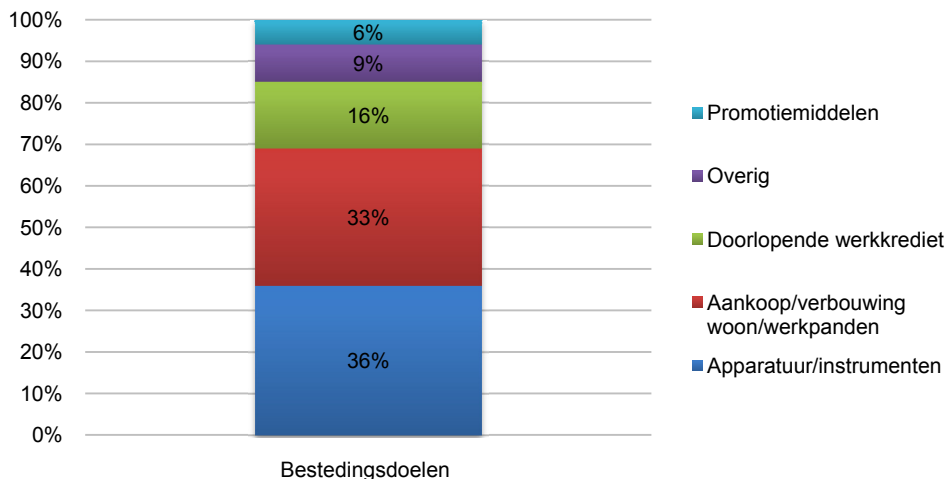
Bron: Documentatie Cultuur-Ondernemen 2011, Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 18 Leeftijd ontvangers van kleine lening loopt af en van grote lening loopt op

Bron: Documentatie Cultuur-Ondernemen 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 19 Voornaamste bestedingsdoel cultuurlening is aanschaf apparatuur/instrumenten

Bron: Documentatie Cultuur-Ondernemen 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Microkrediet en innovatiekrediet

De twee kredietfaciliteiten vanuit het Ministerie van EL&I en AgentschapNL verschillen erg wat betreft het gebruik door de cultuursector. Tot op heden is er nog geen innovatiekrediet verstrekt aan een onderneming in de cultuursector. Bij het Microkrediet kwam 2,1 procent van de aanvragen uit de cultuursector. Van de toegekende aanvragen was dit 2,4 procent en de cultuursector vertegenwoordigt 2,3 procent van het toegekende kapitaal in de betreffende periode. Het aandeel van de culturele en creatieve sector binnen het instrument Microkrediet is iets lager dan het aandeel dat deze sector inneemt ten opzichte van het totale bnp en de werkgelegenheid in Nederland. Dit laatste is 3 procent waarmee het culturele en creatieve deel van Microkrediet hier niet ver onder ligt. De gemiddelde omvang van een verstrekt Microkrediet

aan een culturele of creatieve onderneming ligt iets lager dan bij een onderneming uit een andere sector, respectievelijk € 17.647 en € 18.404.

Het is niet mogelijk het verschil in gebruik tussen microkrediet en innovatiekrediet expliciet te duiden. Voor innovatiekrediet geldt dat het totaal aantal aanvragen zeer beperkt is. Op een totaal van 25 aanvragen in 2008 zou 1 aanvraag door de cultuursector al leiden tot een fors aandeel van 4%. Daarnaast kan het liggen in de eisen voor de faciliteiten: wat een 'klein' krediet is, is ook intuïtief begrijpelijk; bij een 'innovatief' karakter ligt dit mogelijk gecompliceerder voor aanvragers. De scope van het microkrediet sluit daarom vermoedelijk beter aan bij de cultuursector dan het innovatiekrediet.

Tabel 3 Gebruik Microkrediet en Innovatiekrediet

	Microkrediet	Innovatiekrediet
ALGEMEEN		
Doelgroep van het financieringsinstrument	Ondernemingen met minder dan 5 werknemers, ondernemers en zelfstandigen (ZZP'ers).	Innovatieve starters en gevestigde ondernemingen.
Levensfase	(aspirant-)ondernemers die eigen bedrijf beginnen en bestaande zelfstandige ondernemers.	Ontwikkeling van een nieuw product, proces of dienst.
Hoeveelheid kapitaal beschikbaar	€15,8 miljoen	Budget 2009: € 37,5 miljoen. Budget 2010: € 48 miljoen + 24 miljoen voor grote bedrijven voor duurzame projecten.
AANVRAGEN		
Aantal aanvragen in totaal	9.933 waarvan er 6.820 zijn behandeld	2008: 25 aanvragen (waarvan 18 behandeld). 2009: 81 aanvragen + 1 verhogingsaanvraag (waarvan 77 behandeld)
Periode	Van 01-01-2009 t/m 31-03-2011	2008 en 2009
Hoeveelheid aangevraagd kapitaal	€ 232 miljoen	Onbekend
Aantal aanvragen uit de cultuursector en creatieve industrie	210	Geen
Hoeveelheid aangevraagd kapitaal aan de cultuursector en creatieve industrie	€ 4,8 miljoen	€ 0
Verdere uitsplitsing binnen de cultuursector en creatieve industrie:		
Discipline 1:	Communicatie, media (het grootste deel)	N.v.t.
Discipline 2:	Kunst (hooguit een kwart)	
TOEKENNINGEN		
Aantal toekenningen in totaal	1.391	2008: 10. 2009: 28 (1 teruggetrokken, 1 verstrekt in 2010).
Hoeveelheid toegekend kapitaal	€ 25,6 miljoen	2008: € 19.255.203. 2009: € 37,5 miljoen
Aantal toekenningen uit de cultuursector en creatieve industrie	34	0
Hoeveelheid toegekend kapitaal aan de cultuursector en creatieve industrie	€ 0,6 miljoen	€ 0
Verdere uitsplitsing binnen de cultuursector en creatieve industrie:		
Discipline 1:	Communicatie, media (het grootste deel)	N.v.t.
Discipline 2:	Kunst (hooguit een kwart)	
AFWIJZINGEN		
Veelvoorkomende redenen dat een aanvraag uit de cultuursector niet wordt toegekend	Ontbreken van duidelijke exploitatiecyclus, wat belangrijk is voor bedrijfsfinanciering.	Financiën niet op orde (de rest van de financiering van het project moet ook rond zijn); prematuur stadium; niet financierbaar; economisch perspectief onvoldoende (onderbouwd); te veel vanuit de techniek gedacht en te weinig vanuit de markt.

Tabel 4 ICT ontving in 2009 de meeste innovatiekredieten

Toewijzingen naar sector	Aantal		Krediet	
Agrarisch	1	4%	€ 552.802	1%
Elektrotechnische apparatuur	3	12%	€ 3.796.141	10%
Elektrotechnische componenten	1	4%	€ 2.637.463	7%
Geneesmiddelen	5	19%	€ 8.438.158	23%
ICT	8	31%	€ 9.028.385	24%
Life Science Technologie	2	8%	€ 3.249.354	9%
Machinesebouw	3	12%	€ 7.914.659	21%
Medisch systemen of apparatuur	2	8%	€ 1.429.682	4%
Transportmiddelen	1	4%	€ 453.356	1%
Totaal	26	100%	€ 37.500.000	100%

Bron: Agentschap NL (2009)

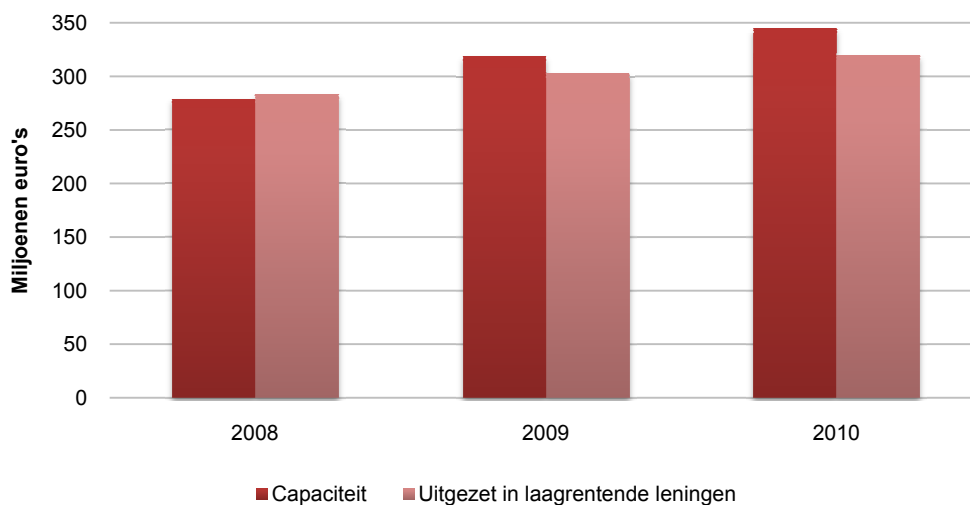
In Tabel 4 is te zien uit welke sectoren de ondernemingen komen die in 2009 gebruik maken van het Innovatiekrediet. De ICT sector is het sterkst vertegenwoordigd. Het is goed mogelijk dat bedrijven in de nieuwe media hier onderdeel van zijn. Als specifieke sector is er tot op heden nog geen innovatiekrediet verstrekt aan de culturele en creatieve sector.

Restauratiefonds-hypotheek

In Figuur 20 is te zien dat vrijwel de gehele capaciteit van het *revolving fund* voor de Restauratiefonds hypotheek van het Nationaal Restauratiefonds voor Rijksmonumenten wordt benut. In 2008 is er zelfs voor meer dan de capaciteit leningen verstrekt maar dit wordt in andere jaren gecompenseerd. De gemiddelde leningomvang is € 98.280. Er zijn momenteel 62.500 Rijksmonumenten. Het aantal restauraties van Rijksmonumenten in 2010 bedroeg 1.073 en in 2009 waren dit er 1.005. Niet voor al deze restauraties is een aanvraag ingediend voor een Restauratiefonds hypotheek. In 60 procent van de in 2010 ondernomen restauraties was het Nationaal Restauratiefonds op enige wijze betrokken.

De andere twee hypotheek die het Nationaal Restauratiefonds aanbiedt zijn gericht op niet-rijksmonumenten. In 2010 zijn er 24 Regionaal Restauratiefonds-hypotheek verstrekt voor een waarde van in totaal € 3,4 miljoen. Hierbij is de gemiddelde leningomvang € 141.667. In totaal is er aan ongeveer 360 monumenteigenaren een laagrentende lening (een hypotheek) verstrekt (Nationaal Restauratiefonds, 2010).

Figuur 20 Revolving fund – Restauratiefonds-hypotheek voor Rijksmonumenten

Bron: Nationaal Restauratiefonds (2010); Bewerking SEO Economisch Onderzoek

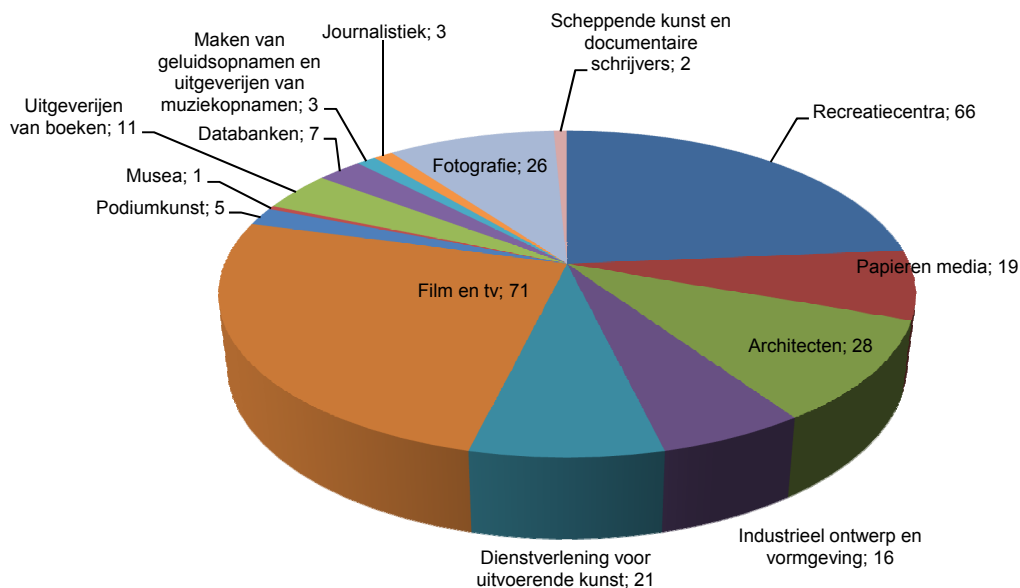
5.3 Ontsluiten vermogen zonder kapitaalverstrekking overheid

Borgstelling MKB

Aan de cultuursector zijn er 279 verstrekkingen geweest vanuit de Borgstelling MKB in de periode van 2005-2011. Dit betreft 261 unieke ondernemingen dus het komt beperkt voor dat een onderneming meerdere jaren een borgstelling toegekend heeft gekregen. In totaal is in deze periode voor bijna € 58 miljoen aan borgstellingen verstrekt aan ondernemingen uit de relevante sectoren. Opvallend is dat hoewel bij dit instrument voor maximaal € 1,5 miljoen aan borgstelling kan worden aangevraagd, de gemiddelde omvang van de borgstelling in de culturele en creatieve sector ongeveer € 208.000 is. In Figuur 21 is te zien welke disciplines een borgstelling hebben ontvangen en om hoeveel kapitaal dit gaat (Figuur 22).

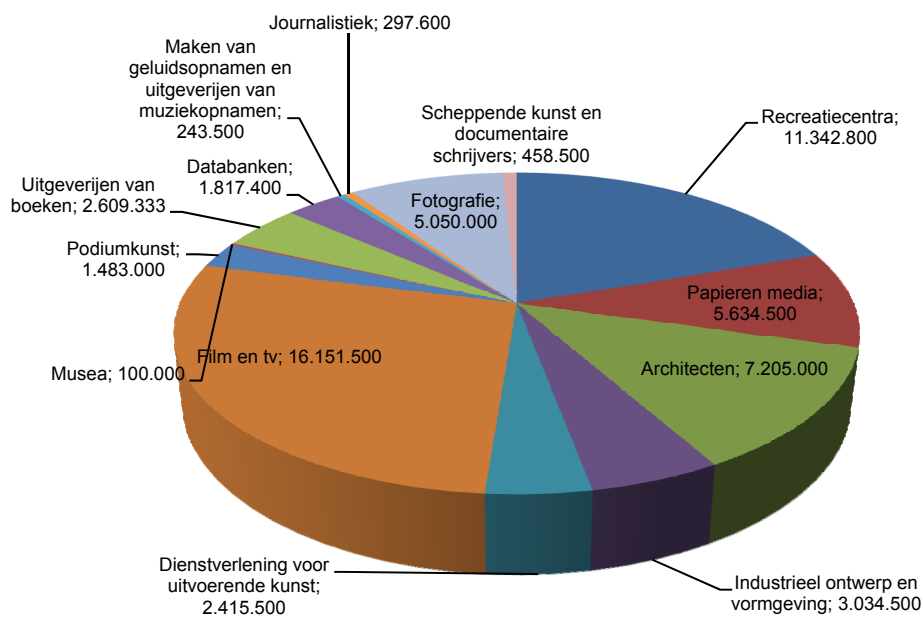

Figuur 21 Aantal toekenningen in de cultuursector in 2005-2011

Bron: Documentatie Borgstelling MKB, 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 22 Toegekende bedragen aan de cultuursector in 2005-2011

Bron: Documentatie Borgstelling MKB, 2011; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Regeling Durfkapitaal

Uit een evaluatie van de regeling Durfkapitaal uit 2005 blijkt dat in 2002 ruim 68.000 beleggers gebruik hadden gemaakt van deze regeling. Het gemiddeld vrijgesteld bedrag aan durfkapitaal kwam uit op bijna € 27 duizend per belegger. Tot en met 2002 hebben ongeveer 3.500 personen een beroep gedaan op de mogelijkheid tot verliesaftrek. Uit de bedragen die daarmee zijn gemoeid, valt af te leiden dat dit vaak om jaarlijkse tranches van eenzelfde lening gaat, zodat het

om veel minder ondernemers en beleggers gaat (Bureau Bartels, 2005). Deze gegevens zijn niet toegespitst naar beleggingen in verschillende sectoren en actuelere cijfers zijn niet beschikbaar. Daardoor kan er geen conclusie getrokken worden over het gebruik van de regeling Durfkapitaal voor beleggingen in de culturele en creatieve sector.

Groefaciliteit, GO en Triodos Cultuurfonds

De groefaciliteit en garantie ondernemingsfinanciering zijn generieke instrumenten in de zin dat ze openstaan voor alle sectoren. De culturele en creatieve sector vertegenwoordigt naar schatting maximaal ongeveer 8 procent van de aanvragen van de groefaciliteit en zo'n 7 procent van het toegekende kapitaal. Bij de garantie ondernemingsfinanciering is dit lager. Hier kwam 1,3 procent van de aanvragen uit de cultuursector en was 1,1 procent van het toegekende kapitaal gericht aan de cultuursector. Voor de garantie ondernemingsfinanciering geldt dat de culturele en creatieve sector een kleiner deel vertegenwoordigt dan deze sector binnen de gehele economie. Het aandeel van de culturele en creatieve sector binnen de groefaciliteit is vermoedelijke wel hoger dan de 3 procent van het bnp en werkgelegenheid die deze sector inneemt.

Bij beide instrumenten ligt de gemiddelde omvang van het krediet verstrekt aan culturele en creatieve ondernemingen lager dan aan andere ondernemingen. Bij de groefaciliteit is de gemiddelde omvang voor een culturele of creatieve onderneming € 1 miljoen en voor een andere onderneming ongeveer € 1,4 miljoen. Bij de Garantie Ondernemingsfinanciering is dit respectievelijk circa € 3,2 miljoen en € 5,4 miljoen.

Het Triodos Cultuurfonds is specifiek voor de cultuursector. Hiervan is ongeveer 74 procent geïnvesteerd in podiumkunsten, 12 procent in musea en 14 procent in overig.

Tabel 5 Gebruik Groeifaciliteit, GO en Triodos Cultuurfonds

	Groeifaciliteit	Garantie Ondernemingsfinanciering	Triodos Cultuurfonds
ALGEMEEN			
Doelgroep van het financieringsinstrument	(In de kern) gezonde ondernemingen met voldoende rentabiliteits- en continuïteitsperspectief met een behoefte aan risicodragend kapitaal.	Nederlandse Bedrijven	Voor 70 procent in erkende cultuurprojecten (met een cultuurverklaring)
Levensfase	Zeër breed: vanaf start+ tot en met volwassenfase	Kredietverlening na crisis op gang brengen	Middellange termijn. De investeringsbehoefte
Hoeveelheid kapitaal beschikbaar	€ 170 miljoen voor 2011	€ 1,5 miljard	€193,7 miljoen eind 2010
AANVRAGEN			
Aantal aanvragen in totaal	128	228	Schatting: 30
Periode	2007-2010	Juni 2009 – april 2011	2010
Hoeveelheid aangevraagd kapitaal	€ 176 miljoen	€1.150 miljoen	€ 10 miljoen voor kleinere projecten en ander kapitaal voor grotere projecten. (zie beneden)
Aantal aanvragen uit de cultuursector en creatieve industrie	Max. 10 aanvragen	3	Schatting: 30
Hoeveelheid aangevraagd kapitaal aan de cultuursector en creatieve industrie	Schatting: max. €EUR 10 miljoen garantie.	€EUR 9,5 mln	€ 10 miljoen voor kleinere projecten en nog ander kapitaal voor grotere projecten.
Verdere uitsplitsing binnen de cultuursector en creatieve industrie:			
Discipline 1:	(Educatieve) software uitgeverij/computergames	Uitgeverij boeken / games	Podiumkunsten
Discipline 2:	Boekenuitgeverij	Fotografie	Musea
Discipline 3:		Camera operateur	Overig (Niet geregistreerde musea (stichting Nederlands Museumregister) of tentoonstellingen in een broedplaats)
TOEKENNINGEN			
Aantal toekenningen in totaal	104	168	12 leningen verstrekt aan 8 leningnemers. Hiervan waren een aantal al aangevraagd in 2009 en in 2010 gehonoreerd. Vandaar het verschil in toegekend en aangevraagd kapitaal.
Hoeveelheid toegekend kapitaal	€148 miljoen	€ 900 miljoen	€ 36,5 miljoen
Aantal toekenningen uit de cultuursector en creatieve industrie	Schatting: max, 10	3	Allemaal
Hoeveelheid toegekend kapitaal aan de cultuursector en creatieve industrie	Schatting: max. € 10 miljoen	€ 9,5 miljoen	€ 36,5 miljoen
Verdere uitsplitsing binnen de cultuursector en creatieve industrie			Op 31 december 2010:
Discipline 1:		Uitgeverij boeken / games	Podiumkunsten: 73,8 procent (8 projecten, nominale waarde = € 103.522.857)
Discipline 2:		Fotografie	Musea: 12,4 procent (3 projecten, nominale waarde = €17.435.948)
Discipline 3:		Camera operateur	Overig: 13,8 procent (14 projecten, nominale waarde = €19.353.567)
AFWIJZINGEN			
Veelvoorkomende redenen dat een aanvraag uit de cultuursector niet wordt toegekend	Afwijzingen gebeuren vooral door de financiers. Voornaamste afwijsggrond is altijd verminderd / geen rendementsperspectief in relatie tot het risico.	n.v.t.	- Bancair niet haalbaar - Geen cultuurverklaring. Hoewel er statutair 70 procent aan projecten met een cultuurverklaring moet worden verstrekt, streeft Triodos Cultuurfonds er naar om boven deze 70 procent te zitten.

Nationaal Restauratiefonds

Het Nationaal Restauratiefonds verstrekt behalve de eerder besproken Restauratiefonds-hypotheek nog drie marktconform rentende leningen: de aanvullende lening, de voorfinanciering belastingteruggave en de Subsidie-op-termijn lening. Tabel 6 geeft weer hoe de balans er op 31 december uitzag.

Tabel 6   **Aanvullende lening van Nationaal Restauratiefonds is grootste marktconform rentende lening.**

Type lening	Balanswaarde
Aanvullende leningen	€ 155 miljoen
voorfinanciering belastingteruggave	€ 3 miljoen
subsidie-op-termijn lening	€ 40 miljoen

Bron: Nationaal Restauratiefonds (2010); Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Er is in 2010 aan ruim 240 monumenteigenaren een aanvullende lening verstrekt met een gemiddelde hoogte van € 78.365,-. In bijna 40 procent van de restauraties die gefinancierd worden met één van de hypotheke van het fonds wordt er een aanvullende lening afgesloten.

Materiaalfonds

In hoofdstuk 4 is ook het materiaalfonds besproken. Dit instrument valt buiten de reikwijdte van het onderzoek aangezien er sinds 2011 geen overheidsrol meer is binnen het instrument. Toch is interessant om te zien welke doelgroep door deze renteloze lening wordt aangesproken.

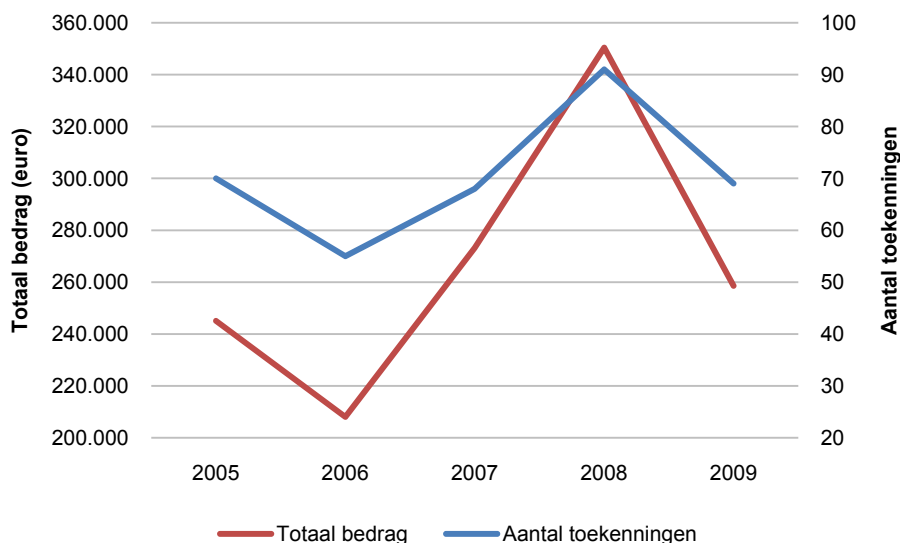
In 2009 hebben 90 kunstenaars een lening aangevraagd waarvan er 69 zijn toegekend met een totale waarde van € 247.107. De gemiddelde omvang bedroeg dus iets meer dan € 3.500 (Nationaal Restauratiefonds, 2010).

Tabel 7   **Beeldende kunstenaars ontvangen de meeste leningen van het Materiaalfonds.**

Discipline	Aantal toegekende leningen
Beeldende kunst	51
Vormgeving	11
Mode	6
Architectuur	1

Bron: Materiaalfonds (2009); Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 23 Toekenningen en bedragen Materiaalfonds

Bron: Materiaalfonds (2009); Bewerking SEO Economisch Onderzoek

5.4 (Potentiële) nieuwe instrumenten

Naast de tot nu toe beschreven actieve generieke en cultuursectorspecifieke financieringsinstrumenten zijn er verschillende plannen/pilots voor nieuwe instrumenten in de culturele sector en creatieve industrie. Hieronder worden er negen besproken, uitgevoerd vanuit vijf verschillende partijen: het Filmfonds, het Nationaal Restauratiefonds, Triodos Bank, Cultuur-Ondernemen en de Cultuurfondsen, waarbij Triodos Bank de enige private partij is. Wel maakt het instrument van Triodos Bank gebruik van het cultureel beleggen en valt op deze manier binnen de reikwijdte van dit onderzoek. Deze lijst is niet uitputtend maar geeft wel een beeld van het type financieringsinstrument dat in ontwikkeling is. Daarnaast zijn er nieuwe instrumenten in ontwikkeling die niet binnen dit onderzoek vallen.

Ontsluiten vreemd vermogen zonder kapitaalverstrekking overheid

Allereerst worden de financieringsinstrumenten besproken die als doel hebben om vreemd vermogen te ontsluiten uit de markt zonder directe kapitaalverstrekking vanuit de overheid. Dit gebeurt op twee manieren: via garantiestelling en via fiscale aftrekbaarheid.

Het Nederlands Fonds voor de Film heeft een rapport geschreven waarin naar internationaal voorbeeld onder andere drie financieringsinstrumenten worden voorgesteld. De eerste is een deels fiscale regeling, namelijk de instelling van een Audiovisueel Investeringscertificaat dat bij besteding in de Nederlandse audiovisuele sector aanspraak geeft op een 'Tax Credit'. Het verkrijgen van een Audiovisueel Investeringscertificaat geeft recht op vermindering van de belastingdruk over maximaal 30 procent van het productiebudget (een heffingskorting c.q. 'Tax Credit') met een plafond van € 2,5 miljoen per productie. Dit is gekoppeld aan een

bestedingsverplichting in Nederland van 150 procent van het verkregen belastingvoordeel.⁴⁷ Het certificaat wordt door de producent aangevraagd maar kan worden overgedragen aan investeerders. Op deze manier wordt het voor Nederlandse belastingplichtigen (investeerders of een groep van investeerders) aantrekkelijker gemaakt om risicodragend in de audiovisuele sector te investeren. In plaats van de fiscale variant kan de regeling ook worden uitgevoerd met een kostprijsverlagende subsidie over maximaal 30 procent van het productiebudget met een plafond van € 2,5 miljoen per productie gekoppeld aan een bestedingsverplichting in Nederland van 150 procent.

De twee overige andere financieringsinstrumenten die het Filmfonds voorstelt zijn garantiestellingen. Het Filmfonds zou in het potentieel nieuwe instrument garant staan voor een brugfinanciering die een producent afsluit bij een bank. Dit ten behoeve van het vergemakkelijken van de kasstroom van financieringen in (film)producties tijdens de productiefase.

Het derde instrument is gericht op het toegankelijker maken van het generieke EL&I-instrument de Groeifaciliteit voor de filmsector. Deze sector heeft reeds toegang tot dit instrument maar om een (eerste) investeringsfonds mogelijk te maken is kennis van de branche nodig om investeringsproposities te beoordelen. Daarnaast is ook een eerste investeerder nodig die andere financiers vertrouwen geeft en over de streep trekt. Door statutaire verruiming van zijn doel zou het Nederlands Fonds voor de Film in staat gesteld kunnen worden een deel van zijn middelen, als een *cornerstone investor (limited partner)* in een eerste investeringsfonds in te zetten en/of kennis ter beschikking te stellen om investeringsproposities te beoordelen (als onderdeel van het *investment team (general partner)*).

Vanuit het Nationaal Restauratiefonds wordt momenteel vreemd vermogen aan de kapitaalmarkt onttrokken door middel van een garantiestelling van de Rijksoverheid (zie aanvullende lening, voorfinanciering belastingteruggave en subsidie-op-termijn-lening). Naast de kapitaalmarkt zou het fonds geld kunnen aantrekken bij vermogensfondsen en pensioenfondsen als een maatschappelijk verantwoorde belegging. Vanwege de Rijksgarantie zou het kapitaal tegen een lagere rente geleend kunnen worden maar is het geleende kapitaal wel gegarandeerd.

Mogelijk kunnen de huidige instrumenten van het Nationaal Restauratiefonds worden uitgebreid naar mobiel erfgoed (vliegend, varend, rijdend, sporend (trein, tram)). Varend wordt momenteel al gedaan. De inhoudelijke beoordeling per mobiel stuk erfgoed zou kunnen worden gedaan door de Mondriaan Stichting en de leningen zouden kunnen worden uitgegeven door het Nationaal Restauratiefonds.

Het laatste financieringsinstrument dat vreemd vermogen uit de markt ontsluit zonder kapitaalverstrekking vanuit de overheid is de obligatielening van Triodos Bank. Dit instrument is primair bedoeld om de eigen achterban van een culturele instelling als verschaffer van vreemd vermogen in te schakelen. Hiermee kan verdere commitment van de achterban gecreëerd

---

⁴⁷ Merk op dat dit past binnen de specifieke staatssteunregels die de Europese Commissie in ieder geval tot en met 2012 heeft uitgevaardigd voor de audiovisuele sector. Volgens die regels moeten producenten vrij zijn ten minste 20 procent van het productiebudget in andere lidstaten te besteden, terwijl in beginsel maximaal 50 procent van het budget als steun mag worden gegeven (Europese Commissie, 2009).

worden. Gebruikers van het instrument kunnen profiteren van de fiscale voordelen van cultureel beleggen. In de praktijk wordt het een renteloze lening aangezien de rente wordt teruggeschonken aan de culturele instelling. De belegger ontvangt maximaal van de fiscus tot 52 procent terug over de door hem/haar geschonken rente aan de instelling onder deze regeling. Voor deze lening is geen onderpand vereist.

Matching & multiplying

Binnen Cultuur-Ondernemen zijn momenteel twee financieringsinstrumenten in oprichting. Allereerst wordt er via het Creative Business Fund een participatiefonds opgericht voor de generieke SEED-faciliteit. Dit fonds heeft enkele afwijkende eigenschappen. De SEED capital investeringen zijn tussen de € 0,1 en 0,5 miljoen, gericht op high potential starters en ondernemers in de creatieve industrie, zonder dat daarbij een omzeteis wordt gesteld. Het instrument verstrekt kredieten die afkomstig zijn van particuliere investeerders. De inzet van deze investeerders wordt door het ministerie van EL&I verdubbeld in de vorm van achtergestelde leningen. De investering valt voor beleggers onder risicokapitaal dus zij kunnen gebruikmaken van belastingaftrek. De planning is dat dit instrument na de zomer van start gaat.

Overheidsleningen

Het tweede instrument vanuit Cultuur-Ondernemen is het Creative Micro funding dat momenteel in oprichting is. Dit is een lening voor risicokapitaal tussen de € 10.000-35.000 (mogelijk achtergesteld) gericht op creatieve MKB-starters.

5.5 Ervaringen, belemmeringen, conclusies

Hieronder worden de belangrijkste lessen weergegeven die volgen uit de gebruikgegevens en de interviews die ten behoeve van dit onderzoek zijn afgenomen.

Subsidiecultuur

Uit de interviews rijst het algemene beeld dat de culturele sector momenteel in transitie is waar het gaat om het vinden van financieringsbronnen. Lange tijd hebben de podiumkunsten, beeldende kunst, letteren, musea en de erfgoedsector kunnen voortbestaan met de steun van uiteenlopende subsidieregelingen. Hoewel men zich in deze sectoren terdege bewust is van de noodzaak van een cultuuromslag en van meer ondernemerschap, is de weg naar financiering uit de markt en naar de instrumenten van de rijksoverheid gericht op het aanboren van financiering nog niet gevonden. Binnen de (nieuwe) media, de vormgeving, architectuur en de film is men over het algemeen al meer gewend aan een marktgerichte manier van denken en werken (zie hieronder).

De cultuursector ervaart drempels om naar een bank te stappen en heeft moeite een goed businessplan te schrijven. Daarnaast gaat het meestal om zeer kleine bedragen. Banken, op hun beurt, spreken niet de taal van de culturele ondernemer.

Naast deze subsidiecultuur blijkt uit de interviews een onderscheid tussen disciplines die inherent verlieslijdend zijn en disciplines die meer mogelijkheden hebben tot het terugbetalen van krediet met of zonder rendement. Veel projecten in de podiumkunsten, film, letteren en beeldende kunst

zijn niet rendabel. Hierbij gaat het om een algemeen beeld, wat niet wil zeggen dat alle instellingen of individuele makers uit een bepaalde discipline verlieslijdend of juist rendabel zijn.

Onzekerheid over succes

Het succes van uitvoeringen in de podiumkunsten en films blijkt moeilijk voorspelbaar. Succes met een uitvoering in stad A biedt geen garantie voor een uitvoering in stad B. Hierdoor is er een aanzienlijk risico op flops die een negatief rendement kennen. Die neerwaartse risico's zijn in veel gevallen te groot om volledig te kunnen vertrouwen op private financiering.

Hoog risico over het wel of niet slagen van een project speelt een rol bij disciplines als podiumkunsten, letteren en beeldende kunst. Maar ook bij een relatief succesvol verloop, zullen de uiteindelijke inkomsten in deze sectoren de projectkosten veelal niet kunnen dekken waardoor private financiering niet mogelijk is. Een deel van de projectkosten wordt in sommige gevallen wel terugverdiend uit bijvoorbeeld kaartinkomsten en verkopen van kunst maar een groot deel van de cultuursector kenmerkt zich door de onrendabele top. Hierdoor moet een deel van de projectbegroting worden afgedekt door giftgeld in de vorm van subsidie, donatie of profijtbelasting. Dit deel van het project zal niet door een krediet gedekt kunnen worden. Toch geldt dit niet voor alle projecten, zo blijkt uit de onderstaande voorbeelden.

In specifieke gevallen verstrekt de Mondriaan Stichting een renteloze lening aan musea en andere culturele instellingen. Voorbeeld hiervan is de biënnale van Venetië. Hoewel voor dit krediet geen rente betaald hoeft te worden, moet er voor de start van het project voldoende zekerheid zijn over terugbetaling van het krediet. Hierdoor komt slechts 10 procent van alle projecten in aanmerking. Tot nu toe zijn de kredieten altijd terugbetaald.

Een andere renteloze lening die wordt verstrekt aan beeldend kunstenaars en vormgevers is het Materiaalfonds. Hierbij wordt de kunstenaar getest op kredietwaardigheid en wordt de kwaliteit van het project getest. Er wordt niet gekeken of het project rendement kan opleveren waarmee later nieuwe projecten kunnen worden gefinancierd.

Verdringing van financiering door subsidies

Door de subsidiecultuur zullen culturele instellingen en individuele makers altijd een aanvraag doen voor een subsidie. Dit wordt gezien als zacht geld, oftewel, geld dat niet terugbetaald hoeft te worden. Hier zal de voorkeur aan worden gegeven ten opzichte van kredieten die moeten worden terugbetaald (met of zonder rente). Ook zal een instelling of onderneming die in principe wel in staat zou kunnen zijn voldoende inkomsten te genereren, maar tevens aanspraak kan maken op subsidies, dat laatste doen waardoor de rendementsprikkel vervalt. Daarnaast kan subsidie worden gebruikt om aanloopkosten (repetities, materiaal) te dekken en eventueel om rood te mogen staan op de rekening-courant. Hierdoor verdwijnt vaak de behoefte aan andere financieringsbronnen voor bijvoorbeeld werkkapitaal.

Bovendien stellen subsidieregelingen volgens sommige gesprekspartners eisen die instellingen ontmoedigen financieel-economisch zelfstandiger te worden. Zo golden er in het verleden voor bijvoorbeeld musea beperkingen aan de mogelijkheden eigen vermogen op te bouwen.⁴⁸ Zo wordt een subsidieontvanger dus ontmoedigd andere vormen van financiering aan te boren. Ook gelden er beperkingen voor het combineren van financieringsinstrumenten. Zo mag een culturele instelling niet tegelijk gebruik maken van een lening tegen lagere rente vanuit het Triodos Cultuurfonds en Borgstelling MKB. Tegelijk aanspraak maken op een subsidie en een

⁴⁸ De normering van het eigen vermogen in relatie tot de subsidies is inmiddels bij het Rijk afgeschaft, evenals bij veel gemeenten. Dit blijkt echter onvoldoende bekend (Andersson Elffers Felix, 2007, p. 26).

financieringsinstrument is wel toegestaan. Maar zoals hierboven toegelicht zal een instelling of onderneming die in principe wel in staat zou kunnen zijn voldoende inkomsten te genereren maar tevens aanspraak kan maken op subsidies, dat laatste doen.⁴⁹

Belemmeringen bestaand instrumentarium

Binnen creatieve sector zoals architectuur, vormgeving en nieuwe media is dit vaak anders. Ondernemingen in deze sectoren ondervinden meer mogelijkheden tot het genereren van inkomsten waardoor de mogelijkheden voor privaat geld en/of kredieten verbeteren.

Tijdens de interviews kwam voor deze meer marktgerichte disciplines wel een aantal belemmeringen van het huidig instrumentarium naar voren. Eén van deze belemmeringen is de bekendheid van het financieel instrumentarium. Uit de interviews bleek dat het generieke instrumentarium vanuit het Ministerie van EL&I niet veel bekendheid geniet bij (op zijn minst) filmproducenten, platenmaatschappijen en podiumkunsten. De cultuurlening klein en groot vanuit Cultuur-Ondernemen is vaak wel bekend in de sector.

Wanneer instellingen en individuele makers bekend zijn met het generiek instrumentarium en er gebruik van zouden willen maken, dienen zich twee obstakels aan. Het is allereerst doorgaans niet toegestaan om meerdere financieringsinstrumenten tegelijk te gebruiken, zoals hierboven al werd gememoreerd. Daarnaast is een investeerder huiverig om te investeren in een project met een onrendabele top. Naast deze algemene belemmering kunnen er afspraken zijn gemaakt tussen de subsidieverstrekende partij (meestal het Ministerie van OCW of een gemeente) en de culturele of creatieve instelling over het gebruik van financieringsinstrumenten.

In de subsidievoorwaarden voor 2009-2012 van het Nederlands Ballet en de Nederlandse Opera staat dat deze instellingen geen leningen mogen aangaan zonder expliciete toestemming van respectievelijk de Gemeente Amsterdam en het Ministerie van OCW.

Een andere belemmering voor het gebruik van het generiek instrumentarium, zoals naar voren kwam tijdens de interviews, is dat soms vanuit het instrument de eis wordt gesteld dat de aanvrager een rechtspersoon is. In de culturele sector zijn instellingen vaak stichtingen of geen rechtspersoon (musea zijn soms wel BV's).

Specifiek voor de podiumkunsten geldt dat inkomsten uit voorverkoop doorgaans niet doorgespeeld worden naar de artiesten, waardoor zij onvoldoende werkkapitaal hebben voor repetities, decors etc.

Overig instrumentarium

In het verleden zijn twee financieringsinstrumenten, specifiek gericht op de culturele en creatieve sector ontworpen: de kredietfaciliteit van de Mondriaan Stichting en de participatiemaatschappij PAKC. Beide zijn na enkele jaren gestopt. In onderstaande boxen worden deze instrumenten toegelicht en wordt ingegaan op de achtergronden van het falen ervan. Het hoofdstuk sluit echter af in majeure, met een kanstrijk Belgisch instrument voor de verschaffing van vreemd en eigen vermogen: CultuurInvest. Het fonds, dat eind 2006 is opgericht, is onderdeel van

⁴⁹ AEF beschrijft in dit kader het verschijnsel dat subsidiëring in de cultuursector vaak wordt gezien als een teken van artistieke kwaliteit. Subsidiëring wordt daardoor een statussymbool, commercie en samenwerking met commerciële partijen verdacht (Andersson Elffers Felix, 2007, pp. 24-25).

Participatiemaatschappij Vlaanderen, een holdingmaatschappij voor de Vlaamse overheid. De aandacht die binnen CultuurInvest wordt geschonken aan informatieoverdracht is een mogelijke verklaring voor het grotere succes (in ieder geval in termen van aantal gefinancierde projecten) ten opzichte van het gelijksoortige PAKC. Daarnaast speelt mogelijk ook de lagere rente die gerekend wordt door CultuurInvest een rol. Hoewel het project als kansrijk kan worden betiteld, is het nog te vroeg om een definitief oordeel te vellen. Het fonds wordt vooralsnog slechts voor een derde gebruikt. De mate waarin de uitgezette leningen uiteindelijk worden terugbetaald, is nog onbekend gezien de langere looptijden. Wel is reeds bekend dat van de verstrekte financiering, ad €6,5 miljoen inmiddels € 1 miljoen is teruggevloeid in het fonds. Daarnaast is een aantal koerswijzigingen aangekondigd naar aanleiding van de evaluatie uit 2010. Zo blijken veel ondernemingen activiteiten te ontwikkelen zonder een echt groeiprofiel te hebben. Hierdoor is er bij een kapitaalparticipatie geen interessante exitmogelijkheid realiseerbaar. Bij deze ondernemingen is het daarom interessanter om te investeren via leningen en rendement te ontvangen in de vorm van rente inkomsten. Daarnaast wordt de maximale leensom verhoogd van € 150.000 naar € 300.000. Zo kunnen ook middelgrote bedrijven gebruik maken van CultuurInvest, Tot slot is als nieuwe uitdaging gesteld om het instrument ook te verbreden in de richting van de gesubsidieerde culturele sector. Deze instellingen hebben interesse in CultuurInvest maar (in ieder geval) tot de evaluatie in 2010 kwamen deze instellingen alleen in aanmerking indien zij niet structureel gesubsidieerd zijn.

Box 14   Garantie Mondriaan Stichting

In 2000 is het financieringsinstrument van de Mondriaan Stichting in werking getreden. Deze garantieconstructie voor productiekrediet voor jonge ontwerpers had een looptijd van maximaal 3 jaar. Het bedrag was maximaal € 45.378 en de Mondriaan Stichting stond garant voor de helft van het kredietrisico. Deze kredietfaciliteit werd in samenwerking met ABN AMRO gedaan.

Zowel in 2003 als in 2004 werd er geen gebruikgemaakt van het garantiefonds. In overleg met ABN AMRO besloot de Mondriaan Stichting dan ook deze garantieconstructie niet voort te zetten. In totaal werden er drie aanvragen voor dit fonds ingediend, waarvan er twee werden gehonoreerd.

Oorzaken van het niet slagen van deze garantieconstructie waren:

- De ontwerpers waren niet gericht op produceren maar enkel op ontwerpen. Als het ontwerp af was, was voor hen het project ook ten einde. Dus weinig interesse vanuit de ontwerpers voor dit instrument;
- Kwaliteit van de businessplannen was dusdanig slecht dat zelfs met de borgstelling (50 procent) de banken alsnog niet akkoord gingen;
- Een aanvrager kon ook een subsidie aanvragen die niet terugbetaald hoeft te worden, daar ging de voorkeur naar uit.

Bron: Mondriaan Stichting (2004)

Box 15 Participatie maatschappij voor Kunst en Cultuur (PAKC)

In 1999 is de Participatie maatschappij voor Kunst en Cultuur (PAKC) opgericht. Dit financieringsinstrument was gericht op de culturele sector. PAKC verstreekte risicodragend kapitaal aan culturele projecten en instellingen. Dit kapitaal werd ter beschikking gesteld in de vorm van risicodragende achtergestelde leningen en aandelenkapitaal. In deze investeringsmaatschappij werkten overheid (via cultuurfondsen FAPK en Mondriaan Stichting) en het bedrijfsleven samen om kapitaal te verstrekken aan projecten en instellingen die vallen onder de noemers kunst en cultuur.

Na circa 5 jaar is PAKC gestopt. In totaal zijn er honderden aanvragen geweest, maar zijn er uiteindelijk maar 12 projecten gefinancierd vanuit PAKC.

Oorzaken van de geringe toegekende financieringen waren:

- de ingediende bedrijfsplannen waren van een zeer slechte kwaliteit;
- de tijd die bij PAKC beschikbaar was voor het begeleiden van culturele instellingen bleek onvoldoende. De instellingen hadden een veel intensievere begeleiding nodig dan PAKC kon bieden;
- de eisen die aan de financiering gesteld werden, konden niet worden waargemaakt door de instellingen;
- PAKC streefde naar een laag rendement (tussen 3-5 procent op het totale ingelegde kapitaal). Bij een klein fonds stelt dit forse rendementseisen per project: 15-20 procent. In de venture markt zijn rendementseisen van > 20 procent normaal. Voor culturele projecten bleken deze rendementseisen te hoog;
- private instellingen dienden wel het risico te nemen, maar er kon geen sprake zijn van compensatie (bijvoorbeeld extra fiscale maatregelen);
- PAKC had een betrekkelijke geringe omvang en kon maar beperkt ondernemen: voor de cultuursector was PAKC te sterk risicomijdend.

Bron: Commissie Cultuurprofiel (2008)

Box 16 CultuurInvest

CultuurInvest is een publiekprivaat fonds dat investeert in culturele ondernemingen en culturele producties in België. Van het fondskapitaal ad € 21,5 miljoen is € 11,5 miljoen afkomstig van private partijen – met name banken. Het fonds richt zich op culturele ondernemers en producties die niet in aanmerking komen voor subsidies en is sinds november 2006 actief. De Europese Commissie heeft toestemming gegeven voor het opzetten van deze regeling. Dit was nodig in verband met de Europese regels voor staatssteun.

Startende ondernemingen uit de volgende disciplines kunnen een aanvraag indienen bij CultuurInvest: (nieuwe) media, de audiovisuele sector, de muziekindustrie, design (waaronder mode) en grafische vormgeving, podiumkunsten en de distributie binnen de beeldende kunsten. (Stichting Kennisland, 2008)

In 2010 is een evaluatie uitgevoerd van CultuurInvest (Vlaams Ministerie van Cultuur, 2010). Daaruit blijkt dat het investeringsfonds CultuurInvest momenteel voor één derde wordt gebruikt: van het startkapitaal ad € 21,5 miljoen is € 6,5 miljoen effectief is verstrekt. Tot december 2010 zijn er 374 bedrijven uit de culturele en creatieve sector met CultuurInvest in aanraking geweest. Ongeveer één derde hiervan heeft alleen support en coaching gevraagd en gekregen. 49 bedrijven hebben financiering gekregen in de vorm van kapitaalparticipatie of een achtergestelde lening. In de evaluatie van CultuurInvest wordt aangegeven dat het totale aantal aanvragen tegenvalt.

27 procent van de investeringen door CultuurInvest is als kapitaalparticipatie uitgezet en 73 procent als achtergestelde lening. Gebaseerd op het totale verstrekte kapitaal is de modesector het meest vertegenwoordigd binnen het investeringsfonds (zie tabel). Andere sectoren die voor veel kapitaal gebruikmaken van het fonds zijn musical & podium, media & multimedia en muziek. Met uitzondering van podium zijn deze sectoren over het algemeen meer marktgericht en daardoor wellicht meer gewend aan de methodiek van financieren en investeren.

De gemiddelde kapitaalparticipatie is € 255.000. Dit ligt lager dan de geplande omvang van € 375.000. Bij achtergestelde leningen was de planning om gemiddeld € 75.000 te verstrekken. In de praktijk ligt dit veel hoger, op € 143.000.

Uit de evaluatie van CultuurInvest blijkt dat 60 procent van de ondernemingen waarin is geïnvesteerd jonger is dan 5 jaar. Vier op de vijf bedrijven heeft een omzet kleiner dan € 2 miljoen en 65 procent heeft een omzet kleiner dan € 500.000.

Sector	Lening	Kapitaalparticipatie	Totaal
Musical & podium	1.550.000	0	1.550.000
Mode	980.000	962.500	1.942.500
Game-industrie	625.000	0	625.000
Muziek	535.000	250.000	785.000
Boek	510.000	0	510.000
Media & Multimedia	425.000	581.092	1.006.092
Kunstgalerie	400.000	0	400.000
Design	280.000	0	280.000
Audiovisueel	150.000	250.000	400.000
Grafische vormgeving	0	0	0
Totaal	5.455.000	2.043.592	7.498.592

Bron: SEO Economisch Onderzoek, gebaseerd op (Vlaams Ministerie van Cultuur, 2010) en (Stichting Kennisland, 2008)

6 Analyse en aanbevelingen

Ingrijpen door de overheid kan plaatsvinden op basis van economische motieven (er zijn publieke belangen als gevolg van marktfalen) of niet-economische gronden (in het geval van *merit goods*). Het in hoofdstuk 3 gepresenteerde analysekader kan daarom gebruikt worden om te bepalen of er voldoende instrumenten beschikbaar zijn aan de cultuursector om financieringsbelemmeringen op te lossen – en, zo niet, op welke gebieden er additionele instrumenten nodig zijn. Ter achtergrond geeft Figuur 24 nogmaals de geïnventariseerde instrumenten weer, geordend naar de bijdrage van de overheid respectievelijk van de markt.

Figuur 24 Ordening van het geïnventariseerde financieringsaanbod

		Bijdrage overheid			
		Vreemd vermogen	Eigen vermogen	Giften (subsidies)	Overig
Bijdrage markt	Vreemd vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit • Filmfonds* • CoBO Fonds* • Fonds Nieuwe Media / Gaming† 		<ul style="list-style-type: none"> • Valorisatie-programma • Materiaalfonds‡ • Mondriaan Stichting§ 	<ul style="list-style-type: none"> • BMKB • Groeifaciliteit • GO • Triodos Cultuurfonds • Durfkapitaalregeling • Leningen Restauratiefonds** • Ondernemers-kredietdesk • Kapitaalplaza.nl
	Eigen vermogen	<ul style="list-style-type: none"> • SEED-faciliteit 		<ul style="list-style-type: none"> • Mondriaan Stichting§ 	<ul style="list-style-type: none"> • Groeifaciliteit • GO • Business Angels Programma • Kapitaalplaza.nl
	Geen	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuurlening (WWIK) • Microkrediet • Innovatiekrediet • Bbz kredieten • Hypotheek Restauratiefonds** 	<ul style="list-style-type: none"> • Participatiemij'en ROM's 		

Bron: SEO Economisch Onderzoek

* Enkel toegankelijk voor de filmsector

† Enkel toegankelijk voor de sector nieuwe media

‡ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst en vormgeving

§ Enkel toegankelijk voor de sectoren beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed

** Enkel toegankelijk voor de erfgoedsector

6.1 Externe effecten en *merit goods*

Sinds Thorbecke mijdt de Nederlandse overheid inhoudelijke sturing van de kunst- en cultuursector en beperkt zij zich veelal tot stimuleringsbeleid in de vorm van subsidies.⁵⁰ Dit is in verband te brengen met het bestaan van externe effecten in de cultuursector, die een belemmering kunnen vormen voor het financieren van investeringen. Zo heeft de maatschappij als geheel baat bij *spillovers* van innovatie in de sector, van de aantrekkingskracht van cultuur voor

⁵⁰ Zie onder meer (Ministerie van OCW, 2011), p. 60.

toerisme en van het kunnen genieten van cultuur en erfgoed als onderdeel van ‘stedelijk schoon’. Maar ook op individueel bedrijfs- of consumentenniveau kunnen externe effecten een rol spelen, bijvoorbeeld in de aantrekkelijkheid van musea voor de woonomgeving met een mogelijk opwaarts effect op de woningprijs. Voor zover niet of onvoldoende betaald wordt voor deze externe effecten, kan een gat ontstaan in de exploitatie van cultuurprojecten of –bedrijven, de zogenaamde ‘onrendabele top’. Dit maakt financieren van investeringen onaantrekkelijk. Hoofdstuk 2 gaf reeds aan dat subsidies een geëigend instrument zijn om deze belemmering weg te nemen, omdat zij rechtstreeks aansluiten bij de belemmering: de subsidie neemt het exploitatietekort weg. Ook werd daar geconstateerd dat een financiering met vreemd en eigen vermogen geen substituut is voor subsidie maar mogelijk wel een complement. Een vergelijkbare argumentatielijnt ligt ten grondslag aan het subsidiëren van cultuur als *merit good*: daar waar de overheid het rendementsprofiel van projecten aantrekkelijker wil maken om relatief onrendabele projecten te stimuleren omdat er anders te weinig aanbod of vraag tot stand komt, ligt subsidie voor de hand.⁵¹

Hoewel het huidige instrumentarium dus vooral uit reguliere subsidies bestaat, zijn andere vormen denkbaar om belemmeringen uit hoofde van externe effecten aan te pakken. Zo kunnen instrumenten erop gericht zijn de externe effecten te ‘internaliseren’. Negatieve externe effecten worden in de milieueconomie geïnternaliseerd door de introductie van bijvoorbeeld emissierechten en heffingen; positieve externe effecten zouden kunnen worden geïnternaliseerd met een baatbelasting, die bijvoorbeeld geënt is op de grondwaardestijging die cultuur lokaal teweegbrengt. Ook zonder zo’n instrument ligt het voor de hand om beslissingen over instrumenten en verdeling van gelden daar neer te leggen waar de positieve externe effecten (baten) neerslaan. Zo kan op lokaal overheidsniveau beter worden beslist over welke lokale verenigingen gesubsidieerd moeten worden omdat de baten ervan ook lokaal neerslaan (Marlet *et al.*, 2011b).

6.2 Informatiescheefheid en transactiekosten

Door het creatieve en/of innovatieve karakter van veel cultuurdisciplines is het verdienpotentieel in de cultuursector lastig in te schatten. Een extra complicatie is het risicokarakter van het verdienpotentieel – tussen vele minder succesvolle producten en producties zit mogelijk één goed verstopte *cashcow*.⁵² Aanbieders van financiering hebben daarbij veelal minder informatie over de specifieke kenmerken en risico’s van ondernemen in de cultuursector dan de bedrijven uit de sector die de financiering aanvragen. Het opbouwen van gedetailleerde sectorkennis is kostbaar, mede gezien de schaal en diversiteit van de sector, en staat daarnaast op gespannen voet met (de negatieve perceptie over) het verdienpotentieel.

Er is, kortom, sprake van informatiescheefheid. Er zou een taak kunnen liggen bij de vragers om dit gat te verkleinen. Maar ook hier spelen belemmeringen. Het cultuurbedrijf kan haar potentie

⁵¹ De beoordeling van wat ‘te weinig’ is, is in dit geval een politieke keuze. Voor zover de motivatie voor overheidsingrijpen wordt ingegeven door kunst en cultuur als *merit good*, waar goed geïnformeerde burgers uit zichzelf minder van consumeren dan goed voor ze is, liggen juist ook instrumenten die de vraag (in plaats van het aanbod) stimuleren voor de hand, zoals bijvoorbeeld een laag BTW-tarief, de Cultuurkaart, incidentele gratis openstelling van musea en lagere tarieven voor minder draagkrachtigen.

⁵² Ook producenten in de sector weten vaak op voorhand niet wat succes gaat hebben; voor financiers van buiten de sector is dit nog lastiger te beoordelen.

moelijk overbrengen op een manier die aansluit bij de wensen en het begrippenkader van de financier, waarin rendement en risico centraal staan. Dit werd reeds in het vorige hoofdstuk geconstateerd op basis van de interviews. Ten eerste ligt de kracht van ondernemers in de sector over het algemeen eerder in de creatieve dan in de financiële hoek. Financiële kennis is geen voor de hand liggend onderdeel van achtergrond en opleiding. Daarnaast is het aandeel éénpitters en starters in de creatieve bedrijfstakken relatief groot, een groep waar in den brede niet altijd voldoende kennis en kunde aanwezig is om te voldoen aan de informatievereisten van financiers. Meermalen bleek tijdens dit onderzoek – uit diverse interviews maar ook uit het falen van PAKC – dat het schrijven van gedegen bedrijfsplannen een vaardigheid is die node gemist wordt in de cultuursector.

Onderpand kan fungeren als mechanisme om het aan informatiescheefheid gerelateerde *principal-agent* probleem te verkleinen. Omdat de aanbieder van financiering (de *principal*) minder inzicht heeft in het verdienpotentieel en de risico's zou de vrager (de *agent*) al dan niet bewust een onterecht optimistisch beeld kunnen schetsen of zelfs onjuiste informatie kunnen verschaffen en zo – op kosten van de financier – onnodige risico's kunnen nemen. Door onderpand in te zetten, loopt de vrager zelf ook risico en geeft daarmee tegelijkertijd een signaal af over het oprechte vertrouwen in de eigen onderneming. Vaak ontbreekt het bij cultuurbedrijven echter aan 'hard' onderpand: in veel gevallen is er geen onroerend goed (zoals een kantoorpand) in bezit, zijn er amper vaste activa (zoals machines) en te weinig vlottende activa (zoals debiteuren) om als onderpand te dienen. Museumcollecties kunnen zeer waardevol zijn, maar mogen op grond van internationale verdragen niet worden gehypothekeerd. Eigen vermogen kan worden gezien als (impliciet) onderpand, maar door de doorgaans lage rentabiliteit is de solvabiliteit meestal onvoldoende om als zodanig te functioneren. Het gegeven dat in het verleden de opbouw van eigen vermogen vaak niet werd toegestaan en deze regel ook na afschaffing nog voortleeft in de perceptie van velen (Andersson Elffers Felix, 2007, p. 26) is daarbij niet behulpzaam. Het opbouwen van track-record, ten slotte, kan gezien worden als een 'zachte' vorm van onderpand. Voor de vele starters in de sector ontbreekt het echter aan voldoende ervaring.

De transactiekosten om financiering rond te krijgen zijn relatief hoog voor de vele kleine bedrijven in de sector, zoals dit in algemene zin geldt voor MKB-bedrijven. Hierbij kan gedacht worden aan de kosten voor risicoanalyse, juridische documenten, opzetten zekerheidsstructuur e.d. die uiteindelijk aan de afnemer in rekening worden gebracht. Dit geldt voor onderhandse financiering, en in bijzondere mate voor financiering via de kapitaalmarkt. Dit laatste is eigenlijk amper mogelijk voor bedrijven in de cultuursector.

De combinatie van informatieasymmetrie, gebrek aan onderpand en track-record en transactiekosten speelt een belangrijke rol in het ontstaan van de Valley of Death en de Debt-equity gap (zie hoofdstuk 3). Concreet is het voor bedrijven die zich richten op nieuwe ideeën en/of concepten (innovatie) of die nog geen lange bestaansgeschiedenis hebben (starters) moeilijk om aan eigen vermogen te komen in de periode dat moet worden opgeschaald naar verdere ontwikkeling en uiteindelijk commercialisering. In de periode tussen commercialisering en volwassenheid is het lastig om vreemd vermogen aan te trekken, vooral voor kleine bedrijven.

De beschreven belemmeringen zijn voor een belangrijk deel niet specifiek voor de cultuursector. Wel is het zo dat veel bedrijven binnen (bepaalde disciplines van) de cultuursector in sterke mate tot de groep behoren die worden geconfronteerd met deze belemmeringen.

Met name voor startende en/of kleine bedrijven zijn tal van generieke instrumenten beschikbaar om de mogelijkheden om aan vermogen te komen te vergroten. Zo zijn er instrumenten gericht op het verkrijgen van eigen vermogen (zoals de Durfkapitaalregeling en de Groeifaciliteit), op het verkrijgen van vreemd vermogen (zoals BMKB, de SEED-faciliteit, microkrediet en de Groeifaciliteit), en op het verkleinen van informatiescheefheid via coaching (zoals het Business Angels Programma en de ondernemerskredietdesk). Grotere bedrijven die worden geconfronteerd met financieringsbelemmeringen door bijvoorbeeld informatiescheefheid kunnen de GO-regeling gebruiken om eigen of vreemd vermogen aan te trekken. Ook voor bedrijven die zich richten op innovatie zijn er diverse generieke regelingen, zoals BMKB Innovatie en het Innovatiekrediet, al richten de regelingen zich vaak (al dan niet expliciet) op technologische innovatie.

Over het algemeen staan de generieke regelingen open voor de cultuursector en worden belemmeringen in voldoende mate afgedekt. Voor zover er dan onderbenutting is van deze instrumenten door de culturele en creatieve sector, is dit niet gelegen in het ontbreken van instrumenten maar de in het vorige hoofdstuk gememoreerde ‘subsidiecultuur’ die zowel heeft geleid tot verdringing van andere financieringsbehoeften als tot een mismatch tussen de taal van de financiers en die van de sector. Toch kunnen sectorinstrumenten zoals de Cultuurlening Klein toegevoegde waarde bieden omdat informatiescheefheid kan worden verkleind door het opbouwen van sector kennis. Het zou echter zinnig zijn dit zo veel mogelijk gebundeld of in samenwerking te doen, zodat sectorspecifieke kennis wordt gebundeld of uitgewisseld.⁵³ Op dit punt ligt het voor de hand dat regelingen die zich op de sector richten explicieter omgaan met informatiescheefheid. Zo wijzen de ervaringen van CultuurInvest in België, waarbij een derde van de bedrijven alleen om support en coaching verzocht, erop dat er grote behoefte is aan informatieoverdracht. Hierbij kan niet altijd worden volstaan met generieke regelingen, juist omdat het gaat om het overbrengen van sectorspecifieke kennis. Een ander voorbeeld is de ervaring binnen PAKC, waarbij bleek dat het niveau van de aanvragen en het gebrek aan tijd voor de benodigde begeleiding belangrijke belemmeringen waren voor het slagen van het instrument.

De genoemde nadruk van generieke instrumenten om innovatie te stimuleren op technologische ontwikkeling, kan gezien worden als een beperking voor de cultuursector. Een tweede punt betreft het gebrek aan generieke matchingsinstrumenten. De overheid verstrekt via diverse instrumenten (zoals microkrediet) leningen, en via ROMs brengt zij eigen vermogen in, maar er is geen verplichting voor private partijen hier eigen respectievelijk vreemd vermogen tegenover te zetten (zie Figuur 24). Veel banken zijn huiverig om in de cultuursector te investeren.⁵⁴ Een

⁵³ Merk op dat dit ook aansluit bij de aankondiging in de Brief Bedrijfslevenbeleid om diverse instrumenten te bundelen in een nieuw op te richten Innovatiefonds (minister van Economische Zaken Landbouw en Innovatie, 2010-2011).

⁵⁴ Vooral banken hebben moeite met de grote onzekerheid en met het gebrek aan onderpand om risico te mitigeren. Verschaffers van eigen vermogen, zoals *private equity*-bedrijven, zijn eerder bereid een relatief hoog risico te nemen als zij op basis van kennis over bijvoorbeeld niches verdienpotentieel zien. Overigens wordt de cultuursector in Nederland desalniettemin vooral door banken gefinancierd. Mogelijk komt dit doordat onderhands eigen vermogen in Nederland in brede zin een relatief kleine rol speelt. Dit sluit niet uit dat er nog ruimte ligt om vreemdvermogensverschaffing door banken te doen stijgen.

expliciete koppeling aan inbreng van eigen vermogen door de overheid of fondsen zou hierbij kunnen helpen en aansluiten bij de belemmeringen die hieraan ten grondslag liggen. Andersom, ligt met name in de Valley of Death een koppeling van vreemd vermogen door de overheid aan eigen vermogenverschaffing door private partijen voor de hand. De enige generieke regeling op dit vlak is de SEED-regeling. Zoals al is vastgesteld in de concluderende paragraaf in hoofdstuk 4, zijn er enkele specifieke cultuurinstrumenten waarbij het verschaffen van vreemd vermogen door de overheid gebeurt op voorwaarde dat ook de private sector vreemd vermogen verschaft. Dit lijkt in eerste instantie niet in lijn met het koppelen van eigen aan vreemd vermogen. Omdat de betreffende overheidsleningen achtergesteld zijn of andere risicocomponenten herbergen, vervullen zij echter dezelfde functie. Toch blijkt uit Figuur 24 dat er zowel in termen van generieke als specifieke cultuurinstrumenten een gebrek is aan instrumenten waarbij inbrengen van eigen of vreemd vermogen door private partijen voorwaardelijk is voor inbreng van vreemd respectievelijk eigen vermogen door de overheid.⁵⁵

6.3 Overheidsfalen

Ingrijpen door de overheid, al dan niet op basis van marktfalen, kan leiden tot verstoring van de markt (overheidsfalen). Hier moet rekening mee worden gehouden bij de keuze voor het overheidsinstrumentarium.

Idealiter wordt de hoogte van subsidie vastgesteld om de onrendabele top af te dekken en voor zover er positieve externe effecten zijn. De moeilijkheid bestaat erin de onrendabele top vooraf adequaat in te schatten. Het kan zijn dat de exploitatie het ene jaar wel en het andere jaar niet rendabel is, sommige projecten van een bedrijf kunnen rendabel zijn terwijl andere een onrendabele top kennen en bij overkoepelend beleid speelt dat een deel van de bedrijven binnen een discipline (af en toe) zwarte cijfers kent maar andere bedrijven verlieslatend zijn. Omdat op voorhand moeilijk is in te schatten wanneer er sprake is van een onrendabele top en hoe groot deze is, herbergen reguliere subsidies het risico dat onnodig hoge subsidies worden verschaft. Deze verminderen vervolgens de noodzaak om op zoek te gaan naar privaat kapitaal, en ontnemen daarnaast de druk om (maximaal) rendement te behalen. Vaak is het zelfs zo dat de voorwaarden verbonden aan subsidies de prikkels ontnemen om de bedrijfsvoering in te richten met het oog op het verkrijgen van private financiering, zo bleek uit het voorgaande hoofdstuk. Zo kunnen subsidies gekort worden als er uiteindelijk toch rendement wordt behaald en bestonden er in het verleden beperkingen aan de mogelijkheden voor gesubsidieerde instellingen om eigen vermogen op te bouwen.

In het voorgaande hoofdstuk werd vastgesteld dat de culturele sector momenteel in transitie is waar het gaat om het vinden van financieringsbronnen. Subsidies, die voor veel van deze sectoren tot op zekere hoogte economisch goed te legitimeren zijn (zie paragraaf 3.3), hebben de behoefte aan andere vormen van financiering in het verleden verdrongen. Maar dit betekent niet dat subsidie en financiering moet worden gescheiden – het lijkt geen twijfel dat delen van de sector een onrendabele top zullen behouden. Het gaat dan ook juist om het zoeken van constructies

---

⁵⁵ Het koppelen van eigen vermogen aan eigen vermogen en vreemd vermogen aan vreemd vermogen ligt minder voor de hand; dit zou impliceren dat eigen en/of vreemdvermogenverschaffers wel willen instappen, maar in onvoldoende mate.

waarbij subsidies worden gecombineerd met andere instrumenten zodat prikkels ontstaan voor meer marktgericht denken bij cultuurondernemers.

Het ligt echter voor de hand eerst te kijken waar belemmeringen kunnen worden opgelost die direct besloten liggen in de inrichting van instrumenten. Een belangrijk voorbeeld betreft de belemmeringen om eigen vermogen op te bouwen. Het is raadzaam deze belemmeringen af te schaffen voor zover ze expliciet nog spelen. Maar ook wanneer ze inherent zijn aan de wijze waarop subsidies worden toegekend, bijvoorbeeld door terugvordering van overschotten, is het goed deze belemmeringen weg te nemen om eigen vermogen op te bouwen en marktgericht te opereren. Een mogelijkheid is om subsidieontvangende bedrijven die winst maken juist te dwingen dit (deels) te gebruiken om eigen vermogen op te bouwen. Hiermee kunnen bedrijven die wel rendabel zijn op termijn makkelijker vermogen aantrekken – met subsidie wordt als het ware de weg naar commercialisering overbrugd.

Het beschreven overheidsfalen kan vervolgens verminderd worden door subsidies te combineren met een meer risicodragende (investerende) rol voor de overheid. Een voorbeeld hiervan binnen het generiek instrumentarium is de SEED-faciliteit. Ook binnen de sector gebeurt dit bijvoorbeeld al bij het CoBO-fonds en het filmfonds: bij succesvolle projecten worden de ingelegde bedragen terugbetaald zodat ze kunnen worden benut voor een volgend project.⁵⁶ Dergelijke mechanismen zouden breder ingezet kunnen worden binnen de cultuur- en creatieve sector.

Een volgende stap zou kunnen zijn ook meer te profiteren van opwaartse risico's van echte succesverhalen, door het verschaffen van eigen vermogen. Voor de filmsector maar mogelijk ook bij sommige podiumkunstvoorstellingen kan dit een evenwichtigere situatie opleveren, waarbij de overheid als verschaffer van middelen niet alleen in de neerwaartse maar ook in de opwaartse risico's deelt. Opvallend is in dat kader dat er geen instrumenten zijn gevonden waarbij eigen vermogen wordt ingebracht door de overheid om privaat vreemd vermogen te stimuleren – dit zou een logische functie kunnen zijn indien banken terughoudend zijn en eigen vermogen als 'onderpand' willen. Bij het inzetten van dergelijke instrumenten is het van groot belang dat doelstelling en achtergrond helder zijn: niet het behalen van rendement voor de overheid is leidend – veelal zal men minder terugkrijgen dan er wordt verstrekt – maar het reduceren van marktverstoring door prikkels in te bouwen om rendement te behalen waar mogelijk.

In aanvulling kan nog worden gekeken naar alternatieve oplossingen om het overheidsfalen te reduceren, zoals het uitschrijven van tenders, waarbij private financiers de exploitatie sluitend moeten krijgen met minimaal overheidsgeld. Of samenwerkingsverbanden met private eigenvermogensverschaffers waar een aflopende schaal van subsidie versus privaat geld wordt afgesproken in combinatie met overheidsborgstellingen gedurende een overgangperiode. Duidelijk moge echter zijn dat het ook zaak is het instrumentarium overzichtelijk en begrijpelijk te houden, zeker in een sector waar men aanloopt tegen onbekendheid met financiële zaken.

Een tweede vorm van overheidsfalen betreft reguleringonzekerheid. De grote afhankelijkheid van overheidsbeleid, en van publieke middelen in het bijzonder, kan een belemmering vormen voor het aantrekken van financiering. In de businesscase voor investeringen moet rekening

---

⁵⁶ Vermeld zij dat het vooralsnog om zeer bescheiden terugbetalingen gaat.

worden gehouden met beloften van de overheid. Een belangrijk voorbeeld is dat waar subsidies een onrendabele top afdekken, er afhankelijkheid van overheidsbeleid ontstaat voor een rendabele exploitatie. Indien de markt twijfelt over de consistentie van het overheidsbeleid, zal zij hiervoor een risicopremie incalculeren en daalt de aantrekkelijkheid voor private financiers. Reguleringonzekerheid leidt er toe dat het ook voor het wel rendabele deel van investeringen in de cultuursector moeilijk kan zijn om privaat vermogen aan te trekken.

De meest voor de hand liggende manier om dit risico te verkleinen is door een consistent beleid te voeren. Maar zelfs dan, zullen private financiers rekening blijven houden met reguleringonzekerheid. Een meer structurele manier om hiermee om te gaan is om de beheerders en verstrekkers van overheidsmiddelen op afstand van de overheid te zetten of te werken met geormerkte mechanismen zoals bij revolving funds.

Referenties

- Aalbers, R., Baarsma, B., & Koopmans, C. C. (2006). *Maatschappelijke kosten en baten van innovatiebeleid: Essay*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- AgentschapNL. (2009). *Jaarverslag Innovatiekrediet*. Den Haag.
- Andersson Elffers Felix. (2007). *Publiek private samenwerking: Belemmeringen en kansen*. Utrecht: Andersson Elffers Felix.
- Arrow, K. (1962). Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. In H. M. Groves (Ed.), *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors* (pp. 609-626): UMI.
- Auerswald, P. E., & Branscomb, L. M. (2003). Valleys of death and Darwinian seas: Financing the invention to innovation transition in the United States. *The Journal of Technology Transfer*, 28(3), 227-239.
- AWT. (2011). *Kapitale kansen: Slim geld voor ambitieuze ondernemers*. Den Haag: Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid.
- Baarsma, B., Laverman, F., Hof, B. J. F., & Theeuwes, J. (2007). *Methodiek doorlichting VROM-beleid: Op zoek naar publieke belangen*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Beek, H. t., Ommeren, K. v., Meulen, G. v. d., Broer, J., Blikman, D., & Porto, P. H. d. (2010). *Evaluatie Regionale OntwikkelingsMaatschappijen: Effectiviteit & efficiëntie*. Amsterdam: Decisio.
- Biermans, M., Grand, H. I., Kerste, M., & Weda, J. (2009). *De kapitaalmarkt voor duurzame projecten: De regels van het spel zijn hetzelfde maar het spel verloopt anders*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Bureau Bartels. (2005). *Evaluatie van de durfkapitaalregeling: Eindrapport*. Amersfoort: Bureau Bartels B.V.
- CoBO Fonds. (2009). *Jaarverslag*. Stichting Co-productiefonds binnenlandse omroep.
- Commissie Cultuurprofijs. (2008). *Meer draagvlak voor cultuur*.
- Eigen Baas. (2010). Ambitie 2015: tienduizend extra starters met microfinanciering. Retrieved May 23, 2011, from <http://www.eigenbaas.nl/ik-wil-meer-informatic/nieuws/ambitie-2015-tienduizend-extra-starters-met-microfinanciering/462>
- Eijnden, J. v. d., Hijzen, C., & Steenhoven, J. v. d. (2008). *Investeren in cultuur en creativiteit*. Amsterdam: Stichting Nederland Kennisland.
- Europese Commissie. (2009). *State aid: Commission prolongs film support rules until end 2012*. IP/09/139. Retrieved 28 januari 2009. from.
- Ford, G. S., Koutsky, T. M., & Spiwak, L. J. (2007). *A valley of death in the innovation sequence: an economic investigation*. Phoenix, Arizona: Phoenix Center for Advanced Legal & Economic Public Policy Studies.
- Giurcă, V. L. (2009). *Mezzanine Finance: Closing the Gap Between Debt and Equity*.
- Hof, B. J. F., Koopmans, C. C., & Teulings, C. (2006). *Een nieuw fundament: Borging van publieke belangen op de woningmarkt*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Kerste, M., & Koopmans, C. C. (2011). Subsidie of participatie bij woningbouw. *ESB*, 96(4604), 122-124.
- Kremers, J. J. M. (2008). *Van een aanbodgestuurde naar een meer vraaggestuurde woningmarkt: Advies aanbodzijde woningmarkt en financiering woningbouw*.
- Marlet, G. A. (2010). *Muziek in de stad: Het belang van podiumkunsten, musea, festivals en erfgoed voor de stad*. Nijmegen: VOC Uitgevers.
- Marlet, G. A., Poort, J., & Laverman, F. (2007). *De kunst van investeren in cultuur*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Marlet, G. A., Poort, J., & Woerkens, C. v. (2011a). *De schat van de stad: Welvaartseffecten van de Nederlandse musea*. Utrecht: Atlas voor Gemeenten.
- Marlet, G. A., Poort, J., & Woerkens, C. v. (2011b). De waarde van cultuur voor de stad. In *Atlas voor Gemeenten 2011*. Utrecht: Atlas voor Gemeenten.
- Materiaalfonds. (2009). *Jaarverslag*.
- minister van Economische Zaken Landbouw en Innovatie. (2010-2011). *Bedrijfslevenbrief, 32 637, Nr.1* Retrieved. from.
- Ministerie van OCW. (2011). *Cultuur in beeld*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Mondriaan Stichting. (2004). *Jaarverslag*.

- Nationaal Restauratiefonds. (2010). *Jaarverslag*. Nationaal Restauratiefonds.
- Nederlands Fonds voor de Film. (2009). *Jaarverslag*. Amsterdam.
- NOM. (2010). *Jaarverslag NOM 2009*. Groningen: N.V. NOM Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland.
- Stichting Kennisland. (2008). *Investeren in cultuur en creativiteit*. Amsterdam.
- Taskforce Kredietverlening. (2010). *Eindverslag van de Taskforce Kredietverlening*.
- Tornado Insider. (2010). *Nederlands investeringsklimaat voor Technostarters: 4-meting*. Amsterdam: Tornado Insider.
- Vlaams Ministerie van Cultuur, J., Sport en Media. (2010). *Evaluatie 2006-2010*.
- Zijlstra, H. (2010). *Uitgangspunten cultuurbeleid, Kamerstuk 32500 VIII, nr 75*. Retrieved 6 december 2010. from.

Bijlage A Lijst van gesprekspartners

Tabel 8 Lijst van de geïnterviewde personen

Organisatie	Gesprekspartner(s)
Cultuur-Ondernemen	Jo Houben
	Peter van Hintum
Kamer van Koophandel Amsterdam	Richard Hoving
	Hans Onno van de Berg (tevens directeur VSCD)
Fonds Podiumkunsten	George Lawson
Triodos Bank	Eric Holterhues
Ntb	Hans Stap
NVPI, Platform Creatieve Industrie	Paul Solleveld
Museumvereniging	Bert Boer
Chassé Theater Breda	Cees Langeveld (tevens VSCD)
Kairos Co.	Lucas Hendricks
Architectuur Lokaal	Cilly Jansen
Nationaal Restauratiefonds	Pieter Baars
Filmfonds	George van Breemen
Column Film	Gijs van de Westelaken
Materiaalfonds voor Beeldende kunst en Vormgeving	Francine Mendelaar
Mondriaan Fonds (Fonds BKVB en Mondriaan Stichting)	Gitta Luiten
De Nederlandse Opera, Het Nationale Ballet	Sandra Post van Leeuwen
Bureau Broedplaatsen	Jaap Schoufour
Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK)	Clayde Menso
CoBO-fonds	Jeanine Hage
Ministerie van EL&I	Iris Lackner
	Wim Helmink
	Jochebed Heiland-Kastaneer
	Marieke van Putten
	Dirk Jan Sinke
	Anouschka Imambaks
	Jasmijn Snippe-Thissen
	Aart Slobbe
AgentschapNL	Marion van der Heden

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 · 1018 WB Amsterdam · T (+31) 20 525 16 30 · F (+31) 20 525 16 86 · www.seo.nl